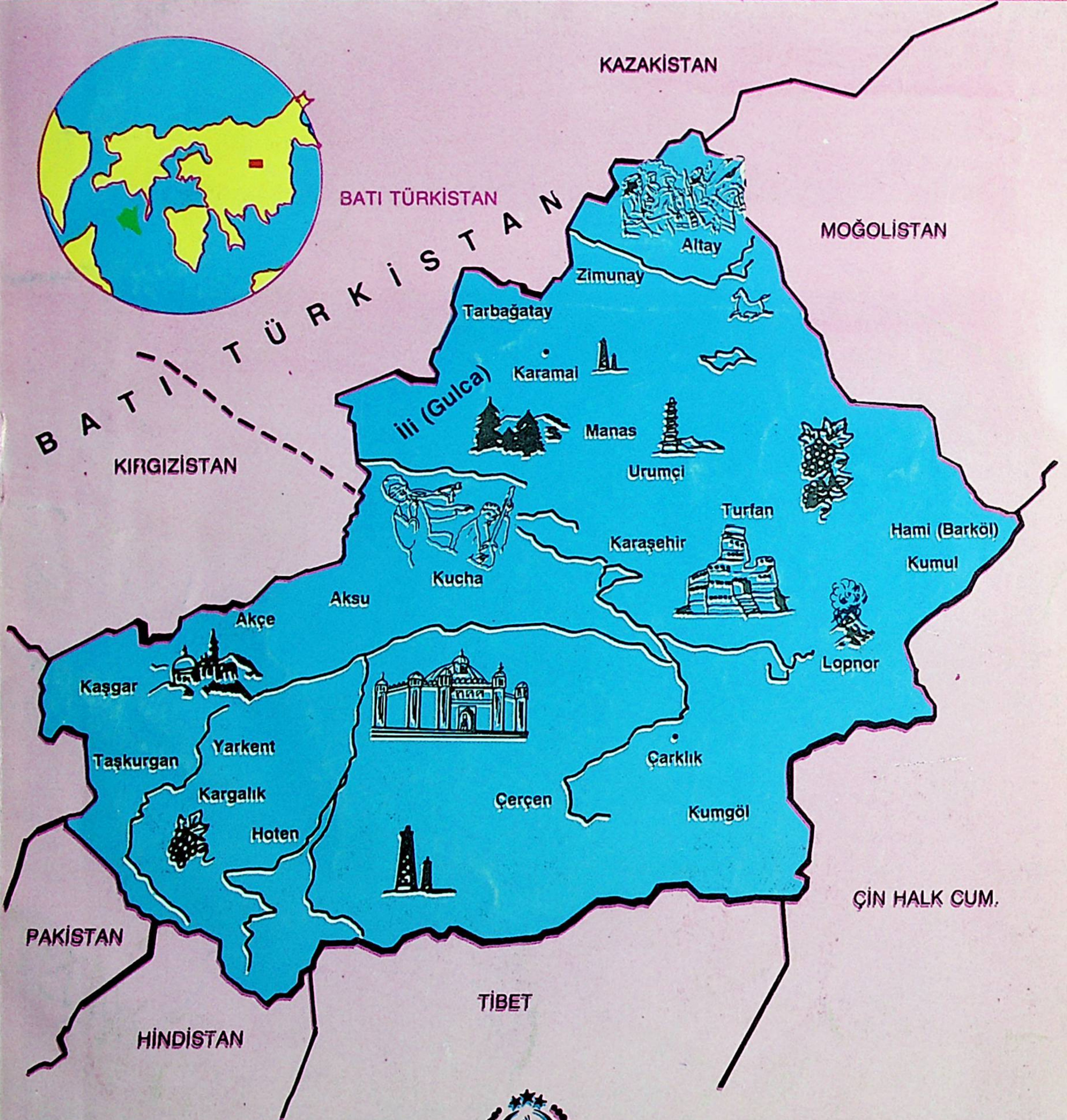

D O Ğ U

3 AYLIK İLİM VE KÜLTÜR DERGİSİ

TÜRKİSTAN'IN SESİ

ŞARKİ TÜRKİSTAN AVAZI شەرقى تۈركىستان ئاۋازى

D. TÜRKİSTAN ARAŞTIRMA MERKEZİ YAYINI

No: 4 (32) Yıl: 8 Cilt: 4 Fiyat: 6.000 TL.

3 Aylık İlim ve kültür dergisi
Doğu Türkistan Araştırma Merkezi

Sayı: 4 (32) Yıl: 8 Cilt: 4

KURUCUSU/ KURGUÇISI
ISA YUSUF ALPTEKİN

***

SAHİBİ / İGİSİ
MEHMET RIZA BEKİN
Doğu Türkistan Vakfı Bşk.

***

GENEL YAYIN MÜDÜRÜ
UMUMİ NEŞRİYAT MÜDÜRİ
İSMAİL CENGİZ

***

YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ
MESUL TEHRİR MÜDÜRİ
Kadir AHAN

***

DIZGI / TÜZGÜÇİ
Doğu Türkistan

ABONE / MÜŞTERİ
Mehmet KAŞGARLI

***

OFSET HAZIRLIK
NEŞİR KILGUÇI
HASRET AJANS
CİLT-BASKI / BASKUÇI
KUŞAK OFSET

Tel: 527 43 01

ABONE ŞARTLARI
MÜŞTERİ BOLUŞ ŞARTI
Yurt içi: 24.000 TL.
Yurt dışı : 20 Dolar
Fiatı / Bahası: 6.000 TL.

AKBANK Yusufpaşa Şubesi
464526(832-6)

***

İDARE YERİ

Millet Cad. Küçüksaray Ap.
26/3 Aksaray-İSTANBUL
Tel : 534 80 67 Fax: 534 80 67

Bu dergiye katkıda bulunan yazarların görüşleri Doğu Türkistan Vakfı'nı ve Doğu Türkistan Araştırma Merkezi'ni ilzam etmez. Yazılar kaynak belirtilerek kullanılabilir.

Aralık 1991

BU SAYIDA
BU SANDA

Muzaffer Özdağ
Türkiye'nin Asya Siyaseti
(III. Bölüm) s.3

***

Çiyen Bu Çuven
" Şarki Türkistan Tarihi "ne
Reddiye s. 9

***

Haluk Tarcan
" Şarki Türkistan Tarihi ne
Reddiye"yi Kökünden Ret
s. 15

***

Uygur Avazı, s.16

***

Coşkun Kırca
Sovyet Türkleri ve Latin
Alfabeti s.17

***

Prof. Dr. Hikmet Tanyu
Esir Doğu Türkistan Esir Gök-
bayrak İçin Neler Yapmak Gere-
kiyor? s.18

***

Kazım Gültepe
"Türkistan'ım, Türkistanlım Mer-
haba" (şiiir) s. 20

***

M.Necati Özfatura
"Doğu Türkistan'da Baskılar Art-
maktadır" s.21

***

Taci Küntüz
Akayev'in Ziyareti
22

***

Mesut Sabri Baykuzu
Niyaz Kız s. 23

***

Kurtuluş Öztöpcü
Uygur Edebiyatı, s.26

***

Hızırбек Gayretullah ile Ruslar'ın
Atom Denemeleri Üzerine Bir
Sohbet Konuşması (Kon. Kemal
Çapraz) s. 28

***

Uygurca Makaleler
31-64

TARANCILAR DERİ SANAYİ VE TİC. A.Ş.

Dursun Tarancı ve Kardeşleri

TÜRKİYE'DE...

DOĞU TÜRKİSTAN'DA...

VE YAKINDA...

KAZAKİSTAN'DA...

DERİ SANAYİNDE ÖNCÜ KURULUŞ

TARANCILAR LEATHER WEAR COMPANY

ADDRESS :

Fab.: Güderici Sok. No: 46
Kazlıçeşme - İstanbul / TÜRKİYE

TEL :

582 52 76 - 582 96 41 - 582 71 17

TELEX :

30591 Duta tr.

REPRESENTATIONS :

Çin Halk Cumhuriyeti /Doğu Türkistan
S.S.C.B. Moskova /Kazakistan

TD

TÜRKİYE'NİN ASYA SIYASETİ

(III. BÖLÜM)

Muzaffer ÖZDAĞ*

Türkiye'nin Asya Siyaseti'ni konu olan açık oturumda sunduğumuz bildiri ve makalenin yayınından sonraki aylarda Sovyetler Birliği'nde ve dünyada görüşlerimizi, tesbitlerimizi doğrulayan çok önemli gelişmeler yaşandı.

SSCB merkezi iktidarının ve bu devletin hakim gücü mevkiinde bulunan Rus milletinin politik ve jeopolitik yönden büyük bir açmaz karşısında bulunduğunu, Rusluğun II. Dünya Savaşı sonrası dönemde yükseldiği üstün konumu, günümüzde dışta komşularını yayılma tehdidi içte Rus olmayan milletleri baskı ve sömürü altında tutarak sürdüremeyeceğini belirttik.

Baltık Cumhuriyetleri'ni baskıya almanın, Azerbaycan'daki demokratik halk hareketini zırlı işgal kıt'aları ile tedhişe yönelmenin eski sistemi sürdürme ve eski konumu koruma girişimlerinin boş bir çaba olduğu yaşanan olaylarla kanıtlandı.

Açıklık ve yeniden yapılanma hareketinin hızlandırdığı gelişmeyi önleme amaçlayan "Restorasyoncu" darbenin başarısızlığı S.S.C. Birliği terkindeki Rus olmayan halkların, cumhuriyetlerin özgürlük ve bağımsızlık hareketlerini, emellerini güçlendirdi. Komünist tek parti diktatoryasını ve ideolojisini daha itibarsız ve yenik duruma düşürdü.

Baltık Cumhuriyetleri peşpeşe bağımsızlıklarını ilan ettiler. Dünyada pek çok ülke Baltık Cumhuriyetlerinin bağımsızlıklarını tanıdı. Sovyetler Birliği bu oldu bittiyi, emr-i vaki'yi kabule mecbur kaldı. Sovyetler Birliği'nin ismi, rejimi, terkihi değişti. Birliğin korunması için yeni formül ve çözümler aranması, bulunması düşüncesi yaygınlık kazandı, resmi politikaya-ortak çabaya dönüştü. Şimdi II. Dünya Savaşı

sonrasının 15 Cumhuriyetten kurulu SSCB. yok. Rusya Cumhuriyeti, Rus-olmayan milletlerin iç işlerinde serbest, dış temsil gücüne ve belirli koşullarla birlikten ayrılma hakkına sahip kabul edilecek egemen kılınacak 11 Cumhuriyeti ile ortaklığı koruma, yeni birlik oluşturma çabasını sürdürüyor. Özgürlük, bağımsızlık, egemenlik istekleri sadece 11 birlik cumhuriyeti ile hudutlu kalmamaktadır. Rusya birlik cumhuriyeti içerisindeki Rus-olmayan halkların çoğunlukta bulunduğu ve özel yönetime sahip olması gereği duyulan 16 özerk cumhuriyet, 5 özerk bölge ve 10 milli mıntıka'nın önemli bir bölümü de daha ileri bir statüye erişme emel ve eğilimi taşıyor.

Sovyetler Birliği'ni enternasyonal komüni ideolojisi fiili yönetimi Rusluğun elinde milletler ve milliyetler üstü bir süper güçle dünyaya egemen kılma çabasının kesin yenilgiye uğradığı sabittir. Rusluğun yeni bir dünya nizamına rehber ve lider güç olma çaba ve iddialarına manevi, fikri dayanak olan Marksist-Leninist ideoloji uygulamada düştüğü ağır yanılgı ve yenilgilerle, sebebiyet verdiği kapsamlı acı ve kayıplarla iflas ederken doğan politik ve moral yıkıntı içinde Rusluğun bir çıkış yolu aradığı da görülüyor.

1917 Ekim ihtilalinin yıktığı Çarlık dönemi düzenine ve ideolojilerine dönüş özlemi ifade eden etkinlikler artıyor. Ortodox alami üzerinde Rus üstünlüğü iddiasına dayanak olan Rus Ortodox Kilisesi yeniden güç kazanıyor. Rus rahipleri şaaalı giysileri ile halk içine çıkıyorlar. Çarlığın varisleri otokrat yetkilerine tekrar sahiplenebilme ümit ve emellerini ifade ediyorlar. Komünizmi takbih eden Rus aydınların da Rusçu kimlik ve Slavcı birlik ve dayanışmaya öncelik verme düşüncesi güçleniyor.

Ekonomik çöküntü, batının mali yardımına duyulan acil ihtiyaç, Avrupa Birliği'ne katılma ve NATO'ya girme gibi uzak ufuklu eğilimlere yol açıyor.

Yaşanan gün içinde, sabit olan gerçek şudur :

Rus İmparatorluğu iç ve dış dengelerini kaybetmiştir. Rus önderleri ve Rus milleti henüz mantıklı, soğukkanlı, cesur tercihlerini yapmış, doğru çözümü bulmuş ve uygulamaya girmiş görünmüyor.

Yapılmakta olan iş, gösterilen çaba Sovyetler Birliği terkinde yaşayan milletlerin birbirlerine karşı sevgi, saygı, güven ve işbirliği, yardımlaşma duygularını güçlendirerek sağlıklı, uzun ömürlü bir ortaklığı mümkün kılacak yeni bir siyasi yapı ve ruhi ortam oluşturmaya hedef almaktan çok; askeri planda stratejik geri çekilme manevrası, politik planda bu manevra-

* Eski Millî Birlik Komitesi Üyesi

ya uygun güncel, palyatif tedbirler düzeyinde kalıyor.

SSCB'nin çöküşünün bütün Asya'yı ve Ortadoğu'yu içine çeken kanlı bir anafora yol açacağını belirtmişim.

Dünya barışının korunmasında Sovyetler Birliği'nin (Egemen Cumhuriyetler Birliği'nin) içinde ve Asya'da barışı koruma konusu önem ve öncelik kazanmıştır.

Çin ve Japon Gerçeği

Çin, tarihin en eski millet, devlet ve medeniyetlerinden biridir.

Bir başka gezegenden, uzay cisminde dünyaya bakış halinde yeryüzünde fark edilebilecek tek insan yapısının Çin seddi olduğu hatırlanırsa, bu seddi inşa eden toplumun kıdemi ve varlığını koruma iradesi için yeter ölçü bulunmuş olur.

Toplam dünya nüfusunun % 20'si ve 1/5'i Çinlidir. Çin alemi ve Çin hakiyet alanı kıtavi genişliktedir.

Ancak Çin kıtasının dikkat edilmesi önem taşıyan özelliği nüfus yönünden Avrupa, Amerika ve Afrika kıtalarıyla ve daha geniş planda Hıristiyan ve İslam dünyalarıyla kıyas kabul etmeyecek ölçüde ileri homojen bir kültür ve emel birliğine sahip olmuştur.

Avrupa kıtası günümüzde sürdürülen siyasi, iktisadi birlik çabalarına rağmen birbirlerine hasım ve rakip, genelde milli, resmi dilleri farklı 30'dan fazla devlete, millete bölünmüşlüğü temsil eder. Siyah Afrika da; kabile, klan dilleri, dinleri, sömürgeci batılı güçlerin bıraktığı dil, mezhep ve kültür ve siyaset kalıpları ile parçalanmış Siyah Afrika'da ezilmişlik ve siyah renk dışında birlik ve benzerlik motifi yoktur.

Arap-İslam Ortadoğusu, kıtavi genişliğine rağmen, birlik istidadından yoksun 20 parça halindedir. ,daha geniş planda İslam ve Hıristiyan Dünyalarının kendi içlerinde sadece birlikten değil ciddi bir dayanışmadan da uzak buldukları sabittir.

Latin Amerika kıtası (Güney ve Orta Amerika)

halklarından bir millet ve birleşik bir devlet oluşturacak ruhi, fikri, siyasi, kültürel uyum içinde bulunmadıkları belirgindir.

Büyük bir coğrafi bütün olan Hint Alt Kıtası, Çin'e yakın bir sayıda nüfus barındırmasına rağmen siyasi bakımdan kesinlik taşıyan bir bölünme içinde bulunduğu gibi din, dil, mezhep ve içtimai yapı ve kültür yönünden homojen bir bütün oluşturmaktan çok uzaktır.

Hint-alt kıtasının en büyük devleti Hindistan Cumhuriyeti'nde 800'den fazla dil bulunduğu, bu dillerden 16'sının devlet dili statüsü taşıdığı hatırlanmalıdır.

Özetlediğimiz durum Çin'in milyarı aşan nüfusuyla kültürel homojenliğe sahip tek millet konumunda bulunmasının onu rakiplerine karşı ne kadar güçlü ve imkanı kıldığını, Çin kalkınmasının Asya'nın ve dünyanın geleceğini belirlemede ne ölçüde bir baş faktör oluşturacağını göstermeğe yeterlidir.

Kıt'a Çin'i günümüzden kırk yıl önce Kore sava-

Gelecek; Sarı Denizin okyanusa dönüşmesi ve Sibirya'ya, İç Asya'ya taşması gibi bir görünüm kazanabilir.

***

Sibirya, ve Ortaasya Türk yurtları, Çin'in taşma alanları olmağa namzet görülüyor.

***

Doğu Türkistan Türklüğü'nün böyle bir taşma ile maruz kaldığı durum, gelecekteki taşmanın sonuçlarını kestirmeğe yeterlidir.

şında, köylülükten henüz çıkmamış, sanayide emekleme safhasında, ileri teknolojiden, bilimden, nükleer güç üretiminden yoksun bulunmakta iken dahi ancak Birleşmiş Milletler gücüyle durdurulabilecek bir dev olduğunu fiilen isbat etmiştir.

Çin'in sahip olduğu potansiyeli, taşıdığı istidadı, gelecekte erişebileceği gücü belirlemek için TAYVAN örneğini hatırlatmak yeterlidir.

Kıt'a Çin'i ne hakim olan Mao Orduları önünde yenik düşen Çan Kay Şek rejimi yanlılarının kaçarak, göçerek oluşturduğu Milliyetçi Çin'in; (Tayvan=Formoza) yüzölçümü 36.000 km², nüfusu ise yaklaşık 21 milyondur. Türkiye'den 22 defa küçük olan ve nüfusu Türkiye nüfusunun üçte biri kadar olan bu ada devletinin yüksek öğrenimli insan gücü, ileri bilim ve teknoloji ile eriştiği üreticilik verimlilikte; ülkemize nisbetle 5 kat, insanımıza nisbetle 16 kat üstünlük sağlamış bulunuyor.

Çinli'nin çalışmada sebatı, tüketimde kanatı, tutumu temsil ettiği de dikkate alınmalıdır.

Japon kalkınmasının, modernizasyonunun başarısından sonra siyasi gündeme giren Tayvan ve Güney Kore kalkınmaları, Sanayi ve Ticaret ötesi hayat dü-

zenlerinin bilim ve teknolojinin "Batılı Beyaz Hıristiyan" soyluya ait bir imtiyaz ve yetenek olmadığını göstermiştir.

Tayvanlı, Honkonglu Çinlinin eriştiği gelişme ivmesini Kıt'a Çini'ndeki bir milyar Çinlinin de kazanmasına aşılmaz bir engel bulunmamaktadır.

Çin'in Tayvan, Güney Kore, Japonya benzeri bir üretim düzenine girmesi halinde erişeceği ekonomik, politik, askeri gücü hiçbir komşusunun tek başına dengelemeye yetmeyeceği rahatlıkla kestirilebilir.

Böyle bir teknolojik, ekonomik gelişmenin etkili bir politik ideoloji ve programla Pekin'i sadece Çin'in değil, Asya'nın ve dünyanın başkenti haline getirmesi imkan ve ihtimal dışı değildir.

Çin gücünün anormal tırmanışının yarattığı tehdide en açık ülkenin sağlam, sağlıklı yeni bir yapılanmaya, iç dengelere erişememiş SSCB veya Egemen Devletler Birliği olduğu belirgindir.

Gelecek; Sarı Denizin okyanusa dönüşmesi ve Sibiryaya'ya, İç Asya'ya taşması gibi bir görünüm kazanabilir. Rusluğun 400 yıldan beri hakimiyeti altında tutmasına rağmen dolduramadığı Sibiryaya, ve yüzyıllık çabasına rağmen egemen siyasi azınlık konumunda kaldığı Ortaasya Türk yurtları, Çin'in taşma alanları olmağa namzet görülüyor. Doğu Türkistan Türklüğü'nün böyle bir taşma ile maruz kaldığı durum, gelecekteki taşmanın sonuçlarını kestirmeğe yeterlidir. **Sovyet-Çin çatışması Rusluğu sömürgelerinden, Türklüğü ise bütün varlıklarından mahrum kılabilir...**

Püskürmesi Muhtemel

Volkan :Japonya

Japonya, Sovyetler Birliği'nden 62 defa küçük ve yarısından az nüfuslu bir ülke olmasına rağmen, ekonomik planda dev bir gücü temsil etmektedir.

Japon milletinin üzerlerinde yaşadıkları ve hapsedilmiş buldukları küçük volkanik adalar dizisi gibi indifaya müsait bir tabiata sahip oldukları unutulmamalıdır. Japonlar'ın ilanihaye II. Dünya Savaşı'nda maruz kaldığı yenilginin sonucu olan şart ve hudutlarmalara nza göstermeyeceği açıktır. Mutlak bir şekilde tam gibi siyasi ortam da kuvvet boşluğu kabul etmez. Siyasi, ekonomik nüfuz tahallüthakıptıktıkvatürin

kilerinin denkleştiği noktalar boyunca oluşur.

Alman Tehdidi

Dünyada ve Avrupa'da, milletçe sahip bulunduğu güç ve seviyeye uygun bir mevki ve imtiyaz kazanma emeliyle giriştiği I. ve II. Dünya savaşlarının insanlığa verdiği büyük kayıp ve acılara rağmen Almanlığın milletlerarası barış ve işbirliğinin devamlılığını emel edindiğini söylemek romantik bir yaklaşım olur.

Almanya 1918 -1939 arası dönemi bir barış devresi değil, siyasbi mütareke dönemi saymıştır. Aynı tutum ve görüşü sabır ve ihtiyatla, kayıtsız-şartsız teslimiyetine yol açan II. Dünya Savaşı yenilgisinden sonra da sürdürdüğü; güvenliğinin galip işgalci güçler tarafından sağlanmış olmasından yararlanarak bütün gücünü ekonomik, teknolojik kalkınmaya tahsis ettiği ve

bugün tarihi rakibi Fransa ve İngiltere karşısında 1939 Eylül'ünde temsil ettiği gücün çok üstünde bir ekonomik üstünlüğe eriştiği sabittir...

Alman milleti'ni , Nazi Partisi'nin ve Hitler'in değil; Hitler'i ve Nazi Partisi'ni Alman milletin ve Alman büyüme emellerinin yaratmış olduğu dikkatten kaçırılmamalıdır.

Birleşik Almanya; doğuya, Balkanlara, Ortadoğu'ya yayılma emellerini ifşa edecek durum ve tutuma girmek; ırkçı, saldırgan kimlik göstermek için sahneye yeni bir Hitler çıkmasını beklemeğe lüzum görmemiştir.

Avrupalı milletlerin yüksek insani emellere, barışa, demokrasiye, milletlerarası yardımlaşma ve işbirliğine çok hevesli ve saygılı olmadıkları; sömürüyü, hegemonyayı tabiat edindikleri SSCB.nin çözülme emellerinin belirginleşmesi akabinde aldıkları tutumla vuzuh bulmaktadır. Durum budur.

Türk - Rus İlişkilerinde

Yeni -Tarihi Dönemeç

Bölgede ve dünyada barışın korunması için; Türk ve Rus milletlerinin; duyguların, özentilerin, önyargıların akıl ve basiret üzerine ipotek koymasına meydan bırakılmadan, tarihin ve jeopilitiğin ışığında, karşılıklı olarak birbirlerinin varlığına, haklarına ve hayati menfaatlerine saygılı, samimi bir dostluk ve işbirliği çizgisinde yürümeleri, bunu gerçekleştirme de gecikmemeleri, bölge ve dünya

barışının korunması hususunda etkili tedbir olacaktır..

Türkiye'nin barış ülküsüne bağlı egemen milletlerin demokratik ortaklığı, gönüllü işbirliği mahiyetini alacak SSCB'nin dağılmasında, parçalanmasında hiçbir menfaati bulunmamaktadır. Bu devletin çatısı altında bulunan milletlerin, etnik gurupların kanlı çatışmalara sürüklenmelerinin yaratacağı kaos, sadece anılan milletlere değil, Türkiye'ye de zarar verir. Bu milletlerin birbirlerine güven ve saygılarını zedeleyen haller, gelecekte varlıklarına, hayati menfaatlerine yönelebilecek ortak tehlikelere karşı korumak için zaruri dayanışma ve işbirliği imkanlarını da zayıflatır.

Ruslar'ın bu gerçeği anlamış olmaları gerekir.

İmparatorluk sahibi ve yöneticisi olma tutkusu, haşmet sevdası; sadece yurtları işgal edilen, tabi kılınan milletlerin değil, yönetici milletlerin de hayat ve hürriyetlerine kaçınılmaz yükler ve engeller getirir...

Bütünüyle "nezarethane" haline getirilmiş bir ülkede, tutuklularla gardiyanlar arasında "hürriyetsizlik" yönünden pek fark yoktur...

Milliyet-duygusunun emperyalist amaçlarla kullanılması, insanlık duygusu ve sevgisini inkar edecek, milletlerarası barışı kundaklayacak ölçüde ifrata gidilmesi, millet varlığı bahane edilerek ırkçı, dinci, mezhepçi bağnazlıklara düşülmesi hoş görülemez. Ancak Marksist-Leninist ideolojinin Sovyetler Birliği'ndeki uygulamasında millet vakıasının, milliyet duygusunun inkarı fiiliyatta Rus-olmayan milletlerin -Çarlık döneminde olduğu gibi- Rusluk yararına baskı altında tutulması, asimilasyonu, emel ve programına hizmet etmiştir.

Ortodoks-Panislavist üstünlük ideolojisine dayanan Rus Çarlığı yıkılmıştır. Rus İmparatorluğu'nu Marksist-Leninist ideoloji maske ve makyajı ile sürdürmenin mümkün olmadığı da görüldüğüne göre; birliği koruma ve sürdürmenin çaresinin, 1917 Devrimi öncesi kalıplarına özenmek ve dökülmek olmadığı anlaşılmalıdır...

Sovyetler Birliği imen milletlerin, devletlerin gönüllü birliğine dönüştürülürken Rus milletinin fetih

**Sovyetler'deki halkların
özellikle Türk ve Rus milletlerinin
birlik ve ortaklığı şeklindeki devamı;
uzak ve yakın geçmişin
acı deneyimlerinden
olumsuz etkilenmeyen ve
art niyet taşımayan,
karşılıklı güven,
samimi dostluk ve
işbirliği istek ve
kararlığına bağlı bulunuyor.**

topraklarını terk ve İmparatorluğu tasfiye elem ve endişesi gibi duygusalılıklara, gerginliğe, haşmetli mazi özlemine kapılmaması; dostluk ve itimadı kazanılan milletlerle kurulacak gönüllü bir ortaklığın hazırlayacağı geleceğin, geçmişten daha verimli ve güvenli sonuçlar getireceğini idrak etmesi gerekir.

Sovyetler Birliği terkindeki tabi milletlerin tarihi

gelişimin bu noktasında uzun süre bir arada, iç içe - yana yana yaşadıkları milletlere karşı, aşırı bencillik, düşmanlık, haksızlık, saygısızlık ifade edecek emel ve taleplerden uzak; herkes için yıkım getirecek ifratlardan sakınmayı ve ortak menfaatleri ile taktirde hataya düşmeyi önleyen gerçekçi bir tutum almaları, gerçekçi bir politika izlemeleri gerekir.

Sovyetler Birliği'nin geleceğinde bu birliğin terkindeki Türk-İslam Toplumlarının karar ve tercihlerinde hataya düşmemeleri hayati bir önem ve öncelik taşıyor. Sovyetler Birliği'nin bu birlik terkindeki milletlerin ağır kayıplara, felakete maruz kalmadan, dünya düzenlerinde önemlerini yitirmeden, egemen milli devletlerin gönüllü birlik ve ortaklığı şeklinde devamı, öncelik ve özellikle Rus ve Türk milletlerinin uzak ve yakın geçmişin acı deneyimlerinden, hatıralarından olumsuz etkilenmeyen, art niyet taşımayan karşılıklı güven, samimi dostluk ve işbirliği istek ve kararlığına bağlı bulunuyor.

Birlik terkindeki Türk kökenli, kültürlü toplumların Stalin yönetimince ihdas edilen ve günümüze kadar sürdürülen, Moskova tahakkümünü daimi kılmayı ve Rusçu asimilasyonu hızlandırmayı amaçlayan sun'i idari, siyasi sınırlarını ve kabile, aşiret kalıplarını aşan tarih ve kültür birliği şuuru ile hareket etmeleri, herkesin yararına bir çözüm bulunmasını kolaylaştırır.

Bu toplumların, sun'i bölünmelerin, asimilasyoncu kültür politikalarının, sömürgeci iktisadi plan uygulamalarının tahrik ettiği "kabilecilik duygusu" ile birbirlerine karşı hasmane rekabete ve tahakküm emeline kapılmaları, aralarındaki görüş ve menfaat ayrılıklarını haksızlığı, hoşgörüsüzlüğü, ötekileştirme ve uzlaşma yerine kuvvet kullanarak çözümlenmeğe kalkışmalarını merkezi yönetimdeki idarecilerde, eğitimci

line kapılmaları, aralarındaki görüş ve menfaat ayrılıklarını hakka saygılı, hoş görülür demokratik tartışma ve uzlaşma yerine kuvvet kullanarak çözümlenmeye kalkışmaları merkezi yönetimde diktacı, totaliter eğilimlerin güçlenmesine yol açar.

Rus milletinin önderleri, dostluk ve işbirliği tesisinde, iyiniyet ve samimiyetin, cömertliğin istismarcı bir kurnazlıktan daha verimli olduğunu bilmeli; "Böl ve Hükmet" politikasının gönüllü işbirliği için sağlıklı bir temel oluşturmaya yetmeyeceğini kavramalıdır. Bu sebeple yeni dönem Rus yöneticilerinin Türk toplumları üzerinde açtıkları yaraları onarma da, kültürel birlik ve bütünlüğü bozmayı amaçlayan sun'i sınırlamaları, çitleri kaldırmada yardımcı olmaları, zorluk çıkarmamaları gerekir. Aksine bir tutum, samimiyetleri hakkında şüphe yaratır.

Türk toplumlarının da Ruslarla, Türk-İslam olmayan diğer milletlerle ilişkilerinde ırkçı-dinci cepheleşmeyi, Müslüman toplumlarına karşı Ortodoks-Hıristiyan-Slav cepheleşmesi yaratacak vehim ve hassasiyetlere, bahanelere yol açacak hata ve ihmallere düşmemeleri gerekir.

Din, milletlerarası ilişkilerde ve devlet hayatında vicdan, inanç ve ibadet hürriyetinin, milli kültürel kimliğin korunması emelinin ötesinde bir amacın güdümlenmesi kılınmamalıdır. Özellikle savaş tahriki, sömürü ve tahakküm için, zulüm için kullanılmalıdır.

Türkiye'nin, Türkiye dışındaki Türk toplumlarına, medeni, beşeri, kültürel varlıklarına ilgi ve sevgi duymasını meşruiyetinden, mantıklılığından tabii, milli, insani temellerinden kopararak "İrk-

**Sürekli ihmal ve icraatıyla
kendi tarihine, beşeri ve
kültürel varlığına
ilgisiz kalan
ve yabancılaşan
Türkiye Türklüğü dışında
bir örnek gösterilemez...**

***

**Esasen Atatürk sonrası
dönemlerde hiçbir
Türk Hükümeti,
Türkiye dışındaki
Türk varlığına
Atatürk ölçüsünde
meşru, makul, samimi,
müsbet ve verimli bir ilgi
göstermemiştir.**

***

**Yakın geçmişte
Sovyet ideolojik
baskısı altında
kalan solcu aydınlarımız
doktriner saplantılara
kapılarak,
hiçbir ülkede
benzeri görülmemiş
bir şekilde
kendi milletine
ve kültürüne yabancılaşmış
ve Türklük mefhumuna ve
özbenliklerine karşı çıkma
ifade eden mariz bir
ruh haletine
sürüklenmişlerdir.**

çı, Turancı, İredantist, Emperyalist, Pantürkist vb." bir emel ve programı, barışı tehlikeye düşüren bir eylem gibi gösterip suçlamanın haksızlığını, tutarsızlığını; bununla yetinmeyip milletimizi dış ülkelerdeki beşeri ve kültürel varlığımız hakkında mutlak bilgisizlik ve ilgisizlik içinde tutmayı siyasi düstur edinmenin haksızlığını, tutarsızlığını, bu tutumun yol açtığı ağır zararları, ifade ettiği manevi sorumluluğu aydınlarımız henüz yeterince anlamış bulunmaktadırlar.

Bağımsız bir devlet sahibi milletin kendi hükümetinin, aydınının, basınının; sürekli, sistemli ihmal veya icraatıyla, baskısı ve denetimi ile; tarihi, beşeri ve kültürel varlığına ilgisiz kılınma ve yabancılaştırılma hususunda Türkiye Türklüğü dışında bir örnek gösterilemez.

Bu tutumun Atatürk'ün ölümünden sonra belirmediğini, komşu ülkelerin iç işlerine karışmama, barışı koruma emel ve itinasının makul hudutlarını aştığı, yabancı hükümetlerin Türk varlığını hedef alan fiziki ve kültürel jenosit politikalarına, Stalinci kitle terörü yöntemlerine göz yumma, kulak tıkama, zimni destek verme anlamını taşıyan ağır manevi sorumluluğu olan bir hataya düşüldüğü bilinmelidir.

II. Dünya Savaşı'ndan sonra galip olarak çıkacağı ve yayılmacı bir tavır alacağı kestirilen Stalin Rusyası karşısında; bir an yalnız, müttefiksiz kalma telaş ve heyecanı ile Türk siyasi liderliğinin mantıklı bir ihtiyat ve itidali aşan güvenlik endişesine kapılmakla sebebiyet verdiği moral depresyonun ve Atatürk çizgisinden ayrılmanın yol açtığı tahribat, günümüze kadar tamir edilebilmiş değildir. Esasen Atatürk sonrası dönem-

Esasen Atatürk sonrası dönemlerde hiçbir Türk Hükümeti, Türkiye dışındaki Türk varlığına Atatürk ölçüsünde makul, meşru, samimi, müsbet, verimli bir ilgi göstermemiştir.

Sovyet ideolojik baskısı, Türkiye'de solcu aydınların genelde fikri yaratıcılık ve üreticilikten uzak, ideolojik bağınazlıktan yoksun bir tutumla doktriner saplantılara kapılmış olmaları; hiçbir ülkede benzeri görülmemiş bir şekilde kendi milletine, kültürüne ve milli menfaat şuuruna yabancılaştırmış olmaları, bu yurttaşlarımızı, sadece ezilen dış Türk toplumlarına karşı insani sevgi ve ilgisizliğe değil; Türklük mefhumuna ve özbenliklerine karşı çıkma ifade eden mariz bir ruh haletine sürüklemiştir.

Bu gurupların sürekli sistemli propagandaları da tahribatı büyütüştür.

Sovyet Rusya yönetiminin Türk-İslam toplumlarını bütün dünyadan, birbirlerinden özellikle Türkiye'den tecriti amaçlayan çabalarına son verme zorunluluğunu duymakla kalmayıp; ülkesinde halklar arasında barış ve uyum temini için, Türkiye'den yardım ve rehberlik isteme zorunluluğunu duyması, ibret verici bir tecellidir...

Böyle bir gelişim ve değişimin Türk hükümetlerini ve aydınlarını pek hazırlıksız yakaladığı, şaşkınlığa düşürdüğü sabittir...

Hükümetlerimizin, politikacılarımızın, fikir adamlarımızın, sanatçılarımızın ve Sovyetlerle ekonomik, ticari ilişkiler kuracak, yatırım yapacak iş adamlarımızın, bu ülkeleri ziyarete giden yurttaşlarımızın; soğuk savaş yıllarında maruz kalınan propagandaların etkisiyle düşülen hataların, ihmallerin, önyargıların ve uzun tecrit döneminin yarattığı bilgisizliğin ve yabancılaştırmanın yol açabileceği uyumsuzlukları, olumsuzlukları da dikkate alarak; itinaî,

***

**Bugün ise
Sovyet Rusya yönetiminin,
bünyesindeki Türk halklarını
özellikle Türkiye'den
tecritini amaçlayan
çabalarına son vermesi ve ülkesindeki halklar arasında
barış ve uyumun temini için
Türkiye'den yardım ve
rehberlik isteme
zorunluluğunu duyması,
ibret verici bir tecellidir.**

***

**Böyle bir gelişim ve
değişimin
Türk Hükümetlerini ve
aydınlarını pek hazırlıksız
yakaladığı ve şaşkınlığa düşürdüğü sabittir.**

***

Türk Dünyası Türkiye'yi kurtuluş ve yükselişlerinin ümit kaynağı ve rehber gücü olarak görmektedir.

sabırlı, hoşgörülü, özverili hareket etmeleri gerekir... Türk Dünyası Türkiye'yi kurtuluş ve yükselişlerinin ümit kaynağı ve rehber gücü olarak görmektedir.

Türkiye, Türk toplumlarının kalkınmasına, gelişmesine, kültürel bütünleşmesine, yükselmesine yardımcı olmalıdır. Ancak kardeş Türk toplumlarını Rusluğa düşmanlık duymağa ve çatışmaya, bölünme savaşı yaratacak eğilimleri teşvik edici, hızlandırıcı tutumlardan sakınmalıdır...

Türkiye Türk toplumlarını, gerek kendisinin, gerekse muhataplarının imkanlarını aşan, kısa vadede erişilmesi mümkün olmayan, barışı tehlikeye düşürecek emel ve beklentilere sürükleyip sonra, ümitsizliğe, kırgınlıklara yol açmamalıdır.

Beyaz ve Kızıl İmparatorluk rejimlerinin ağır baskıları ve aşağılayıcı tutumları sürerken, Rusluğun; gayri Rus toplumlara, milletlere, gerçek insani, medeni gereklerini sevgi, saygı ve özveri ile yerine getirmeden, "BÜYÜK AĞA-BEYLİK iddiası ile tahakkümü; bu toplumları, milletleri yaralamış, incitmiş ve hassaslaştırmıştır...

Ankara'nın ağabeylik talebinde bulunmadığı, Moskova konumuna girmek niyet ve hevesi taşımadığı belirgin kılınmalıdır...

Milletlerin eşitliği, milletlerarası barışçı işbirliği ve samimi dostluğun; uyumsuz, geçimsiz akrabalıktan yabancılığa, düşmanlığa dönüşmüş kardeşlikten daha üstün olduğu dikkatten kaçırılmamalıdır.

Hiçbir millete karşı düşmanlığı, haksızlığı amaçlamayan bir barışı sağlamağa, korumağa yönelik global boyutlu Türk-Rus yakınlaşma ve anlaşmasının Avrupa ve Asya'da barışı korumanın, III. Dünya Savaşı'nı önlemenin, en acil ve verimli bir tedbir oluşturacağı kavranmalıdır...

"Şarkî Türkistan Tarihi"ne

REDDİYE

Çiyen Bu ÇUVEN

Sinkiang'daki bölücülük olayı bugünün ürünü değildir. Bundan yarım asır önce bölücü güçler cüretlenip kuvvetlenmişlerdi. 1930 yıllarında kurulan Şarkî Türkistan İslam Cumhuriyeti Sinkiang'daki bu bölücülerin eseri olup etrafa bela yağdırmışlardı. Bu kukla hükümetin kurucusu olan Mehmet Emin Buğra en büyük bölücü idi.

1 - Mehmet Emin'in Karşı Devrimci Biyografyası

Mehmet Emin Buğra Sinkiang'ın Hoten şehrindedir. O gençliğinde pantürkizm ve panislavizm terbiyesiyle yetişmiş sonradan İngiliz İstihbarat Teşkilatı'nda çalışmış ve bu teşkilat tarafından beslenmiştir. Diktatör Cin Şo Rinin hükümranlılığı döneminde yapılan zulüm ve haksızlıklar halkın büyük tepkisine sebep olmuştur. Bundan faydalanmak isteyen İngiliz emperyalizmi bu olayı fırsat bilerek Mehmet Emin'i bölücülük ve bozgunculuk yapması için teşvik etti. Mehmet Emin, etrafına topladığı kişilerle İngiliz istihbarat örgütünün verdiği bilgi sayesinde Cin Şo Rinin Hindistan'dan satın aldığı bazı

askeri araçları yolda yağmalayıp bu silahlar sayesinde Karakaş şehrine hucüm etti. Sonradan Hoten vilayetine hucüm edip kendini Hoten Hanı ilan etti. Daha da ileri giderek Guma Kargalık Poskam Yarken ve Kaşgarın Köhna şehir kısmını işgal etti. 12 Kasım 1933 yılında Mehmet Eminin öncülüğünde Şarkî Türkistan İslam Cumhuriyeti'nin kurulduğu ilan edildi. Bu kukla hükümetin Anayasası, siyasi ve mülki programları açıklandı. Vatanın bütünlüğünü bozan bu rezil komedide Mehmet Emin tüm hünerini kullandı.

Şarkî Türkistan İslam Cumhuriyeti icraatı ve siyasetine baktığında onun büyük bir bölücü hareketinin kaynağı olduğu meydanda idi. Çünkü bu cumhuriyetin anayasasında Şarkî Türkistan İslam Cumhuriyeti ebediyen bağımsız devlet olarak kalacaktır, denildiği gibi Türk ulusundan başka milletlere karşı olduğu da yer almıştı. Bu kukla hükümete bağlı olan bölgede günahsız Çinliler, Çin müslümanları ve başka halklar zor günler yaşadığı gibi acımasızca öldürülmüştü.

Halbuki Sinkiang'daki bu bölücülerin tatlı rüyası uzun sürmediği gibi olaylar da onla-

rın düşündüğü gibi cereyan etmedi. 1934 yılının başlarında Huysu (Müslüman Çinli) militarist Ma Cung Ying, Çin militarist Şing Şi Sey arasındaki savaşta yenilerek askerleriyle beraber Cenubi Sinkiang'a çekildi. 6 Şubat günü Kaşgar Köhna şehri işgal etti. Böylece Şarkî Türkistan İslam Cumhuriyeti yıkıldı. Mehmet Emin acele Hoten'e kaçarak kendi başına Hoten İslam Cumhuriyeti'ni kurup bölücülük ve bozgunculığa devam etti. Çok geçmeden Ma Cung Ying'in kalıntıları Hoteni işgal etti. Böylece bu cıvıllı bölücü hükümet de sona erdi. Mehmet Emin, İngiliz müstemlekesi olan Hindistan'a kaçtı. Orada bir müddet yabancı patronlarının yardımıyla yaşadı. Bu sırada büyük bir çaba ile ünlü Şarkî Türkistan Tarihi isimli eserini yazarak Sinkiang'ın her yerine dağıttı. Böyle bölücülük fikrini yetiştirmeğe çalıştı.

2- Şarkî Türkistan Tarihini Yazmaktaki Gayesi

Mehmet Emin'in Şarkî Türkistan Tarihi'ni böyle büyük bir şevkle yazmaktaki amacı onun büyük bir bilgin olmasından değil, belki tüm siyasi gayesini ortaya koymak için yazdığını bu

kitabın önsözünde açıklamıştır. Mehmet Emin, kitabının önsözünde şöyle diyor: "Şarkî Türkistanlılar kendi ecdatlarının şerefli tarihini, dillere destan olan kahramanlıklarını, cesaretini, geçmişte yüce devletler kurduğunu bilmediği için bazılarının eserlerine bakarak Şarkî Türkistanın tarihte müstakil devlet olduğuna şüphe ile bakmakta idi." O bu kitabında Türkistan'ı eskiden beri müstakil devlet idi diyerek ortaya çıkmıştır. Tekrar "Şarkî Türkistan'daki Türk milleti dünyada en eski yüce medeniyetin sahibi olup dünya medeniyetine büyük katkıda bulunan bir ulustur." dedikten sonra Mehmet Emin konuyu değiştirip şöyle diyor: "Bundan sonra Şarkî Türkistanlılar iktisadî yönden olduğu gibi siyasî yönden de esaret ve zulüm altında yaşamak mecburiyetinde kalmıştır. Bu durumda kalan milletimizi tarih sahnesinden de silmek için tarihini de yoketmektedir. İnsanlık tarihi için büyük önem taşıyan tarihi eserler ortaya ko-

yan yurdumuz kötü niyetliler tarafından işgal edildi." Demek bu kitapta yabancıların (Çinliler demek istiyor) Türklere yaptığı iktisadî sömürü ve siyasi baskısını açıklamak yabancı devletin Sinkiang'ı istila ettiğini şikayet ediyor ve sonunda böylece "bu eserim vatanını sevmek, milletimizin hür olması için çalışmak yolunda bir güç oluşturabilirse o benim için büyük bir iftihar kaynağı olacaktır" diyor. Demek onun bu kitabı yazmaktaki gayesi kendi milletini vatanını (Bölünmüş Sinkiangı diyor) sevmek Türki dilli ulusların (azatlığını) istemek için imiş.

Kısacası Mehmet Emin geçmişte eline silah alıp Şarkî Türkistan İslam Cumhuriyeti'ni kurarak milletlerin arasını açıp vatani bölmek için öne atıldıysa silahı bırakmağa mecbur olduktan sonra da ünlü Şarkî Türkistan Tarihi'ni yazarak ulusal birliği, vatanın bütünlüğünü bozmak için hizmet etmiştir. Gerçi şeklen birbirine benzerse de mahiyeti bakımından

aynıdır.

3 - Pantürkizmi öne sürüşü

Şarkî Türkistan Tarihi denilen bu kitapta Mehmet Emin Pantürkizm nazariyesini öne sürmektedir. İlk önce Mehmet Emin Türki dilli ulusların tarihini göklere çıkarmıştır. O kitabının önsözünde şöyle diyor. "Çağdaş eserlerde belirtilen Şarkî Türkistan olan bu vatan ezelden beri Türklerin vatanı ve yurdu olup dünya medeniyetinin beşiğidir. Türkistandaki Türk milleti en eski uluslardandır" diyor. Bunu kanıtlamak için Mısır tarihiyle karşılaştırarak Türklerin tarihi Mısırlıların tarihinden 5000 yıl önce diyerek sayıklamaktadır. Böylece Mısırlıların kültür tarihine 6000 yıl olarak ele alıp Türklerin 11000 yıldan fazla göstermektedir. Bilinen tarihi kaynaklara göre Türkler yazıyı 7. asırda kullanmışlardır. Mehmet Emin kitabında eski Türklerin göçten önce yazısı vardı. Yani bundan 9000 yıl önce yazıyı icat etti diyor. Türklerin yaşadığı bölgeleri abartıp Batıda Şimal denizi Doğuda Japon denizi Güneyde Huangı nehri ve hatta Karakum çölüne kadar uzatmaktadır. Mehmet Emin daha da ileri giderek Türklerin yurdunu batıda Şimal denizi Kızıldeniz Karadeniz ve Avrupaya kadar uzatmıştır. Mehmet Emin halkını kandırarak gerçek tarih ve coğrafya ilmine de önem vermemiştir. Mehmet Emin Türk milletini göklere çıkarıp vatanının dairesini büyüterek Türki dilli ulusları yücelterek başka mil-

Mehmet Emin Türk milletini göklere çıkarıp vatanının dairesini büyüterek Türki dilli ulusları yücelterek başka milletlere tepeden bakmasını öneriyor hatta büyük Türk imparatorluğunu kurarak tüm dünyaya hakim olma rüyasını gerçekleştirmek istiyor. Biz Mehmet Eminin bu görüşünü göz ardı edemeyiz. Tarihi tecrübelerimize baktığımızda Hitler Alman ulusunun üstünlüğünü öne sürerek Yahudi ve başka ulusunun üstünlüğünü öne sürerek Yahudi ve başka ulusları aşağılayarak kırmışlardı. Ortamı müsait bulurlarsa Mehmet Emin' in takipçi evlatları da Hitler'e benzer iş yapabilir.

letlere tepeden bakmasını öneriyor hatta büyük Türk imparatorluğunu kurarak tüm dünyaya hakim olma rüyasını gerçekleştirmek istiyor. Biz Mehmet Eminin bu görüşünü göz ardı edemeyiz. Tarihi tecrübelerimize baktığımızda Hitler Alman ulusunun üstünlüğünü öne sürerek Yahudi ve başka ulusunun üstünlüğünü öne sürerek Yahudi ve başka ulusları aşağılayarak kırmışlardı. Ortamı müsait bulurlarsa Mehmet Emin' in takipçi evlatları da Hitler'e benzer iş yapabilir.

4- Müstakil Olmak ve Bölücülüğü Öğüş

Mehmet Emin gerçek tarihi eserlere bakmadan Sinkiang'daki bölücülere Şarkî Türkistan ezelden beri müstakil devlet idi safsatasıyla yol göstermektedir. O kitabının giriş kısmında şöyle diyor: "Şarkî Türkistanlılar öz ecdatlarının büyük tarihini bilmiyorlar. Türkistanın tarihte müstakil devlet olduğuna şüpheyle bakmaktadır. "diyerek bölücülüğü kuvvetlendirmektedir.

Oysa Mehmet Emin Türklerin ecdadı Hunların Türklerin yakın kavmi Uygurların çok eskilerden beri Tiyaşan'ın güney ve kuzeylerinde yaşamış olan bir çok yerli milletlerin Çin'in eski batı ulusları olduğunu bu ulusların kurduğu yerli hükümetlerin de eski Çin'in bir parçası olduğunu inkar ederek o ulusların kurduğu yerli hükümetlerin hepsini müstakil devlet olarak ele alıp arkîa bu devletleri Çin'e karşı olarak göstermektedir. O yine kitabınının

Türklerin vatani paragrafında Şarkî Türkistan ve Garbî Türkistan'ı Türk yurdu olarak ele alıp Uygurların şekli paragrafında Şarkî Türkistan'da 19 müstakil devlet vardı diyor. Ondan sonra bu 19 devletin nasıl Uygur devleti olduğunu izah ettikten sonra bu Uygur devleti tümü ile müstakil kuvvetli devlet idi diyor. O hatta Çing sülalesinin son devirdeki tarihi hadiseleri gözünü yumup inkar edip güvenilir bir eda ile (Çing sülalesi koşunu) miladi 1824 yılı Cihangir Hocayı esir etti. 1825 yılı Beycında öldürdü. Cihangir Hocanın oğlu gene Doğu Türkistan hükümdarı olup kaldı diyor. Onun eserine bakacak olursak o fırsat bulursa Şarkî Türkistan'da büyük küçük hükümetlerin hepsini müstakil diyerek bu yol ile bölücülük hareketini güçlendirmektedir.

Mehmet Emin Sinkiang'ı eskiden beri Çin vatanının bir parçası olduğunu inkar edip birleştiği vakitleri Çin'in istilası olarak göstermeğe çalışmaktadır. O kitabının Çin'in Şarkî Türkistan'a ilk istilası paragrafında da Cang Çiyen milattan 59 yıl önce Ruran Kuçu iki devletin ordusunu yenip bu iki devletin toprağını istila ettikten sonra Karaşehir, Kuçar, Yarkent Hoten gibi 36 devlete hücum edip o devletleri istila etti. Çin'in tarih kitaplarına bakıldığında Şarkî Türkistan'ı idaresi altına alması 49 yıl sürmüştür. Gerçek şudur: Garbî yurdun merkezdeki hanlıklar ile birleşmesine bakacak olursak Garbi Han sülalesi Garbi yurttaki hükümet kurmasından Şimali Li-

yang hanlığı Garbî yurda girmesine kadar 500 yıl geçmiştir. Mehmet Emin bu sayıyı 49 yıla indirmiştir. Kitabın Şarkî Türkistan'ın müstakilliği ve onun bin sene tecavüzünden kurtuluşu denen paragrafında böyle diyor. Ebu Müslim Gavşiyenci ning kötü emelini sezdikten sonra Hicri 734 yılı Ziyad-i Horasan ve Batı Türkistandaki Türk ordusuna Başkomutan tayin edip Çin'e gönderdi. Gavşiyenci Karluk ve başka Türklerden asker alıp savaştılar. Sekiz seneden beri Çin hakimiyetinden kurtulmak için fırsat gözlleyen Türk askerleri Çin askerlerine hucüm edip Çin'in Türkistan'daki hakimiyetine son verdi. Böylece bin seneden fazla bir zaman Çinliler Şarkî Türkistan'a hucüm edemedi. Ta ki 1758 yılına kadar Mehmet Emin Talas savaşından Cing sülalesi Sinkianga girinceye olan zamana kadar geçen süreye Şarkî Türkistan müstakil idi diye kesip atmıştır. Oysa Tang sülalesi miladi 787-791 yılına kadar mevcut olmuştur. 840 yılına kadar Orhun Uygur Hanlığı arkasından gene Hocu Uygur Hanlığı, Kusen Uygur devleti Karahanlılar, Kitanlar devlet kurmuşlardır. Acaba Uygurlar (Huyhi) ile Kitanlar Çin'in Kadimki milletleri değil miydi?. Sonra Moğol Hanlığı Cengiz'in taksim ettiği topraklarda hükümran olan Çağatay Ögeday Kıpçak Hanları ve Çağatay evlatlarının Tiyaşanın Güney-Kuzey hükümranlığı kuran Moğollar Çin'in eski milleti değil miydi ?

Bundan başka Mehmet

Emin kitabının Cihangir Hoca ve Velihan ayaklanmasına kadar olan 50 sene içerisinde Şarkî Türkistan'ın genel durumu isimli paragrafında laf üreterek kendi bölücülüğünü açıklayıp şöyle diyor. "Şarkî Türkistan ulusunun bu savaştaki gayesi Çin esaretinden ebedi olarak kurtulup hür ve müstakil olmaktır." Bu Mehmet Emin'den ibaret eski ünlü bölücülerle kalmayıp yeniden ortaya çıkan bölücülerin de fikridir.

5 - Sinkiang 'ın Bütünleştirilmesine Tecavüz Diye İftira Edilmesi

Mehmet Emin, yüce Çin vatanına tamamen düşman olup o kitabının Şarkî Türkistan'ın durumu hakkında görüşler paragrafında şöyle diyor. "Çin Doğu Türkistan'daki ulusların 3000 yıllık düşmanıdır." Eski Türkler ve Çin'in siyaseti üstünde araştırma paragrafında "Çinliler Çin medeniyetinin ileri bir medeniyet olduğunu öne sürse-

ler de fakat siyaseti istilacı temeller üzerine kurulmuş, insanlık dışı bir siyasettir." diyerek, düşmanlığını şöyle ortaya koymaktadır. "Çin ister güçlü, ister güçsüz olsun daima Türk ulusunun güçlü bir rakibidir, onun tüm siyaseti insanlık dışıdır"

Sinkiang'ın Çinle bütünleşmesi çok eskilere dayanan övmeye değer bir tarihi olgu iken, bu olayı Mehmet Emin kötüleyip, kitabının "Çin'in Sinkiang'ı ilk istilası" paragrafında şöyle diyor " Cang Çiyen milattan önce 59 yıllarında Ruran Kucu iki devletin ordusunu yenip, bu iki devletin toprağını istila ettikten sonra Karışehir, Kuça, Kaşgar, Yarkent, Hoten gibi 36 devlete devamlı saldırarak istila etti. Çin hükümdarı Çang Çiyen'i baş komutanlığa atayıp, Lopnur civarındaki Çıdır kentini onun karargahı yaptı." Bu yerde Mehmet Emin Han sülalesinin Garbi yurdun Çinle bütünleşmesini "İstila etti" diyor. Gene kitabının bir yerinde "Çinliler

Şarkî Türkistandaki milletleri eritip, dünyadan silmek istiyor" diyor. Oysa Zou Zungtang ve onun askerleri Hakanlı Yakup Beyden Sinkiang'ı kurtarmış ve memleketimizin bütünlüğünü sağlamıştır. Mehmet Emin ise bu hadiseyi Çin istilası kabul edip üzülmemektedir. Sinkiang'ın Hokandlı unsur Yakup Bey'in istilasını ve yabancıların istilasına zemin hazırlaması iyi bir hareket midir?

Bu sözlerinden Mehmet Emin'in büyük bir bölücü değil aynı zamanda vatan haini olduğu da bilinmektedir.

6 . Taihi değiştirip İsyan ve Bölücülüğü "İstiklal Savaşı" diye Övmesi

Mehmet Emin yüce Çin'i kötüleyip, müstakillik ve bölücülük hareketleriyle, Sinkiang'ın Çinle birleşmesini önleyen isyanların hepsini "İstiklal savaşı" diye övmektedir. Eserin diğer bir yerinde Çin'den ünvan alan hain Hunlar Çinlilerden memnunsada ancak vatan perverler halkın çoğunluğu Çin zulmünden kurtulmak fırsatı aradı ve istiklal için savaştı. Aşağıdaki iki savaş (Karluklarla Türgeşlerin isyanını demek istiyor) neticesinde Çin ordusu yenilip Türkler azad olup tekrar Göktürk devleti kuruldu diyor. Tang Name'deki hatıralara bakıldığında VII asrın sonlarında Türgeşler Doğu Türklerinin 10 boydan oluşan birlikleri git gide kuvvetlenip sonunda Türgeş Hanlığını kurdu, onun hakanları Tang sülalesine bağlı olup Tang sülalesinin emrinde Garp-

Mehmet Emin ağzına geleni söyleyip şöyle diyor. "Bazan Türk imparatorluğu Çinlilere yenilmiş olsa da boyun eğmemiştir. Vergi ödemiyerek sonuna kadar savaşmış şerefleriyle kurban olmuşlardır. Çünkü Türkler esarete yaşamayı şerefsizlik kabul ediyordu." Mehmet Emin neden Çin'e karşı sonuna kadar savaşmış ölümü göze aldı diyor onun gayesi başkadır. Bölücülerini savaşa hazırlayıp ölümü göze almasını istemek için böyle yazıyor. Mehmet Emin hiç bir zaman böyle yapmamıştır. Şarkî Türkistan İslam Cumhuriyeti yenilince acele Hoten'e kaçmış Hoten İslam Cumhuriyeti yenilince de Hindistan'a kaçmıştır. Hindistan da İngilizlerin sadakasına dayanıp ömrünü tüketmiştir. Bundan şu gerçek ortaya çıkmaktadır: Mehmet Emin'in tüm sözleri aldatmaca ve safsatadan ibarettir.

teki hududu korudu. VIII. asrın ortalarında Uygur Karluk Basmil üç kabile birleşerek Doğu Göktürklerine karşı savaştı. İki yıl sonra Uygur Hanlığı kuruldu. Mehmet Emin'in Basmil Hanlığını Karluk hanlığı demiş olması onun tarih bilgisininin az olduğunu kanıtıyor. Türgeş hanlığıyla Basmil hanlığının birleşerek Batı ve Doğu Türklerine karşı savaşıp kazandığı bu zaferdi. Mehmet Emin ise baka baka o savaşı Çinlilere karşı yapılan savaştır. Türkler bu savaş sayesinde kurtuldu diyerek tarihi gerçekleri değiştirmektedir.

Eski Türkler ve Çin üzerinde tahlil paragrafında ise Mehmet Emin ağzına geleni söyleyip şöyle diyor. "Bazan Türk imparatorluğu Çinlilere yenilmiş olsa da boyun eğmemiştir. Vergi ödemiyerek sonuna kadar savaşmış şerefleriyle kurban olmuşlardır. Çünkü Türkler esarete yaşamayı şerefsizlik kabul ediyordu." Mehmet Emin neden Çin'e karşı sonuna kadar savaşmış ölümü göze aldı diyor onun gayesi başkadır. Bölücülerini savaşa hazırlayıp ölümü göze almasını istemek için böyle yazıyor. Mehmet Emin hiç bir zaman böyle yapmamıştır. Şarkî Türkistan İslam Cumhuriyeti yenilince acele Hoten'e kaçmış Hoten İslam Cumhuriyeti yenilince de Hindistan'a kaçmıştır. Hindistan da İngilizlerin sadakasına dayanıp ömrünü tüketmiştir. Bundan şu gerçek ortaya çıkmaktadır: Mehmet Emin'in tüm sözleri aldatmaca ve safsatadan ibarettir.

Çing sülalesinin sonlarında

ve yakınlık çağlarda Sinkiang'da meydana gelen kargaşalıkları Mehmet Emin daha da överek 1824-1926 arasındaki kargaşalıkları çıkararak Cihangir Hoca, Büyük Hoca (Burhaneddin) in torunu idi. Mehmet Emin onu mücadelenin rehberi diye göklere çıkarmaktadır. Mehmet Emin aynı yolu tutup 1830 Yusuf Hoca ayaklanmasını ikinci istiklal savaşı diye övmektedir. Gene 1857 deki Velihanın ayaklanmasını da üçüncü istiklal savaşı diye övüyor. Sonunda tüm bu ayaklanmalara büyük değer verip bu ayaklanmalardaki gayenin Doğu Türkistan milletinin Çin'den kurtularak müstakil yaşamaktan ibaret diyor.

7 - Ayaklanmayı ve Bölücülüğü Destekleme Beyannamesi

Şarkî Türkistan Tarihi'nin sonunda Mehmet Emin Sinkiang tarihine münasebetsiz şeyler yazarak bölücülüğü öne sürüp Şarkî Türkistanın durumu hakkında mülahaza konusunu işleyip "bir milletin varlığını istiklalini ve ekonomisini muhafaza etmek için tüm engelleri aşarak faal bir şekilde çalışması gerekmektedir. Türkistan halkı bu kutsal görevini daha yerine getirmedir. Çok az sayıdaki kişiler milletin varlığı için çalışmaya hazır ise de amali bir hareket edememişlerdir." Mehmet Emin burada her bir Şarkî Türkistan halkını bölücülerin ham hayallerini gerçekleştirmek için birleşip gücü toparlayıp savaşmak için var gücüyle halkı kışkırtmaktadır. Arkadan

şöyle diyor: "Şarkî Türkistan halkı Çin siyasetinin esareti neticesinde gaflete daldığı için onlar devlet kurmuş, milli şuur ve dini inançtan ayrılarak Türk milletinin manevi özelliklerini koruyamamış olmakla kalmamış belki devlet millet için tüm varlığını kurban etme gayretini de yitirmiştir. Burada Mehmet Emin Şarkî Türkistan halkından devlete karşı şuurlanıp bölücülük yapmayı istemektedir. Mehmet Emin'in bu görüşü doğrultusunda hareket edenler çıkabilir. O kişiler hissi hareket eden, siyaset bilmeyen ruhen aciz kişilerdir. Özellikle azınlıklar ve gençler buna kolay kanabilir.

8- Uygurlar - Şarkî Türkistan Tarihinin Kopyasıdır.

Şarkî Türkistan Tarihinin ortaya çıkması Sinkiang menfi yönden büyük etki yapmıştır. Yeni Çin hükümeti kurulduktan sonra yüce Çin Komünist Partisinin öncülüğünde doğru siyaset icra edilip Sinkiang'daki her milletin eşitliği, birliği ve terakkiyatı doğru yol almaktadır. Fakat yurt dışındaki kapitalizm güçleri daha kuvvetini yitirmemiştir. Sinkiang'daki yerli milliyetçilik az sayıda da olsa halen devam edip gelmektedir. Ayrıca bazı bölücüler köşe bucakta gizlenmektedirler. Özellikle son zamanlarda yurt dışındaki düşman güçlerin Sinkiang'a yönelik faaliyetleri arttı. Böylece hür olma, hür yaşama akımları büyüdü, dar milliyetçilik akımları çoğaldı. Bu olaylarda Şarkî Türkistan Tarihi'nin

büyük rolü olmuştur.

Turgun Almas'ın Uygurlar kitabı işte bu oluşan ortamın ürünüdür. Uygurlar adlı kitap görünüşte Şarkî Türkistan Tarihinin aynısıdır. Tek benzemeyen yön şu ki, Mehmet Emin Pantürkizmi göklere çıkarmıştır. Onun yurtdışındaki düşman güçlerle münasebeti daha güçlü idi. Turgun Almas ise Pantürkizmin değişik şekli olan Panuygurculuğu göklere çıkarıp milletlerin eşitliğini bozmaktadır. Turgun Almas çeşitli doğru olmayan yöntemlerle Uygurları göklere çıkarıp Uygur medeniyetini överken hudutlarını doğuda Hengan dağları Batıda Hazar denizi Kuzeyde Altay dağları Güneyde Himalaya dağlarına kadar olan yerleri Uygurların anayurdu kabul edip Uygurların anayurdunu dünya medeniyetinin altın beşiği diye övüyor. O eserinde tekrar tekrar "Uygurlar Yüce Oğuz İmparatorluğu Uluğ Hun Tanrı

Kutluk'tan başlayıp Seyidiye hanlığına kadar olan zaman içerisinde 11 Asya ve Avrupa devleti kurdu." diye büyüklük taslayıp Çin ve başka uluslardan söz edildiğinde onların evlatlarını kaypak demese de hileger yabancı demese de geri kalmış diyerek milletler arasına nifak sokan Turgun Almas Mehmet Emin'in yöntemini kullanıp Sak Hun Uysun Yavçı Siyenpi Curcan Kangkıl (Yüksek arabalı) Türk gibi Çin'in eski uluslarının hepsini Uygur saymakta ve yaşadığı bölgeleri Uygur yurdu demektedir. Turgun Almas Uygurlar isimli kitabında gene istiklal fikrini göklere çıkarıp bölücülük yapmağa çalışmakta Çin seddinin dışında kalan Çin topraklarını ve burada yaşayan milletleri ayrı millet ve müstakil devlet kabul edip hatta bu milletleri Çin ulusuyla karşı karşıya getirerek düşmanlık tohumunu atmaktadır. O daha da ileri tarihi hadiseleri çarpıtıp Çin'in Hunlara Türklere ve Uy-

gurlara bağımlı olarak yaşadığını önererek Çin vatanın birliği sağlayan Ben Cavi hedef alıp ona hucüm edip onu Uygur hanlarının iç savaşlarından yararlanıp onları birbirine düşürüp savaştırıp çok kan dökülmesine sebep oldu diye hakaret etti. O ulusların birliğini güçlendiren vatanın bütünlüğü için çalışan azınlık uluslardan çıkan münevver şahıslardan Han sülalesi devrindeki Kokuşar Tanrikut Tang sülalesinin ilk devirlerindeki Asna Sünis Uygur hanlığı yıkıldıktan sonraki Ünmüş (Hormuzid) gibilere düşman gözüyle bakıp hain demektedir. Amma vatanın bütünlüğüne karşı olan azınlık milletlerden Kürşad'ı büyük bir kahraman olarak medhetmektedir. Onun namı istiklal isteyen ve istemekte olanların kalbinde ebedi yaşar. Biz bu yerde şunu sormalıyız: Kimler halkın azadlığı ve müstakilliği için çalıştı kimler halkın azadlığı için çalışıyor hangi halk yurdumuzda müstakillik ve azadlığı istiyor? Bu halk kimdir? Turgun Almas açık bir şekilde bu soru ve sorunlara cevap vermeye cüret edebilir mi?

Hangi yönden olursa olsun Şarkî Türkistan Tarihi ile Uygurlar bir fabrikanın aynı kutuya yerleştirdiği mallardır. Daha açık bir şekilde söyleyecek olursak Uygurlar isimli kitapta Şarkî Türkistan Tarihi'ndeki bir çok fikirleri az çok değiştirerek aynen nakletmektedir. Bu iki kitabı karşılaştıracak olursak böyle fikirlere en azından 50 den fazla yerde rastlayabiliriz.

Uygurlar adlı kitap görünüşte Şarkî Türkistan Tarihinin aynısıdır. Tek benzemeyen yön şu ki, Mehmet Emin Pantürkizmi göklere çıkarmıştır. Onun yurtdışındaki düşman güçlerle münasebeti daha güçlü idi. Turgun Almas ise Pantürkizmin değişik şekli olan Panuygurculuğu göklere çıkarıp milletlerin eşitliğini bozmaktadır.

.....

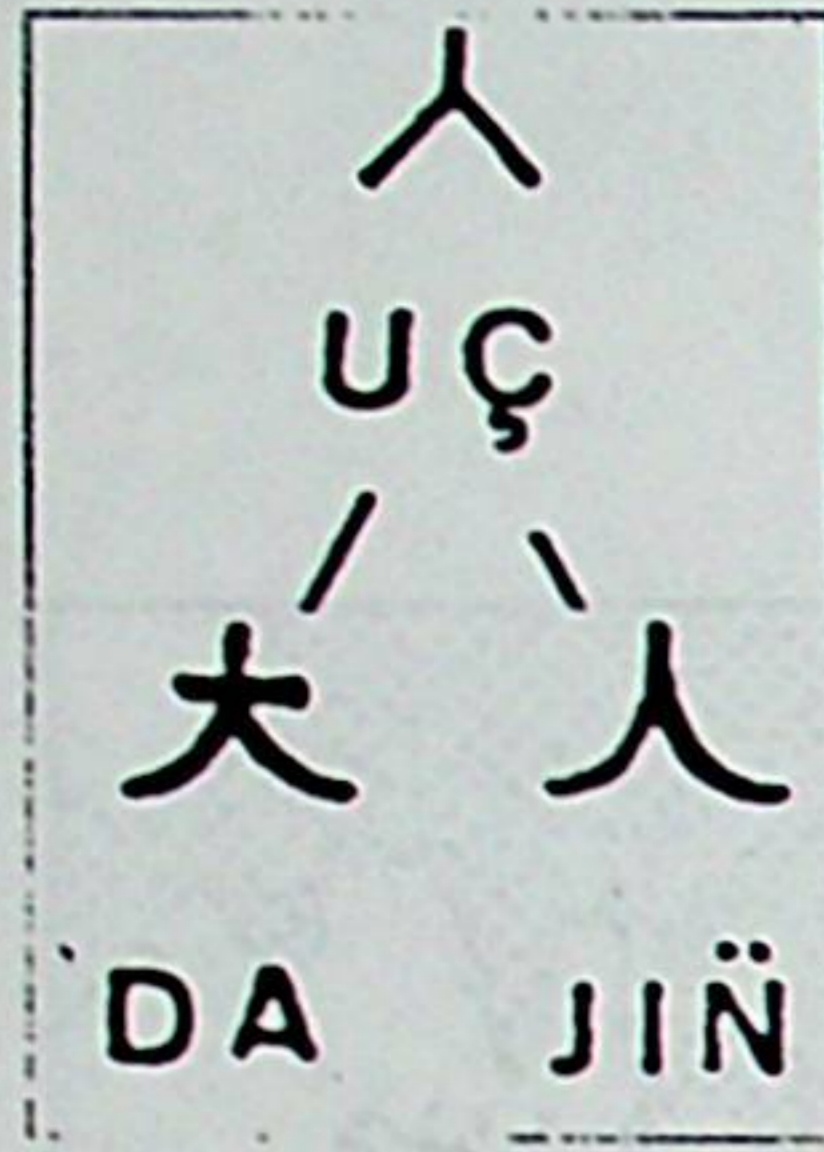
Hangi yönden olursa olsun Şarkî Türkistan Tarihi ile Uygurlar bir fabrikanın aynı kutuya yerleştirdiği mallardır. Daha açık bir şekilde söyleyecek olursak Uygurlar isimli kitapta Şarkî Türkistan Tarihi'ndeki bir çok fikirleri az çok değiştirerek aynen nakletmektedir.

İşte, proto-türkçedeki UÇ harfinden türeyen DA ve JİN harfleri:

UÇ, lider
DA, JİN,
büyük, büyük
adam demektir, bu da Çinlilerin yalnız alfabeyi değil, aldıklarını gösterir.

Ve, Çincedeki örnek aldığımız, birkaç proto-türkçe kelime: Ç'i (güç)=İçi (güç), Wu (var olma)=Uyuw (canlı olmama), TAO=At-Uw, Ching-chi (tohum gücü= İÇİN İÇİ (ana güç), Yin=İyin (İyim-on), Yan=Oyın (Oyonıl)... Çin'in adı Tabıgaç'tır.

Çin'den kuzey batıya doğru yöneldiğimizde, Bukli Çöl (Gobi Çölü) aşp ATABUR (Ulan Batur), URQUN BOLIQ (Orhun şehri), URQIN ÖGİZ (Orhun nehri), SELENE (Selenga) nehirlerinden sonra, ALTUN BULAQ (Altan bulak) şehriyle INIGIK KÖL (Baykal)e varırız.

Baykal 1620 metre ile Asyadaki en derin, en INIGIK "inik, inilmiş" olan göldür.

Çin'in okyanus sahillerinde kurulmuş olan bu devletlere, AS-OYA da denmektedir. As-oya, "ast devlet" anlamını vermektedir. Çünkü esas kurucular ya da devletler İç Asya'da bulunmaktadır.

Asya adının AS-OYA'dan geldiği düşünülebilir. Mezopotamyalılar Asya'nın ASUWA'Dan geldiği iddiasındadırlar.

"Uygur Avazı"

Kazakistan'da yaşayan Uygur Türkleri tarafından yayınlanan Uygur Avazı adlı gazetenin yöneticileri Türkiye'ye gelerek İstanbul'da bulunan bazı gazetelerde inceleme yaptılar.

Uygur Avazı gazetesinin Genel Koordinatörü Yuldaş Azamatoğlu ve Yazışleri Müdürü Dulkun Yasin, Tercüman'a yaptıkları ziyaret sırasında, gazeteleri hakkında bilgi verdiler.

Genel Koordinatör Yuldaş Azamatoğlu, renkli matbaa makinelerinin Kazakistan'da olmaması sebebiyle gazetelerini siyah-beyaz çıkartabildiklerini belirterek Türkiye'deki gazete matbaalarının ileri bir teknolojiyle donatıldıklarını söyledi. Haber imkanlarının da kısıtlı olduğunu söyleyen Yuldaş Azamatoğlu Türkiye'deki meslektaşlarının daha şanslı olduklarını belirtti.

Haftada beş gün yayınlanan Uygur Avazı gazetesinin kril alfabesi ile basıldığını söyleyen Azamatoğlu, "Haftanın bir günü de Arap alfabesi ile basılı ilave veriyoruz." dedi. Genel Koordinatör Yuldaş Azamatoğlu, Arap harfleriyle basılı bu ilaveyi vermelerindeki sebebin, Çin işgali altında bulunan Doğu Türkistan'da yaşayan Uygur Türklerinin Arap alfabesi ile okuyup yazmalarını gösterdi.

Kazakistan'da bulunan gazetelerin devlet malı olduğunu söyleyen Yuldaş Azamatoğlu, "Fakat, yeni çıkan bir kanunla özel sektör de gazete kurabiliyor" dedi. Azamatoğlu, bu yüzden, Türkiye'de ziyaretleri sırasında, basın sektörünü de incelemeye çalıştıklarını belirtti.

Uygur Avazı gazetesi Yazışleri Müdürü Dulkun Yasin de, Türkiye'deki ilerlemelerden etkilendiğini belirterek, Türkiye'nin Türk dünyası için önderlik etmesi gerektiğini vurguladı. Türkiyeli basın mensuplarını Kazakistan'a davet eden Dulkun Yasin, birbirimizden öğreneceğimiz çok şeyin olduğunu söyledi.

(Tercüman)

SOVYET TÜRKLERİ VE LATİN ALFABESİ

Coşkun KIRCA

Geçenlerde Sovyetler Birliği'nde çok önemli bir olay yaşandı. Sovyet İmparatorluğu'ndaki Türkler, Kazan'da bir kurultay topladılar. Herkes oradaydı. Azeriler, Kazaklar, Özbekler, Türkmenler, Kırgızlar, Başkırlar, Kırım Tatarları, Kazan Tatarları, Balkarlar ve Nogaylar başta Dağıstanlılar, Gagavuzlar, Altaylılar, Tuvalar, Yakutlar, hepsi... Ve Sovyetler Birliği'nde yaşayan Türk boyları ittifakla Latin alfabesini ortak alfabe olarak kabul ettiler. Kurultay, ayrıca, yeni Sovyet mevzuatına göre bir "dernek" sayılmak üzere gereken başvuruyu da yapmıştır. Nihayet, Kurultay, Türk boylarının birbirlerine karşı dostluk ve dayanışma içinde olması gereğini vurgulamış ve birbirlerine karşı dış kışkırtmalara kapılmamalarını istemiştir.

Bu olay, çok önem taşıyor. Bir kere, Türklüğün, bütün din ve mezhepler üzerinde bir millî bilince sahip olduğu böylece anlaşılmıştır. Kendisini aynı tarihin, aynı dilin, aynı kültürün, aynı milli beraberlik bilincinin insanı olarak hep birlikte ilan edenler arasında Ortodoks Hristiyanlar, Budistler ve diğerleri mevcut olduğu gibi, Müslüman olan büyük çoğunluğun içerisinde de Sünniler ve Şiiler vardır. Bunlar için, din ve mezhep, vicdan hürriyetinin kişisel ruhların gizeminde saygı gösterdiği inançlardır ve bu inançlar, hiçbir surette milli beraberliği bozmaz; şu veya bu dini inanç Türklüğe mensup olmanın ölçütü sayılmaz. Bu olay, yalnız Türklük dışından kaynaklanıp Türklüğe sirayet etmiş rekabetlerin değil, aynı zamanda siyasî iktidar hırslarından doğmuş kavgaların da bir kenara atıldığını gösteriyor. Üç çeyrek yüzyıllık Bolşevik maskeli Slav zulmü, bugün işte bu kenetlenmeyi yaratmıştır. Olay bir başka

açıdan da çok önemlidir. Kazan kararıyla, Sovyet Türkleri, Bolşevik maskeli Slav sömürgeciliğinin kendilerine zorla yüklediği sirilik alfabeyi reddetmiş ve Türkiye'nin benimsediği Latin alfabesini seçmiştir. Bu karar, sadece Latin alfabesinin Türk diline en uygun düşen alfabe olduğunu görmekten ileri gelmiyor; kardeşlerimiz, bu suretle, alfabenin bir dünya meselesi olduğunu; dini ölçütlerle alfabe seçilemeyeceğini fikrini benimseyerek tam anlamıyla laik bir atılım yapıyorlar.

Bu karar, Sovyet Türklerini Türkiye'ye daha da yakınlaştıracaktır. Dağılan Sovyet İmparatorluğu içerisinde Slavlar birbirine düşmüşken, Türklerin böylesine bilinçli bir beraberlik içinde olmaları, ilerisi için büyük ümitler getiriyor. Şimdi, Batı'da herkes Türklüğün, laik bir milliyetçiliği benimseme yolunda olduğunu anlamalıdır.

Bu karar, Türklerin, Atatürk'ün Türklüğün en bilinçli, en büyük ve tek kalıcı kahramanının öğretisini takip ettiğini gösteriyor. Kazan kararı, Sovyet Türkleri'nin verdiği binlerce şehit aydınla birlikte, Anıtkabir'de yatan emsalsiz dehanın ruhunu şaad etmiştir.

(Milliyet)

Kazan kararıyla, Sovyet Türkleri, Bolşevik maskeli Slav sömürgeciliğinin kendilerine zorla yüklediği sirilik alfabeyi reddetmiş ve Türkiye'nin benimsediği Latin alfabesini seçmiştir. Bu karar, sadece Latin alfabesinin Türk diline en uygun düşen alfabe olduğunu görmekten ileri gelmiyor; kardeşlerimiz, bu suretle, alfabenin bir dünya meselesi olduğunu; dini ölçütlerle alfabe seçilemeyeceğini fikrini benimseyerek tam anlamıyla laik bir atılım yapıyorlar.

Esir Doğu Türkistan

Esir Gökbayrak

İçin Neler Yapmak Gerekliyor?

Prof. Dr. Hikmet Tanyu

Büyük mücadeleci ve millî ülkücü İsa Yusuf Alptekin ve değerli arkadaşlarının gayretlerinden başka neler yapılması gerektiğini araştırıp arzediyoruz.

Karşımızda çok güçlü, nüfusça B.M.'deki imtiyazlı veto yetkisiyle ve işgal ettiği geniş sahasıyla duran Çin Halk Cumhuriyeti'nden, Doğu Türkistan'ın insan haklarında yer almış hürriyet ve millî kimliğini nasıl medenî bir seviyeye getirebiliriz? Bu insanlık şeref ve haysiyetine uygun mücadelemizde neler yapılarak Kızıl Çin uyarılabilir ve nasıl Doğu Türkistan'ın hakları elde edilebilir? Önce Çin'in iç yapısı, şehir şehir incelendiğinde orada yer almış 100 milyonu aşması muhtemel bir müslüman kitlenin hatırlanması gerekir. Ayrıca bu geniş saha içinde kalmış ve Hun adlarına yakın şehir veya bölgelerde var olan eski Türk, Hun, Göktürk ve Moğol kalıntıları etkilendirilebilir. Çok öncesi Çin yönetimleri ve hanedanları içinden Çinlileşmiş de olsalar

bunlar ortaya çıkarılabilir. Bunlar uyandırılabilir. Bu konu ayrı, ilmî kültürle, inançla ilgili diğer bir varlığı teşkil edebilir. Çin bir halitalar ülkesidir. Bu nazik nokta gözlerden, dikkatten kaçırılmamalıdır. Çin'in insanları putlaştıran ve onları birtakım esaslara göre yoğuran, manevî inançlarını ve yapısını ayrı bir makale içerisinde sunacağız. Fakat hatırlamak gereken onların manevî inançlarının neye dayandığıdır. Bunlar ilk bakışta Kungfutse (Konfüçyüs), Budda, Tao, Lâmaizm, İslamiyet ve Hristiyanlık ve nihayet komünizm baskısı ve eğitimi altındaki Çin'de komünizm, Mao, maddecî ve inkarcî inançlardır.

Gördüğüm, dolaştığım bütün sosyalist veya komünist ülkelerin hiçbirisinde insancı veya söyledikleri gibi hümanist hiçbir belge göremedim. Hepsi Ruslar gibi ırkçı veya ıslavcı idiler. Bulgaristan komünist zamanlarında öyleydi. Yugoslavya da böyleydi. Arnavutluk da farksızdı. Hepsinin o zamanki özellikleri din ve kendileri dışındaki kavimlere karşı milliyet, ırk düşmanı idiler. Hele Küba, Kuzey Kore vb. bunlardan tamamıyla farksızdı. Hiçbirinde demokrasi yoktu. Halk çıkarı, gerçekten emeğin savunucusu, asla değildiler. Grev hakları, başka bir iş veya şehire gidip yerleşme, düşünce vicdan, özgürlüğünden insan hakları ve hürriyetinden, yayın ve gösteri haklarından bahsetmek bile imkansızdı. Her taraf parti liderlerinin ve gizli teşkilatın tam bir denetiminde ve baskısı altındaydı. Alınan ücretler en az bir misli olarak bunlara ödenmekteydi. Onların yazlıkları ve konutları mükemmeldi. Fakat halkın büyük çoğunluğu tam bir sömürü ve baskı altındaydı. Hele eşitlik diye bir sözü oralarda anmak yasak gibiydi. Bunların hepsi tehlikeli sözler ve rejim aleyhtarlığı gibi bir damga altındaydı. Bilhassa yayın, dergi, kitap ve gazete çıkarmak tamamen devlet denetimi, devlet gözetimi ve sansürün en ağırlı altındaydı. Zaten özel basımevleri mevcut değildi. Hepsi hepsi devletin resmi ideolojisi, kalkanı altında tamamen yönetici sınıfın emri ile işlemekteydi. O

devletlerden yurt dışına çıkabil-
mek ancak rejimin üst tabakala-
rına veya gizli örgüt elemanla-
rına tanınmıştı. Toplum tam bir
baskı altındaydı. Mülkiyet hak-
kından bahsetmek, manevi
yönlü ruhcu, deist bir felsefe-
den söz açmak tamamen yasak-
tı. Bu durum komünist Çinde
de, Rusya'nın yaptığı gibi enter-
nasyonalist anlayıştan, insan
hakları düşüncesinden tama-
men uzaktı. Bir öğrenci göste-
risi, demokrasi izini taşımışsa
en ağır cezalara hatta ölümcül
işkencelere uğramayı göze al-
mak demektir. Sovyetler Birliği
adındaki ülkelerde, Cumhuri-
yet yalanları baskı ve sömürü-
sü altında tamamen Rusca, Ki-
ril alfabesi, Rus Tarihi, Rus
edebiyatı ve Rus Radyo ve tele-
vizyon hakimiyeti içinde bira-
kılmışlardı. Hepsi Rus, Mosko-
va veya Kremlinin emri altın-
da, siyasi, iktisadi, askeri çıkar-
larına göre yer almak mecburi-
yetinde kalmışlardı. Kızıl ordu.
KGB baskı, gözetim ve deneti-
mi altında idiler. Hatta bu
Cumhuriyetlerde yönetimde
hep muhakkak bir Rus, İslav ır-
kından yardımcı bulunmaktay-
dı. Her yön, oteller, lokantalar
v.b. ne kadar toplu bulunmaya
elverişli yerler varsa hepsi Rus
denetim ve gözetimi altında bı-
rakılmışlardı. Turistleri bile
gezdirenler sadık Rus komu-
nistlerinden, KGB ajanlarından
seçilmekteydi. Böyle 75 yılı
dolduran Rusya artık tam bir iç
bunalımına uğramıştı. Çin'e ge-
lince o da Çin alfabesini, Çin
dilini, Çin askeri ve siyasi gaye-
si ve Çin kültürü altında eriti-
mek ve korku, baskı ve gözeti-

min ağır yükü içinde sindiril-
mek istenilmiştir. Orada herşey
Çin içindi, Çin çıkarıyordu. İn-
sanlık, hak, hürriyet, medeni
anlayış ve tutumdan uzaklaştı-
rılmak istenilmekteydi. İşte
Türkistan ve Tibet de aynı du-
rumda, hatta daha sıkı bir göze-
tim ve denetim içinde, merha-
met, şefkat, insan haklarının
gerçek uygulamasından tama-
men uzak bir tutumdaydı. Dışa-
rı ülkelerle temas seyahatler
v.b. en basit haklar onlar için
çok çetin, çok uzak hayaller ha-
linde kalmıştı.

Yapılanlar sadece yalana,
aldatmaya dayalı, hilekar pro-
pagandalardan ibaret kalmıştı.
Diğer dünya ülkeleri ise kör
kalmayı, sağır tutumu seçmiş-
ler ve kendi çıkarlarına göre bir
hareketi, siyasi görüşü seçmiş-
lerdi. Üstelik Birleşmiş Millet-
ler denilen örgütte, ayrıca böyle
bir topluma veto hakkı tanımış,
bir çok görüş ve düşünceleri
böylece önletici bir durumu ta-
bii görmüşü.

Bütün bunlar kesinlik ve de-
rinlikle çoğunu bizzat gördük-
ten sonra hareket plânını ve bu
duruma göre tesbit etmek zaru-
reti ortaya çıkmaktaydı. Doğu
Türkistan bilhassa 1949 yılı-
ndan başlayarak daha çok ağır
bir yönetim altına alınmıştı.
Her ne kadar Mao vahşet ve
kanlı dönemine göre, kısmen
gevşetilmiş görünmekteyse de
gene demokrasi, insan hakları
ve hürriyeti oralarda birer serap
durumunda bırakılmışlardı.

Burada çok özel olarak ko-
münist veya sosyalist ülkelerin
içyüzünü çok kısaca anlatmaya

çalıştık. Daha 1955 yıllarında
değerli arkadaşımız, bir deniz
kazasında vefat eden Av. Erhan
Löker, (Birgün Sovyet Rusya
Yıkılırsa) adıyla büyük bir ki-
tap yazmış, bu günümüzde ka-
rışık durumda bulunan Rus-
ya'yı daha ta o zamanlar belirt-
mişti. Biz de ergeç dağılacağı
kanaatindeydik. Nitekim son-
raki yıllarda batıda da Sovyet
denilen ülkenin yıkılacağını,
dağılacağını yazan batılı muh-
telif yazarları gördük. 1984 yı-
linda da tanınmış, ünlü yazar
Taha Akyol (Tarihten Gelece-
ğe) adlı Ocak yayınından çıkmış
bir eserinde (Esir Milletle-
rin Geleceği) konusunda çok
önemli ve dikkate değer bir tah-
lil ile şunları yazmaktadır:

"... Emperyalizm, bir yö-
nüyle zulme başkaldırma,
öteki yönüyle milli şura sa-
hip olma mânasına gelen mil-
liyetçiliği kaçınılmaz hâle ge-
tirmiştir.

Emperyalizm güçlendik-
çe kendi mezarını derinleştiri-
miştir...

Dış Türklerin, kaçınılmaz
milli bağımsızlığa giden ev-
rensel tarih vetiresinde gecik-
melerinin bir sebebi de Sov-
yet emperyalizminin özelliği-
dir. Sovyet emperyalizminin
totaliter karakteri, milli uya-
nış ve bağımsızlığı en zâlîma-
ne usullerle geciktirmiştir.
Ayrıca Lenin tarafından ge-
liştirilen ve Mazlûm milletleri
"elma şekeri" ile uyuşturma-
yı amaçlayan "Halklar teori-
si" nin de bu gecikmede rolü
olmuştu."

Değerli yazarlarımızdan Ahmet Kabaklı da, diğer birçok ülküdaşımız gibi Sovyet İmparatorluğunun ergeç dağılacağını belirten yazılar yazmışlardır. Ahmet Kabaklı "DOĞU TÜRKİSTAN'IN SESİ"ni tanıtırken şunları eklemiştir: "Fakat artık ne Rusya'da ne de ÇİN'de bu "halklar teorisi"ne inanan saf insanlar kalmıştır. Zulmün en karanlık olduğu yakın bir günde milli kurtuluşların şimşegi çakacaktır. Doğu Türkistan'ın Sesi size vatan üstüne çöken karanlıkları ve onlardan nasıl kurtulacağınızı da anlatıyor.

Çin'in vahşi pençesinden Doğu Türkistan'ın kurtuluşu, demokrasi ve insan haklarına kavuşacağı, milli ve manevi aydınlığın özyurdumuzu da hürriyet ışıklarıyla kuşatacağına inanıyoruz. Bunun için yapılması gereken pek çok işler, atılması gereken pek çok adımlar vardır. Bunun yolunu açmamız şarttır. Türkistan toprakları doğu, batı, güney vb. ayrılmış da olsa, aslında tek bir Türkistan da bulunsa önce Doğu Türkistan'ın kurtarılması ilk görevdir. Müteakip yazımızda (Neler yapılması gerekeceği) hakkında madde madde açıklamalar sunulacaktır.

(Devamı gelecek sayımızda)

TÜRKİSTAN'IM TÜRKİSTANLIM MERHABA

Türkistan! Türkistan denince bende bir hicran başlar
Damarlarımda kurur kanım, yüreğim sızlar
Leş kargaları elinde nazlı kanaryam nasıl yaşar?
Türkistan'ım, Türkistanlım merhaba
Can kardeşim, kan kardeşim, din kardeşim merhaba

Türkistan, Türkistan Türk ırkının beşiği
Sende doğdu Türkün büyük dil ışığı
Er Türk olan olur elbet senin aşığın
Türkistan'ım, Türkistanlım merhaba
Can kardeşim, kan kardeşim, din kardeşim merhaba

Kaç asırdır sizden ayrı kalmışım
Ne söyleyen olmuş, ne de duymuşum
Akılsız büyükler yüzünden böyle olmuşum
Türkistan'ım, Türkistanlım merhaba
Can kardeşim, kan kardeşim, din kardeşim merhaba

Doğduğum yer Anadolu'da bir bozkır köyü
Ne okulu vardı, ne yolu ve ne de suyu
Hiç kimse demedi bir Türk yurdu var Türkistan diye
Türkistan'ım, Türkistanlım merhaba
Can kardeşim, kan kardeşim, din kardeşim merhaba

Türk'ü millî şurla donatmak lazım
Ona tarihini öğretmek lazım
Yeni bir Ergenekon yaratmak lazım
Türkistan'ım, Türkistanlım merhaba
Can kardeşim, kan kardeşim, din kardeşim merhaba

KAZIM GÜLTEPE

Doğu Türkistan'da Baskılar Artmaktadır

M.Necati ÖZFATURA

1991 yılında bağımsızlık, demokrasi ve insan hakları alanında dünyada meydana gelen başdöndürücü gelişmelere rağmen, Doğu Türkistan Türklerinin durumunda hiç bir iyileşme görülmedi. Aksine, Çin hükümeti Doğu Türkistan'da dünyadaki bu gelişmelerin tam tersi yönde bir siyaset takip etmiştir. 1990 yılında Doğu Türkistan'ın Kaşgar vilayetinin Baren nahiyesinde patlak veren Çin karşıtı ayaklanmadan sonra Doğu Türkistan'ın bazı bölgelerinde tatbik edilen sıkıyönetim 1991 yılında da devam etti. Bu ayaklanmalardan sonra tutuklanan 6400 kişiden hiç biri serbest bırakılmadığı gibi ayaklanma ile ilgisi bulunduğu gerekçesiyle 1991 yılında da binlerce kişi tutuklandı.

Doğu Türkistan'daki siyasî, dinî, kültürel alandaki baskı daha da arttırıldı. Doğu Türkistan'a "Çinli göçmen yerleştirme siyaseti" bütün hızıyla devam etti. Bu ise Doğu Türkistan Türklerinin ekonomik, siyasî, sosyal ve bilhassa asimilasyon meselelerine yenileri eklendi. Komünizm ve Komünist Parti-

si, aslî doğum yeri olan eski Sovyetler Birliği'nde tarihe gömülürken, genel olarak Çin'de, özellikle Çin iktidarının hassas bölge saydığı Doğu Türkistan'da bütün imkanlar seferber edilerek komünizmin güçlendirilmesi için gayret sarfedildi. Nitekim 1991 yılı 14-19 Mart tarihleri arasında Urumçi'de yapılan **Doğu Türkistan Komünist Partisi 4. Büyük Kurultayı'nda, yediyüz bin kişi olan komünist partisinin bölgedeki üye sayısının daha da çoğaltılması kararı alındı.**

Özellikle eski Sovyetler Birliği'nde 1991 yılının Ağustos ayında girişilen başarısız darbe girişiminden sonra Doğu Türkistan'daki siyasî, dinî ve kültürel alandaki baskılar hissedilir derecede artmıştır. Zira bu başarısız darbenin ardından Sovyetler Birliği'nde komünist rejimin çökmesi ve Sovyet Cumhuriyetlerinde, özellikle Doğu Türkistan'a komşu olan müslüman Türk Cumhuriyetlerinde milliyetçilik ve bağımsızlık duygularının alevlenmesi, komünist Çin yöneticilerini büyük endişeye sevk etmiştir.

Çin'deki komünist iktidar, çoktan beri Sovyetler Birliği'ndeki millî ve demokratik hareketlerin Çin'e, özellikle Doğu Türkistan, Tibet ve İç Moğolistan gibi bölgelere sirayet etmesinden endişe ediyordu. Bunun için Ağustos 1991'de Gorbaçov'a karşı yapılan başarısız darbe teşebbüsünü sevinçle karşıladı. Çünkü bu darbe teşebbüsünü, Sovyetler Birliğinde esmekte olan hürriyet ve bağımsızlık rüzgarlarının sonu sayıyordu.

Çin Komünist Partisi Genel Sekreteri Çang Zi Min, Gorbaçov'un devrildiği ilan edilen 19 Ağustos 1991 günü politbüroda yaptığı konuşmada "darbe girişimini hem Sovyet halkı, hem Çin halkı ve aynı zamanda milletlerarası komünist hareketi için hayırlı bir gelişme olarak" değerlendirmişti. Ancak darbe teşebbüsünün başarısızlıkla sonuçlanması ve ardından Sovyetler Birliğinde komünizmin yıkılması, Çin komünist idarecilerinin beklentilerini boşa çıkardığı gibi, onları gelecekleri hakkında daha çok endişelendirmeye başlamıştır. Darbe girişiminin başarısızlıkla neticelenmesinden hemen

sonra Çin yönetimi, komünist partisinin otoritesini güçlendirmek için bazı direktifler verdi.

Doğu Türkistan'daki istilacı Çin birlikleri "hazırol" durumuna getirilirken, öte yandan Çin Cumhurbaşkanı Yardımcısı Vang Çin, Doğu Türkistan'a gelerek, halkı Çin karşıtı hareketlere karşı ikaz suretiyle tehdit etti. Ve Doğu Türkistan halkını komünist partisi etrafında birleşmeye davet etti. Doğu Türkistan'da çıkabilecek Çin aleyhdarı isyana karşı, bu bölgedeki Çin silahlı kuvvet birlikleri, Çin'in iç bölgelerinden getirilen birliklerle takviye edildi. Doğu Türkistan'a özellikle bu ülkenin sınır bölgelerine Çinli göçmen yerleştirme hızlandırıldı. France Press Ajansı'nın 11 Aralık 1991 tarihli Pekin çıkışlı haberine göre, Çin hükümeti, Doğu Türkistan'a Çinli göçmen yerleştirmek için yeni bir plan icra etmeye başlamıştır.

Bu plana göre önümüzdeki birkaç yıl içinde bölgeye milyonlarca Çinli yerleştirilecektir. Çinliler böylece Doğu Türkistan Türklerini kendi yurtlarında azınlık haline getirmek peşindedirler. Öte yandan, 1990 yılında Doğu Türkistan Türklerinin millî, dinî ve kültürel değerlerine karşı başlatılan kampanya, geçen yıl da bütün şiddetiyle devam etmiştir. Millî şahsiyetlere hakaret edildi. Dinî liderler tutuklandı. Batılı haber ajanslarının bildirdiklerine göre Doğu Türkistan'da dinî eği-

tim tamamen yasaklanmış ve camiler kapatılmıştır. France Press Ajansının 24 Kasım 1991 tarihli ve Pekin mahreçli haberine göre, komünist Çin iktidarı, Doğu Türkistan'daki bütün din adamlarını ideolojik eğitimden geçirmiş ve bunların Pekin yönetimine olan siyasî bağlılıklarını tespit için imtihana tabi tutmuştur. Bunların onda biri,

hükümetin öngörüldüğü şartları yerine getirebilmiştir. Doğu Türkistan'daki Türklere şu anda yapılmakta olan zulüm ve vahşet, dünya tarihinde görülmemiş ölçüdedir. "Zulüm payidar olmaz." ve zalimin hasmı Allah-ü teâlâdır. Zalim komünist Çin rejimi, inşaallah yakında yıkılıcaktır.

(Türkiye)

Akayev'in Ziyareti

Sovyetler Birliği'nden bağımsızlığına kavuşan Türk Cumhuriyetlerinden biri olan Kırgızistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Askar Akayev 22-26 Aralık tarihleri arasında ülkemizi ziyaret etti.

Kırgızistan Cumhurbaşkanı bu gezisi sırasında sırası ile Ankara, İzmir ve İstanbul'da çeşitli temaslarda bulundu.

İstanbul'a 25 Aralık tarihinde gelen Askar Akayev'i İstanbul Valisi Sayın Hayri Kozakçıoğlu ve Türkiye'nin çeşitli yerlerinden gelen Kırgız hemşehrilerimiz karşıladı. Sayın Vali H.Kozakçıoğlu'nun verdiği yemeğe katılan Akayev kendisini karşılamaya gelen hemşehrilerimizle sohbet etti.

Akayev, Sayın Özal ve Sayın Demirel ile çok önemli görüşmeler yaptığını ve birkaç sene içinde Kırgızistan toprakları dışında yaşayan Kırgızlara çifte vatandaşlık hakkı tanınacağını söyleyen Akayev 26 Aralık Perşembe günü yurdumuzdan ayrıldı.

Taci Küntüz

NİYAZ KIZ

M. Sabri BAYKUZU

(Geçen sayıdan devam)

Kendi çiçenliği, güzelliği, uysal ve çalışkanlığı ile kendini saydıran bu Türk kızı herkeste iyi tesir bırakmıştı. Herkes Niyaz Kıza özü sözü doğru namuslu diye bakardı. Niyaz Kız'dan hiç kimse ağır ve kötü bir söz duymamış, kaba bir hareket görmemişti. Ekseri kocakarı bu melun kızın tatlı sözü yumuşak huyu ve çalışkanlığından pek hoşlanırdı. Onun için giyim kuşam ve yiyeceğine iyi bakardı. Kocakarı bir az acınarak bakar fazla ayak işlerini yaptırmaz güya onu kollar gibi davranırdı. En sonunda kocakarı kendi akrabalarından ta küçüklüğünden beri bu evde büyüyen, çoktandır Niyaz Kız'a laf atan, sarkıntılık ederek usandıran, bıktıran kocakarının evlatlığı sayılan 19-20 yaşlarında bir çocuğa vermeye karar verir.

Niyaz Kız bu olayı duyar, fakat tavır ve hareketini zamanı geldiğinde yapmayı düşünür ve hiç bilmemiş ve duymamış gibi davrandı. Elbiseler dikildi, hazırlıklar bir ay kadar sürdü. Bu süre içinde Niyaz Kız huzursuzluğunu hiç belli etmedi. En sonunda gerdek günü geldi, çattı. Bu fırsattan yararlanarak Niyaz Kız bir boş sebze kuyusuna saklandı.

Aradan biraz zaman geçtikten sonra gürültü patırtı duyuldu. Evdekiler koşarak girdiler baktılar ki bir de ne görsünler?.. Gördüler ki güzel, çiçek fidanı ipe asılmış halde tavanda sallanmakta idi.

Bunu görünce evde kıyamet koptu, bağıriş, çığlık koptu. Erkekler itişerek, kapıları kırarak içeri girdiler, ipi kesip yere indirdiler. Bir saat kadar soluksuz hareketsiz baygın yattı.

Ayıldığında sayıklamaya başladı, sayıklarken hiç bir zaman kendi kardeşinden, kendi milletinden başkasıyla evlenmeyeceğini söylüyordu.

Bu sözler Niyaz Kız'ın en son sözü ve kesin kararı idi. Bir ay kadar halsiz ve mecalsiz yattıktan sonra biraz iyileşti.

Kocakarı dahi yaptığı işin yanlışlığını anladı ve çok pişman oldu. Bunu kendi yurttaşlarından birini bulup kendi istediği birine vermeden olmayacak diye düşündü.

Bir gün Niyaz Kız'ı çağırarak, kendi yurttaşlarından birini bul, seni ona vereceğim dedi. Bununla beraber kocakarı şunu hatırlatmadan geçemedi:

Burada kendi yurttaşlarından yani Türkistanlılardan birisini nereden bulacaktı? Bu hiç olmayacak bir şey, en sonunda benim dediğim yere gelir demek istiyordu. Hatta bazı günler zavallı kızı "hani bulmayacak mısın" diye sıkıştırdı. Her ne kadar bu sözler kocakarının bu tokadı gibi ise de, Niyaz Kız bunu bilse de bilmezlikten, anlamazlıktan gelerek, çarşı pazara çıktığında bir kimseyi görür müyüm diye bakınıp dururdu.. Niyaz Kız dileğine kavuşmadan, kendi yurttaşından birini bulamayacağından çok kaygılanıyordu, üzülüyordu. Yalnız kaldığı zaman durmadan ağlar, akan sel gibi yaşlarını zorlukla tutardı. Geniş göğsüne sığmayan acısını aşağıdaki şarkı ve beyitler-

le kendini biraz olsun hafifletmeye çalışırdı.

Şarkı şöyledir:

Yurttan ayrıldıktan sonra

Zorlu gurbette esarete yurdu özleyerek ağ-
larken

Havadaki gökte uçan boz güvercin dalga dal-
ga uçsana

Mihribanım yurduma selamımı söylesene

Başım kattı hicranda

Gönlüm kırık ormanda

Kaldı evim Hoten'de

Selamımı söylesene

Yalnız kaldı bu başım

Yoktur benim sırdaşım

Sel gibi akar gözyaşım

Arzuhalimi dinlesene

Gül dalı gibi kırıldım

Beşiğimden ayrıldım

Elden ele satıldım

Arzuhalimi bilsene

Gülüm yoktur bağım yok

Suratımda kanım yok

Dertleşecek yarım yok

Halimi anlasana

Kalbim kırıktır daim

Zefran gibi suratım

Benim aziz Allahım

Günahımdan geçsene

Arzumu dinler kişi yok

Gamdan başka işim yok

Kurtulacak gücüm yok

Tanrım kuvvet versene

(Bu koşak Uygur Türklerinin "Ah urdum Hu-
dayıma" veya "Caney" adlı şarkılara uygundur.
"Amrağım" (sevgilim) tipinde de söylenebilir.)

Ötkür

Böylece günler geçti, bulunamadı, bulamadı.
En nihayet bir gün bir kasabın önünde et alan biri-

sini yurttaşlarından birine benzetti. Sağına soluna
geçip dikkatle baktı, bu adam bayağı yaşını başını
almış birisi idi. Niyaz Kız'ın hareketine adamca-
ğız şaştı kaldı. Böyle bir kız, güzel, genç bir kızın
kendi etrafında dolanıp durmasına hayret etti.
Rüya görmüş olmayayım diye gözlerini ovuştur-
du. Doğrusu rüya değildi, uyumuş da değildi. Bir
oyun olmasın diye hemen etini alarak evine yö-
neldi, fakat kızın arkasından gelmekte olduğunu
gördü. Birden bir dar sokağa saptı ve durdu. Arka-
sındaki peri de yanına gelip durdu.

Adam, Çince giyinen ve konuşan bu kız tabii
Çinlidir diye söylendi. Kızcağız da bu adamın
Çinceyi iyi bilmediğini fark etti. Çok tatlı nazik
bir sesle Türkçe olarak "Siz Türkistanlı Türk mü-
sünüz?" dedi. Bu defa adamcağız afallayarak, ke-
keleyerek ha, me! evet diyerek yarım ağızdan ce-
vap verdi. Hem de çoktandır duymadığı çok özle-
diği öz ana dilini birden böyle bir perinin ağzın-
dan duyunca kendini tutamadı, gözleri doldu ve
ağlayıverdi. Çabucak cebinden mendilini çıkartıp
göstermeden, yaşını sildi, gözünü silerken bir şey
aklına gelmiş gibi bir şey düşünür gibi bir duvara,
bir yere baktı. Düşüncesini değiştirip yaşını dur-
durdu.

Niyaz Kız, adamın şaşkınlığını, tedirginliğini
anlayarak çabucak, kendinin Türkistanlı Türk kı-
zı olduğunu, birileri ile buraya geldiğini söyle-
di.

Niye, niçin beni takip ettin, ne işin var dedi.
Niyaz Kız hiç şaşırmadan, çekinmeden bütün ba-
şından geçenleri bir bir bir, çabuk çabuk anlattı.
Kendisi ile evlenecek birini, bir Türk arayıp çıktı-
ğını söylemekten çekinmedi.

Şimdi hemen "demir tavında dövülür" derler
diyerek, analığı olan kocakarının yanına giuncele-
rini önerdi.

Adamcağız, olur diyerek Niyaz Kız'ın peşin-
den yürüdü. Yürürken uyunak mıyım, rüyada mı-
yım diyerek kendini yokluyordu. Doğrusu uya-
nıktı, uyumuş rüya görmüş değildi. Gökte aradı-

ğımı yerde buldum diye çok sevindi. Sevincinin sonu yoktu. Çünkü evde çoktandır il ve yurttan ayrılıp yabancı diyarlarda müslüman Çinli ve Çinli kadın kızlarından hor görülmek ve vefasızlıklar görerek bıkmıştı. Kendi yurttaşlarından birini bulmak için Tanrıya yalvarıyordu.

Demek, Niyaz Kız da muradına ermişti. Böylece kocakârının (lutetey) yanına gittiler. Kadın "yarın erken gelin" ben de bu kızı size vereceğim, ikiniz beraber hayat geçirirsiniz diyerek sözünü kısa kesti. Adamın eli ayağı yere değmiyerek eve geldiğinde bütün vücudunun heyecandan titrediğini farkettiler. Ulu tanrım biraz güç ve sabır ver dedi. Sevincimden aklımı oynatmasam iyi olur diyerek endişelenmekte idi.

Ona bu kadar sevinç ve kıvanç neden gelmişti? Hiç beklemediği anda böyle güzel kıza sahip olacağı için mi? Yoksa vatanını yurdunu özlediğinden mi ileri gelmişti?

Eğer bu adam, Niyaz Kız'a benzeyen bir yabancı kızla karşılaşırdı yine bu kadar sevinir miydi? Bu hakta bizler birşey diyemeyeceğiz. Yalnız şu kadar diyebiliriz: Her ikisinin tesiri yok değil.

Oturup biraz dinlendi, kendine gelir gibi oldu. Aklını başına toplayarak aşağıdaki şarkıyı söyledi, ağladı, güldü:

Uzak ve yabancı bir ülkede seninle karşılaştığımda,

(Garip Sanem operasının "Neva makamında)

Nice zamandır ah deyip yurduma
Gurbette zorluk cefa çektim
Göremedim senin gibi bir yar, bir dost
İltifat ederek bana bir bakarsın

Kimseye vermesin Tanrı bu derdi
Bu yurtsuzluk derdinden korusun Tanrı
Yeter, bu kadar horluk, bu kadar gurbet
Yaslı didar yar

Kavuşmak için yara durmadan ederim dua
Kim ki sevgi bağına temaşa etse bir defa
Gülü almaya hakkı vardır veya fakir veya yetim

Aşk ateşinde susayıp zefiran oldu yetim
Gül yar gül, gül canım dertleşmeye ana dilimi.

Çarşıya gidip kocakârıya götürmek için bazı şeyler aldı. Ertesi günü sabırsızlıkla bekledi. Sabah erken kalkıp kocakârının evine doğru yola çıktı. Yolda giderken, aman Tanrım sen koru, güç ver demekten kendini alamadı.

Eve vardığında kapının önünde durdu. Çok bekletmeden içeri aldılar, hanımın yanına götürdüler.

Niyaz Kız'ı çağırdı ve adama verdi. Kendi törenize göre düğün yapınız dedi. Bizim yiğit, eline geçirdiği bu güzel avını, bu kekliği kaçırmamak elden bırakmamak için kocakârının fikir değiştirmesinden korkarak daha uzak bir yere gitmeyi düşündü. Bu düşüncesini kocakârıya söylememeyi yiğitlikten saymadı, söyledi. O dahi peki olur diye kabul etti. Bu kadın erkek gibi iş yaptı. Bizim yiğidin düşündüğü gibi çıkmadı.

Az çok hediye armağan vererek yolcu etti. Yabancı yerlere gidiyorsunuz lazım olur diye evlatlığının eline biraz para bile verdi. Gittiğiniz yerden yaşantınızı bildirip mektup yazın dedi. Evlatlığı ile damadının hayatlarını merak ettiğini gösterdi. Bir de bu belalı kızdan sağ salim kurtulduğuna emanetini öz yerine verdiğine biraz da olsa sevindi.

İşte yabancı yurttan buluşan bu Türk çocukları kumrular gibi birbirlerine yaklaşmış, sokulmuş olarak on seneden fazla bir zamandır beraber yaşamaktalar. Vatandan, akraba eş dost ayrılık acısını paylaşmakta. Bu arada iki oğul bir kızları oldu.

Şimdi bizler de, onlara uzun ömür, sağlık mutlu hayatlar diliyoruz.

Uygur Edebiyatı

Kurtuluş ÖZTOPÇU

Uygur edebiyatı Ötüken Uygur Devleti zamanında dikilen yazıtlarla başlar. Sayıları pek fazla olmayan bu taş anıtlar Köktürk Devletinden kalan Orhun yazıtları gibi daha çok adına dikilen kişinin - genellikle bir kağanın - yaptığı işleri ve savaşları anlatan birer belge niteliğindedir.

Bu yazıtlar içinde en önemlisi Şine - Usu yazıtıdır. (Ramstedt 1913). Bu yazıtlar daha çok göçebe ve şamanist bir toplum izlerini taşır. Daha çok yerleşik bir uygarlığın ürünü olan ve Budizm, Maniheizm ve Hristiyanlık gibi dinlerin etkisi altında oluşturulan asıl Uygur edebiyatı eserlerinin büyük çoğunluğu Koço Uygur Devleti zamanından kalmadır. 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyılın başında Doğu Türkistan'a yapılan pekçok araştırma gezisi sırasında özellikle A . Stein, A . von Le Coq ve S . Hedin gibi batılı bilim adamlarının kazı ve araştırmaları sonucunda (Dabbs 1963 . 66 - 185) bilim dünyasına tanıtılan binlerce belge daha önce değindiğimiz gibi Koço Uygurlarının yüksek kültürlerinin kanıtlarıdır. Bu eserlerin hemen hemen tamamına yakın bir bölümü, Turfan yakınlarındaki mağaralardaki şahe-ser duvar freskleri de dahil olmak üzere, aynı bilim adamları tarafından Avrupa ülkelerine götürülmüş ve Almanya'da bulunanların bir kısmı 2 . Dünya Savaşı sırasındaki bombardimanlarda yok olmuştur. Büyük çoğunluğu dini çeviri mahiyetinde olan bu eserler içinde Uygurların İslam öncesi şiir örneklerini içeren yazmalar (Arat 1965) ile hukuk belgeleri de bulunmaktadır (Arat 1964) .

İslamiyetin bölgede, özellikle Kaşgar ve yöresinde yaşayan Türkler tarafından kabulünden

sonra ortaya çıkan ilk büyük eser hiç kuşkusuz Doğu Türkistan'ın yetiştirdiği en büyük dilci olan Kaşgarlı Mahmut tarafından yazılan Divan-ı Lügat-it-Türk'tür. 11. yüzyılda yazılan ve Türkçe-Arapça açıklamalı bir sözlük olan bu büyük eser, içinde barındırdığı pekçok atasözü, şiir ve benzeri halk edebiyatı örnekleri ile 11 . yüzyıl öncesi Uygur halk edebiyatına da ışık tutmaktadır. Daha sonraki bölümlerde de örnekleriyle gösterileceği gibi divan'da yer alan pekçok atasözü bugün de Uygurlar arasında yaşamaktadır.

İslami etki altında yazılan ilk özgün eser olan Kutadgu Bilig de yine 11. yüzyılın ikinci yarısında Yusuf Has Hacib tarafından kaleme alınmıştır. " Siyasetname " tarzında olan ve gerek Türk dili ve gerekse edebiyatı için çok büyük önem taşıyan bu uzun manzum eser Kaşgar hanı Tavgaç Buğra Han'a sunulmuştur.

14 . yüzyıldan sonra Çağatayca ile verilmiş Atai, Sekkaki, Lutfi ve Nevai şairlere Özbekler kadar Uygurlar da sahip çıkmaktadır (Eliyop 1980 : 11). Gerçi Doğu Türkistan'da yetişen yazarlar 20 . yüzyıla kadar eserlerinde Çağatayca kullanmışlardır , fakat yine de yukarıda adları sayılan bu şairlere gerek bağlı buldukları boylar, gerekse yetiştikleri ve yaşadıkları bölge ve kültür çevresi olarak eski Özbek edebiyatı içinde yer vermek daha doğru olur veya en azından ortak bir klâsik Özbek - Uygur edebiyatı çevresinde değerlendirilmeleri gerekir.

17 . ve 18 . yüzyılda Doğu Türkistan 'da yetişen üç önemli şair vardır : Bunlardan Hirketi 17.yüzyılın ikinci yarısı ile 18.yüzyılın ilk yarısında yaşamış olup " Mühebbetname ve Mihnetkem " adlı mesnevisi ile ünlüdür.Hirketi ile hemen hemen aynı dönemde yaşayan Zelili Yarkentlidir.Şiirlerinde daha çok tasavvufî ifadelerle rastlanır.17. yüzyılın sonunda Hotan da

doğan Nöbeti yaşamının büyük bir bölümünü Kaşgar da geçirmiş ve lirik gazelleriyle ün kazanmıştır. Gerek bu üç şair, gerekse 20. yüzyıla kadar eser veren diğer şairler Türk Divan edebiyatı'nda kullanılan gazel, kaside, mesnevi ve benzeri türlerde aruz vezniyle şiirler yazmışlardır. (Alptekin 1978: 51-53, Eliyop 1980: 319-458, Naby 1987: 19-22)

Abdurrahim Nizarî (1770-1840) en ünlü Uygur şairlerindedir. "Leyla ve Mecnun", "Vamuk ve Uzra", "Rabia ve Saidin" gibi yaklaşık 50.000 mısralık 18 destandan (mesnevi) oluşan ve "Mühabet Destanları" olarak bilinen şiirleri yazmıştır.

19. yüzyılın diğer önemli şairleri arasında Norozahun Ziyaî, Seyid Muhammed Kaşî, Turdi Garibî, Molla Şakir, Kalender, Gommam ve Saburî sayılabilir, fakat bunların hiçbiri Molla Bilal Nazim (1823-1899) kadar Uygur edebiyatında iz bırakmamıştır. Kulca'da doğan Bilal Nazim'in 1867 İli isyanının etkisiyle yazdığı "Nozugum" ve satirik bir eser olan "Çanmuza Yusuphan" adlı şiirleri bulunmaktadır. 76 yaşındayken ölen Bilal Nazim aynı zamanda müzikle uğraşmış ve pek çok beste yapmıştır. Bunlardan birçoğu Uygur Halk Türküsü olarak bugün desevilerek dinlenmektedir. Daha sonraki Uygur şairleri arasında "Garip ve Şah Senem" 'in şairi Şemseddin ile Uygurca yanında Hintçe, Arapça, Farsça şiirler de yazan Tecellî'yi (1850-1930) saymak gerekir (Alptekin 1978:53-77), Eliyop 1980: 459-639, Naby 1987: 20-22, von Gabain 1980: 156-160).

20. yüzyılda Batı etkisinde gelişen Modern Türk edebiyatı Kırgız Cengiz Aytmatov ve Kazak Abay Kunanbayev gibi dünyaca ünlü edebî şahsiyetler yetiştiremedi. Son dönemin en önemli yazarı olarak romancı Ziya Samedî göze çarpmaktadır. Uygur Halk edebiyatı örnekleri ise hem Sovyetler Birliği'nde hem de Çin Halk Cumhuriyeti'nde son yirmi içinde birçok kitapta bir araya getirilmiştir. Bunlar içinde atasözleri, masallar ve halk türküleri sayılabilir: Uygur Halk Koşakliri I-II-III. Urumçi 1979-82, Uygur Halk Göçekliri I-II-III. Urumçi 1982, Uygur Halk Makal Temsilliri I-II. Urumçi 1979-83, G. Sadvakasov-Ş. Kibirov: Uygur Makal ve Temsilliri. Alma-Ata 1978, M.K. Hemrayev: Uygur Makal ve Temsilliri. Moskova 1981

Ayrıca burada 20. yüzyılda Batılı bilim adamlarının, özellikle de İsveçli Türkolog Gunnar Jarring'in, Doğu Türkistan'dan derleyip bastığı çok önemli bazı yayınlara dikkat çekmek istiyoruz: G. Jarring: Materials to the Knowledge of Eastern Turki I-II-III-IV. Lund 946-51, G.Jarring: Osttürkische Texte. Lund (?) 1933, G.Jarring: The Contest of the Fruits. Lund 1936, G. Jarring: A Tall Talme from Central Asia. Lund 1973, S. E. Malov: Uygurskie Nareçiya Sinjana. Moskova 1961, K. Menges: "Volkskundliche Texte aus Ost-Turkestan" SBAW (1933) 1173-1293, N.N. Pantusov: Tarançiskiya Pesni. Sanktpetersburg 1890, W.Radloff: Proben der Volkslitteratur der Nördlichen Türkischen Stamme. VI Theil: Dialect der Tarantschi. Sanktpetersburg 1886, E.R. Tenişev: Uygurskie Teksti. Moskova 1984.

Türklük dünyasının değerli âlimlerinden

Prof. Dr. Hikmet Tanyu

vefat etmiştir.

Merhuma Allah'tan rahmet, kederli ailesine ve yakınlarına başsağlığı dileriz.

Doğu Türkistan'ın Sesi

GİRİŞ :

1985 yılında Sovyetler Birliği'nin başına geçen Gorbaçov'un başlattığı glasnost ve Perestroika politikası ile gündeme gelen gelişmelerden biri de Sovyetler Birliği'ni meydana getiren ve bugün ise dağılma noktasına gelen Cumhuriyetlerdeki bilhassa Kazakistan ve Özbekistan'daki tabiatın tahrip olması ile nükleer denemelerin durdurulması ile ilgili faaliyetler olduğu görülmüştür. Orta Asya'daki ekolojik tahribatın durdurulması ile ilgili çalışmalara destek veren Doğu Türkistan Göçmenler Derneği Başkan Yardımcısı Sayın Hızırbek Gayretullah ile Kazakistan'da faaliyete geçen anti-nükleer teşkilatların çalışmaları ve nükleer denemelerin son durumu hakkında konuştuk.

****

ÇAPRAZ : Sayın Gayretullah Sovyetlerdeki nükleer çalışmalar ve bu denemelerin getirdikleri-götürdükleri hakkında genel olarak bilgi verebilir misiniz?

GAYRETULLAH : Çalışma sahamızı ilgilendiren Kazakistan'ın Semey bölgesindeki nükleer denemeler 1949 yılında başlamıştır. Bu Türk toprağında yılda yaklaşık 18 nükleer denemenin yapıldığı bilinmektedir. Araştırmamıza göre 1949 ile 1989 yılları arasında toplam 650-700 denemenin yapıldığı anlaşılmıştır. Bu nükleer

DOĞU TÜRKİSTAN GÖÇMENLER DERNEĞİ
BŞK.YRD. HIZIRBEK GAYRETULLAH İLE
RUSLAR'IN ATOM DENEMELERİ
UZERİNE BİR SOHBET KONUŞMASI

leer denemelerin gücünün Hiroşima'ya atılan atom bombasından 2,5 kat daha fazla olduğunu söylersem bölgedeki insanların ve tabiatın ne derece tahrib olduğu hususunda durumun vehametini kavrayabilirsiniz sanırım.

İşte ekolojinin böylesine tahrib olması, akıl almayacak hızla daha da kötüye gitmesi o bölgedeki Türk topluluklarının ve diğer milletlere mensup insanların geleceği açısından son derece tehlikeli boyutlara ulaşması karşısında 26 Şubat 1989 tarihinde Kazakistan'da Yazarlar Birliği Başkanı ve Yüksek Sovyet Üyesi Olcas Süleyman'ın başkanlığında bir anti-nükleer hareket oluşturuldu. "Nevada-Semey Anti Nükleer Teşkilatı" adını alan bu hareket yalnız Türk Toplumunun değil Ruslar'ın da desteğini alarak düzenlediği mitingler, uluslararası konferanslar ile konuyu dünya gündemine getirmeyi başardı. Sovyetlerdeki maden işçilerinin de nükleer denemeleri protesto için greve gitmesi ve test sahasında başlatılan ağaçlandırma kampanyaları ve Amerika başta olmak üzere Avrupa ve Afrika'da şubelerin kurulmasıyla beraber bu tabiatı ve insanlığı koruma hareketi

tüm Sovyetler genelinde ve batı dünyasında ilgi ile karşılandı. Nitekim hareketin kuruluş tarihi olan Şubat 1989 ile Mayıs 1990 tarihleri arasında yapılması planlanan 17 nükleer denemeden sadece 6'sının yapılmış olması bu hareketin başarısını ortaya koymaktadır.

***

ÇAPRAZ : Sayın Gayretullah şu anda Sovyetler Birliği bağımsızlık hareketleriyle dağılmış durumda. Özbekistan ve Kırgızistan bağımsızlığını ilan etti. Kazakistan ise yeniden oluşturulması düşünülen konfederasyon veya federasyon çatısı altında bağımsız cumhuriyet olma yolunda. Bu durumda halen Kazakistan'da bulunan Ruslar'a ait Nükleer Deneme Poligo'nunda denemelerin devam etmesi yahut bu poligonun ve nükleer başlıkların kapatılması söz konusu mu?

GAYRETULLAH : Önce şunu ifade etmeliyim ki 2000 yılına kadar gönül arzu etmesine rağmen gerçekçi olmak gerekirse Sovyetler'deki Türk Cumhuriyetlerinin tam manasıyla bağımsız bir devlet olmaları şimdilik şartlar uygun olmadığından çok zor bir olay

olarak görüyorum. Bu bakımdan Ruslar'ın birdenbire bu nükleer çalışmasını durdurması da mümkün değildir. Siyasi ve stratejik uzmanlar da azaltılan nükleer denemelerin geçici olduğunu vurguluyorlar. Nitekim Gorbaçov'da nükleer denemeleri durdurmak gayesiyle Kazakistan'da kömür ve maden işçilerinin greve gittikleri günlerde yaptığı açıklama da "atom çalışmalarının durdurulmasının doğru olmayacağını ve şimdilik bu çalışmalara son verilmesinin mümkün olmadığını" ifade etmiştir.

Çünkü Ruslar'ın nükleer denemeleri durdurması, Amerika'nın nükleer çalışmasıyla ilgilidir. Amerika Nevada bölgesinde 1951'den bu yana sürdürdüğü nükleer denemeleri durdurduğu takdirde Ruslar da bu çalışmalara son verecektir. Yada yine Gorbaçov'in ifade ettiği gibi Amerika nükleer denemelerde bir indirime giderse, Ruslar da indirime gidebilecektir. Kısacası Ruslar'ın nükleer deneme çalışmasını insanların yaşadığı Kazakistan bölgesinde durdurması Amerika'ya bağlıdır.

***

ÇAPRAZ : Öyleyse Amerika'nın nükleer deneme çalışmalarını durdurması şimdilik mümkün olmadığına göre Kazakistan'da da Ruslar'ın nükleer deneme çalışmaları devam edecektir görünüyor.

GAYRETULLAH : Nükleer Denemeler hakkında iki ülke arasında Haziran 1990'da bir görüşme gerçekleştirildi. Ancak bir sonuç alınmamakla birlikte bir indirime gidildiği de bir gerçek. Kazakistan'daki insan için Amerika'daki nükleer denemeler de önem taşımaktadır. Ama Amerika denemeleri sürdürecektir diye Kazak insanının, Rus insanının Kazakistan'da bu denemelere ömür boyu izin vermesi söz konusu değildir. Çünkü bölgede denemeler devam ettikçe Kazakistan'da tabiat son bulacak, ekolojik denge yok olacak ve insanlar da ölüme razı olacak demektir ki, buna izin verilmesi mümkün olmayacaktır sanırım.

***

ÇAPRAZ : Peki Ruslar, eğer Kazakistan'daki poligon-da deneme yapamama durumuyla karşı karşıya kaldığı takdirde ne gibi önlemler ala-

bilecektir?

GAYRETULLAH : Yukarıda da ifade ettiğim gibi Amerika denemeleri devam ettirdiği sürece Ruslar da nükleer denemeleri sürdürmek zorunda kalacaktır. Bu insanoğlunun birbirine üstün olma egosundan kaynaklanmaktadır. Ancak ister Federasyon içinde bir Kazakistan Cumhuriyeti olsun isterse bağımsız bir Kazakistan olsun bu topraklarda bundan böyle istediği gibi bir nükleer deneme çalışması yapamayacaktır. Devam ettirmesi gerekiyorsa o takdirde bu çalışmalarını insanların yaşamadığı bir başka bölgede yapacaktır. Bu bölge de sanırım kuzey kutup dairesindeki Novaya Zemiya Yarımadası olacaktır. Nitekim Kazakistan'da artan ve yoğunlaşan anti-nükleer hareket karşısında Ruslar TASS Ajansının haberine göre bu yılın Şubat ayında belirttiğim bu bölgede 20 kiloton ile 150 kiloton arasında bir şiddette yeraltı nükleer dene-

Ruslar'ın nükleer denemeleri durdurması, Amerika'nın nükleer çalışmasıyla ilgilidir. Amerika Nevada bölgesinde 1951'den bu yana sürdürdüğü nükleer denemeleri durdurduğu takdirde Ruslar da bu çalışmalara son verecektir. Yada yine Gorbaçov'in ifade ettiği gibi Amerika nükleer denemelerde bir indirime giderse, Ruslar da indirime gidebilecektir. Kısacası Ruslar'ın nükleer deneme çalışmasını insanların yaşadığı Kazakistan bölgesinde durdurması Amerika'ya bağlıdır.

mesi yapmıştır.

***

ÇAPRAZ : Yani Kazakistan birlikten ayrıldığında Ruslar da bu bölgedeki poligonunu da kapatacağı diyorsunuz. Peki nükleer başlıklar ve tesisi de komple götürecektir midir?

GAYRETULLAH : Elbette götürecektir. Ruslar eğer Kazakistan'dan çekilirse bu bölgede nükleer başlıkları ve tesisleri bırakması mümkün değildir. Türkler'den korkan batının da buna izin vereceğini sanmam. Ancak bu durumda Kazakistan Devletinin tavrı ne olur bilemiyorum. Çünkü Kazakistan Cumhuriyeti tabiatı tahrib eden, binlerce insanın ölümüne ve onbinlercesinin de sakat kalmasına yol açan bu nükleer tesisleri "barış" amacıyla kullanmak isteyebilir.

***

ÇAPRAZ : Amerika başta olmak üzere çeşitli Avrupa ve Afrika ülkelerinde şubelerinin kurulduğunu söylediğiniz bu Nevada-Semey Anti Nükleer Hareketi'nin ülkemizde de bir şubesi kuruldu mu?

GAYRETULLAH : Evet kuruldu. Ancak resmi bir teşkilat olarak değil, bir grup faaliyeti söz konusu. Bu gurubun Türkiye'deki başkanlığını üstlenmiş bulunmaktayım. Grup içerisinde çeşitli işadamlarımız, bilim adamlarımız ile çeşitli kuruluşların başkanları var. Orta Asya'daki insanlık trajedisine yol açan ve ülkemiz dahil tüm Asya ülkelerini tehdit edici boyutlara ulaşması söz konusu olan bu denemelerin durdurulması için kamuoyu yaratma girişimlerimiz var. Bu amaçla Kazakistan'daki teşkilatın başkanı ünlü şair-yazar Olcas Süleyman'ı, Aral Gölünü Kurtar-

ma Komitesi Başkanı Muhtar Şahan'ı, ekoloji ve kanser uzmanı Prof. Saim Balmukan ve yardımcı larını ülkemize davet ettik. Konferanslar verdirdik. Slayt gösterisi, film gösterisi yaptık. Sergi düzenledik. ve tüm bu hususlar da bilgi verme amacıyla 72 sahifelik bir kitap yayınladık. Konu hakkında yerli-yabancı basında haber ve yazılar yer almasına rağmen beklenen ilgiyi gördüğümüzü söyleyemem. Herhalde ikinci bir Çernobil faciası yaşadıktan sonra bu konuya millet olarak ilgi göstereceğiz. Tüm bu faaliyetlerimizde üzüldüğümüz bir diğer nokta var ki o da ülkemizde "çevreci" olduklarını söyleyen ve "önce insan" diyerek değişik vesilelerle gösteriler düzenleyen grupların bu insanlık ve doğa trajedisi karşısında suskun kalmaları olmuştur.

***

ÇAPRAZ : Teşekkür ederiz.

GAYRETULLAH : Bu trajedi konusunda derginize gösterdiğiniz hassasiyetten dolayı şükranlarımızın kabulünü bilhassa rica ederim.

" Herhalde ikinci bir Çernobil faciası yaşadıktan sonra bu konuya millet olarak ilgi göstereceğiz. Tüm bu faaliyetlerimizde üzüldüğümüz bir diğer nokta var ki o da ülkemizde "çevreci" olduklarını söyleyen ve "önce insan" diyerek değişik vesilelerle gösteriler düzenleyen grupların bu insanlık ve doğa trajedisi karşısında suskun kalmaları olmuştur."

Not: Nükleer Denemelerle ilgili kitabı P.K. 35 Beyazıt-İST adresinden isteyebilirsiniz.

بۇنىڭدىن باشقا، مۇھەممەت ئىمىن كىتابىنىڭ «بىرىنچى قېتىملىق ئىنقىلاب (جاھانگىر خوجىنىڭ توپىلىگىنى دېمەكچى) نىن ئىككىنچى قېتىملىق ئىنقىلاب (ۋەلىخاننىڭ توپىلىگىنى دېمەكچى) قىچە بولغان 50 يىل جەريانىدا شەرقىي تۈركىستاننىڭ ئومۇمىي ئەھۋالى، دېگەن پاراگرافىدا گەپتىن گەپ چىقىرىش ئۇسۇلىنى قوللىنىپ، ئۆزىنىڭ يەرلىك مىللىي بۆلگۈنچى قەبىلى ئەپتى بەشىنى قىيالىكچا ئاشكارىلاپ مۇنداق دېگەن: «شەرقىي تۈركىستان خەلقى ئىنقىلابىنىڭ مەقسىتى جۇڭگونىڭ ئاسارىتىدىن مەڭگۈ قۇتۇلۇپ، دۇنيادىكى ئەركىن مىللەتلەرگە ئوخشاش، ئەركىن، ئازاد تۇرمۇشتىن بەھرىمەن بولۇش. بۇ، مۇھەممەت ئىمىندىن ئىبارەت كونا ماركىلىق مىللىي بۆلگۈنچىنىڭ ئاتالمىش «ئىنقىلابىنىڭ مەقسىتى» بولۇپلا قالماي، شىنجاڭدا يېڭىدىن پەيدا بولغان بارلىق مىللىي بۆلگۈنچىلەرنىڭمۇ «ھەرىكەت نىشانى».

(ئاخىرى گېزىتىمىزنىڭ ئەتكى سانىنىڭ 5 - بېتىدە)

داۋامى كىنكى سانىمىز > ۱

شۇنىڭدىن ئېتىبارەن مىڭ يىلدىن ئارتۇق جەرياندا جۇڭگونىڭ قۇراللىق كۈچلىرى شەرقىي تۈركىستانغا قوراللىق تاجاۋۇز قىلالىدى. تاكى ھىجرىيە 1172 - يىلغا قەدەر، تۈركىستان خەلقى جۇڭگونىڭ تاجاۋۇزىدىن قۇتۇلۇپ، بەختىبار، خاتىرجەم ياشىدى. (ھىجرىيە 134 - يىلى مىلادى 751 - يىلى، ھىجرىيە 1172 - يىلى مىلادى 1758 - يىلى كۆرسىتىدۇ) يۇقىرىقى سۆزدە مۇھەممەت ئىمىن تالاس تۇرۇشىدىن تارتىپ چىڭ سۇلالىسى شىنجاڭنى بىرلىككە كەلتۈرگەنگىچە بولغان ۋاقىت ئىچىدە شەرقىي تۈركىستان «مۇستەقىل ئىدى» دەپ كېسىپ ئېيتقان، ئەمەلىي ئەھۋال زادى قانداق؟ ئالدى بىلەن تاڭ سۇلالىسىنىڭ ئەنشى قۇرۇقچە بەگ مەھكىمىسى جېنيۈەننىڭ 3 - يىلى (مىلادى 787 - يىلى) غىچە، بېشبالىق قورۇقچە بەگ مەھكىمىسى جېنيۈەننىڭ 7 - يىلى (مىلادى 791 - يىلى) غىچە مەۋجۇت بولغان. ئارقىدىن ئويغۇرخانلىقى (تۇرخۇن ئويغۇرخانلىقى - ت) مىلادى 840 - يىلىغىچە ھۆكۈمرانلىق قىلغان، ئارقىدىن يەنە قۇجو ئويغۇرخانلىقى، كۈسەن ئويغۇر دۆلىتى، قاراخانىيلار سۇلالىسى، قىتانلار قۇرغان غەربىي لياۋ سۇلالىسى مەۋجۇت بولغان. ئەجىبا، ئويغۇر (خۇيخې) لار بىلەن قىتانلار جۇڭگونىڭ قەدىمكى مىللەتلىرى ئەمەسمىكەن؟ ئۇنىڭدىن كېيىن يەنە چىڭگىزخاننىڭ موڭغۇل خانلىقى، چىڭگىزخان سۇيۇرغال قىلىپ بەرگەن زېمىنىدا قۇرۇلغان چاغاتاي خانلىقى، ئوگداي خانلىقى، قىپچاق خانلىقلىرىنىڭ غەربىي بۇرتىكى ھۆكۈمرانلىقى، چاغاتاي ئەۋلادلىرىنىڭ تىيانشاننىڭ جەنۇبىي ۋە شىمالىدىكى ھۆكۈمرانلىقى تاكى چىڭ سۇلالىسىنىڭ دەسلەپكى مەزگىللىرىگىچە داۋاملاشقان. ئەجىبا، موڭغۇللار جۇڭگونىڭ قەدىمكى مىللىتى ئەمەسمىكەن؟ جۇڭگونىڭ بۇ قەدىمكى مىللەتلىرىنىڭ شىنجاڭدا ھاكىمىيەت يۈرگۈزگەنلىكى شىنجاڭنىڭ ئۇلۇغ ۋەتىنىمىز بىلەن بىرلىككە كەلگەنلىكىنىڭ بولاتتەك پاكىتى ئەمەسمۇ؟

خاتىرىلەرگە ئاساسلانغاندا، شەرقىي تۈركىستاننى بېسىۋالغان ۋاقتى جەمئىي 49 يىل بولغان. ھازىرچە بۇقىرىدىكى ئابزاس سۆزدىكى تارىخىي پاكىتلارنىڭ خاتالىقىنى قويۇپ تۇرۇپ، غەربىي يۇرتنىڭ ئىچكىرىدىكى مەركىزىي خانىدانلىقلار بىلەن بىرلىككە كەلگەن ۋاقىتتا كەلسەك، غەربىي خەن سۇلالىسى غەربىي يۇرتتا قورۇقچە بەگ مەھكىمىسى تەسىس قىلغاندىن تارتىپ، شىمالىي لياڭ خانلىقى غەربىي يۇرتنى ۋە كالتەن ئىدارە قىلغانغا قەدەر، ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ 500 يىل تۆتكەن، مۇھىمەت ئىمىن بولسا «جەمئىي 49 يىل» دەپ توپتوغرا ئىشلىتىش مۇمكىن قىسمىنى قىسقارتىۋەتكەن! بەنە ئالايلىق، ئۇ تاڭ سۇلالىسىنىڭ غەربىي يۇرتقا ھۆكۈمرانلىق قىلغانلىقىنى بايان قىلىشقا مەجبۇر بولغان بولسىمۇ، لېكىن ئۇ بەنە تاڭ سۇلالىسىنىڭ تالاس جېڭىدە مەغلۇب بولغانلىقىنى ھەۋەس بىلەن تەسۋىرلىگەن، ئۇ كىتابنىڭ «شەرقىي تۈركىستاننىڭ مۇستەقىللىكى ۋە ئۇنىڭ مىڭ يىلغىچە جۇڭگونىڭ تاجاۋۇزىدىن قۇتۇلۇشى» دېگەن پاراگرافىدا مۇنداق دېگەن: «ئەبۇ مۇسلىم گاۋشېنەنجۇننىڭ ئىنسانىيەتسىزلىك قىلمىشىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، ھىجرىيە 734 - يىلى زىيادنى خۇراسان ۋە غەربىي تۈركىستاندىكى تۈرك قوشۇنلىرىنىڭ باش قوماندانى قىلىپ، زور قوشۇننى باشلاپ جۇڭگوغا ھۇجۇم قىلىشقا ئەۋەتتى، گاۋشېنەنجۇن قارلۇق ۋە باشقا تۈرك قوشۇنلىرىدىن ئەسكەر ئېلىپ ئوسۇپ زەربە بەردى. ئىككى قوشۇن تالاس شەھىرى ئەتراپىدا ئېلىشتى، سەككىز يىلدىن بۇيان جۇڭگونىڭ ھۆكۈمرانلىقىدىن قۇتۇلۇش پەيتىنى كۈتۈپ تۇرغان تۈرك قوشۇنلىرى، بۇ چاغدا بىردەك ئىتتىپاقلىشىپ جۇڭگو قوشۇنلىرىغا زەربە بەردى، گاۋشېنەنجۇن بىر نەچچە ئاتلىق ئەسكەرنى باشلاپ قېچىپ كەتتى. جۇڭگو قوشۇنى ئالدى ۋە كەينىدىن زەربىگە ئۇچراپ، پۈتۈنلەي يوقىتىلدى... تۈركلەر جۇڭگونىڭ تۈركىستاندىكى ھاكىمىيىتىنى ئاغدۇرۇپ تاشلاپ، جۇڭگونىڭ تۈركىستاننى بېسىۋالغان كۈچلىرىنى تازىلىدى،

ئىشەنچلىك تەلەپپۇز بىلەن: «چىڭ سۇلالىسى قوشۇنى»
 ھىجرىيە 1240 - يىلى (مىلادى 1824 - يىلى) جاھانگىر خوجىنى
 ئەسىر ئېلىپ بېيجىڭغا ئېلىپ كېتىپ، ھىجرىيە 1241 - يىلى
 (1825 - يىلى) ئۆلتۈرۈۋەتتى. ئەمما جاھانگىر خوجىنىڭ ئوغلى يەنىلا
 شەرقىي تۈركىستاننىڭ پادىشاھى بولۇپ، داۋاملىق قارشىلىق
 كۆرسەتتى. بەلكى جۇڭگو قوشۇنلىرى خەلقنىڭ كۈچلۈك
 قارشىلىقىغا ئۇچراپ ئىلگىرىلىيەلمىدى، خەلق جۇڭگو
 قوشۇنلىرىغا قارشىلىق كۆرسەتكەن ئەھۋالدا مۇستەقىللىكنى ساقلاپ
 قالدى، دېگەن. پۈتۈن كىتابقا نەزەر سالساق، پۇرسەت بولسىلا
 ئۇ شەرقىي تۈركىستاندىكى چوڭ - كىچىك ھاكىمىيەتلەرنىڭ
 ھەممىسى مۇستەقىل دۆلەت ئىدى، دېگەننى تەرغىپ قىلىپ،
 ھەممىلا جايدا «مۇستەقىللىك»، «مۇستەقىللىك» دەپ جارىيە قىلىپ،
 شۇ ئارقىلىق مىللىي بۆلگۈنچىلىك داۋرىنىڭ
 كۈچەيتىلگەنلىكىنى كۆرەلەيمىز.

مۇھىمەت ئىمىن شىنجاڭنىڭ قەدىمدىن بۇيان تۇلۇغ
 ۋە تىنىمىزنىڭ بىر قىسمى ئىكەنلىكىدىن ئىبارەت بۇ پاكىتى
 ئىنكار قىلىشقا ئامالسىز قالغاندا، بۇ، جۇڭگونىڭ «شەرقىي
 تۈركىستانغا قىلغان تاجاۋۇزچىلىقى» دەپ جېنىنىڭ بارىچە تۆھمەت
 قىلغان ھەمدە ۋە تىنىمىزنىڭ بىرلىككە كەلگەن ۋاقتىنى ئىلاج
 قىلىپ قىسقارتىشقا ئورۇنغان. ئۇ كىتابنىڭ «جۇڭگونىڭ شەرقىي
 تۈركىستانغا تۇنجى قېتىم بېسىپ كىرىشى» دېگەن
 پاراگرافىدا مۇنداق دېگەن: «جاڭ چىيەن مىلادىدىن 59 يىل
 بۇرۇن روران، قۇچۇ ئىككى دۆلەتنىڭ قوشۇنىنى مەغلۇب قىلىپ، بۇ
 ئىككى دۆلەتنىڭ زېمىنىنى ئىشغال قىلغاندىن كىيىن، قارا شەھەر،

كۆچا، قەشقەر، بەكەن. خوتەن قاتارلىق 36 دۆلەتكە داۋاملىق ھۇجۇم
 قىلىپ ئۇلارنى مەغلۇب قىلدى ۋە بېسىۋالدى. جۇڭگو پادىشاھى جاڭ
 چىيەننى شەرقىي تۈركىستاننىڭ باش ھەربىي ۋالىيلىقىغا تەيىنلەپ،
 لوپنۇر ئەتراپىدىكى ئورلى (جېدىس) شەھىرىنى ۋالىي تۇرىدىغان
 جاي قىلىپ تاللىدى.

ئەسەر شەرقىي تۈركىستان (شىنجاڭنى دېمەكچى) نىڭ دۇنيا بويىچە ئەڭ قەدىمىي، ئەڭ مەشھۇر، مەدەنىيىتى ئەڭ بۇرۇن تەرەققىي قىلغان دۆلەت ئىكەنلىكىنى قىسقىچە چۈشەندۈرۈپ بېرىشنى ئۈمىد قىلىدۇ. «بەختكە قارشى، شەرقىي تۈركىستانلىقلار ئۆز ئەجدادلىرىنىڭ تۇرغۇن شەرەپلىك تارىخىنى بىلمەيدۇ... تۈركىستاننىڭ تارىختا مۇستەقىل دۆلەت ئىكەنلىكىدىن گۇمانلىنىدۇ.» مۇشۇنداق بۆلگۈنچىلىك مەيدانىنىڭ يېتەكچىلىكىدە، مۇھەممەت ئىمىن تۈركلەرنىڭ، تۈركلەرنىڭ ئەجدادى ھونلارنىڭ، تۈركلەرنىڭ يېقىن قوۋمى تۇيغۇر (خۇيخې) لارنىڭ شۇنداقلا ئۇزاق قەدىمكى زاماندا تىيانشاننىڭ جەنۇبىي ۋە شىمالدا ياشىغان نۇرغۇن يەرلىك مىللەتلەرنىڭ ھەممىسى جۇڭگونىڭ قەدىمكى شىمال مىللەتلىرى ئىكەنلىكىنى؛ بۇ مىللەتلەر قۇرغان يەرلىك ھاكىمىيەتلەرنىڭ ھەممىسى قەدىمكى ئۇلۇغ ۋە تىنىمىزنىڭ بىر قىسمى ئىكەنلىكىنى ئىنكار قىلغان. پۇرسەت بولسىلا، ئۇ بۇ مىللەتلەر قۇرغان يەرلىك ھاكىمىيەتلەرنىڭ ھەممىسى «مۇستەقىل دۆلەت» ئىدى، ئۇلار قەدىمكى ئۇلۇغ ۋە تىنىمىز — جۇڭگونىڭ بىر قىسمى ئەمەس ئىدى دېگەننى تەكىتلىگەن، ھەتتا بۇ دۆلەتلەرنى «جۇڭگو» بىلەن پۈتۈنلەي قارىمۇ قارشى قىلىپ قويغان. ئالايلىق، ئۇ كىتابنىڭ «تۈركلەرنىڭ ۋەتىنى» دېگەن پاراگرافىدا «شەرقىي تۈركىستان (شىنجاڭنى دېمەكچى)، غەربىي تۈركىستان (سوۋېت ئىتىپاقىنىڭ ئوتتۇرا ئاسىيا رايونىنى دېمەكچى) تۈركلەرنىڭ ۋەتىنى» دېگەن. «ئۇيغۇرلارنىڭ تەشكىلى» دېگەن پاراگرافىدا يەنە: «شەرقىي تۈركىستاندا 19 مۇستەقىل دۆلەت بولغان» دېگەن. ئارقىدىنلا ئۇ بۇ 19 دۆلەتنىڭ قانداق قىلىپ «ئۇيغۇر دۆلىتى» دەپ ئاتىلىدىغان ئىككى دۆلەت بولۇپ بىرلەشكەنلىكىنى ئىزاھلىغان، ئاندىن ئۇ: «بۇ ئىككى ئۇيغۇر دۆلىتى پۈتۈنلەي مۇستەقىل، قۇدرەتلىك دۆلەت ئىدى» دېگەن. ئۇ ھەتتا چىڭ سۇلالىسىنىڭ ئاخىرقى دەۋرىدىكى تارىخ توغرىسىدا كۆزنى يۇمۇپلا قارىسىغا سۆزلەپ، ئىنتايىن

مۇھەممەت ئىمىننىڭ «تۈرك مىللىتى» نى شۇنچە كۆزگە كۆتۈرۈپ، «تۈركلەرنىڭ ۋەتىنى» نىڭ دائىرىسىنى كېكە بىشىتىشى مەقسىتى تۈركىي تىللىق مىللەتلەرنىڭ ئۆز مىللىتىنى قىزغىن سۆيۈشتەك غۇرۇرىدىن پايدىلىنىپ، بۇنداق نورمال مىللىي ھېسسىياتقا قەستەن تۇيۇق بولغا باشلاپ، ئۇنى ھېچكىمنى كۆزىگە ئىلمايدىغان، ئۆزىنىلا قالىتىس چاغلایدىغان چوڭچىلىق سەۋداسىغا ئايلاندۇرۇپ، ئاندىن بۇ خىل مىللىي چوڭچىلىق سەۋداسىدىن پايدىلىنىپ، ئۆزىنىڭ مىللىي بۆلگۈنچىلىك غەرىزىگە يېتىشكە، ھەتتا بۈيۈك تۈرك ئىمپېرىيىسىنى قۇرۇپ، شۇ ئارقىلىق ئۆزىنىڭ پۈتكۈل دۇنياغا زومىگەرلىك قىلىش شىرىن چۈشىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشتىن ئىبارەت. بىز مۇھەممەت ئىمىننىڭ بۇ خىل ئۇسۇلغا ھەرگىز بېرەۋالىق قىلماسلىقىمىز لازىم، تارىخىي تەجرىبىلەر ئەھمىيەت بېرىشكە ئەرزىيدۇ، گىتلىبىرمۇ شۇنداق قىلغانىدى، گىتلىبىر نېمىس مىللىتى دۇنيا بويىچە ئېسىل مىللەت، يەھۇدىلار ۋە باشقا مىللەتلەرنىڭ ھەممىسى پەس مىللەت دېگەننى كۈچەپ تەرغىپ قىلىپ، غەرەزلىك ھالدا مىللىي چوڭچىلىق سەۋداسىنى قوزغاپ، فاشىستىك ئەسەبىي كەپپىياتنى قۇتۇرتىپ، «3 - ئىمپېرىيە» نى قۇرۇپ، سىرتقا قارىتا غالىبلارچە تاجاۋۇز قىلىپ، يەھۇدىلارنى ۋە باشقا مىللەتلەرنى قىردى. ئاخىرى ئىككىنچى دۇنيا ئۇرۇشىنىڭ پارتىلىشىنى كەلتۈرۈپ چىقاردى، ناۋادا مۇۋاپىق خەلقئارا شارائىت ۋە سىياسىي كىلىمات بولسا، مۇھەممەت ئىمىننىڭ گۇپپاگچى ئەۋلادلىرىمۇ گىتلىبىرغا ئوخشاش ئىشنى قىلىدۇ.

4. «مۇستەقىل بولۇش» نى تەرغىپ قىلىپ

«بۆلگۈنچىلىك» نى مەدھىيلىگەن

شىنجاڭدىكى مىللىي بۆلگۈنچىلەرگە تارىخىي ئاساس تېپىپ بېرىش ئۈچۈن، مۇھەممەت ئىمىن يازما يادكارلىقلاردىكى ھەقىقىي مەلۇماتلارغا قارىماي، «شەرقىي تۈركىستان ئەزەلدىن مۇستەقىل دۆلەت ئىدى» دېگەن سەپسەتنى كۈچەپ تەرغىپ قىلغان. ئۇ كىتابىنىڭ كىرىش سۆزىدە مۇنداق دېگەن: «بۇ

جۆيلىگەن، ئۇ بۇ يەردە مىسىرنىڭ مەدەنىيەت تارىخى 6000
 يىلدىن كۆپرەك بولغان بولسا، تۈركلەرنىڭ 11 مىڭ يىلدىن ئارتۇق
 مەدەنىيەت تارىخى بار، دېمەكچى. مول ئارخېئولوگىيىلىك
 ماتېرىياللار تۈركلەرنىڭ VII ئەسىردە يېزىق، ئىجاد قىلغانلىقىنى
 ئىسپاتلىدى. لېكىن مۇھىمەت ئىمىن كىتابىنىڭ «قەدىمكى
 تۈركلەرنىڭ يېزىقى» دېگەن پاراگرافىدا ئىزا تارتماي لاپ تۇرۇپ
 مۇنداق دېگەن: «قەدىمكى تۈركلەرنىڭ كۆچۈش دەۋرىدىن
 بۇرۇنلا يېزىقى بار ئىدى.» ئۇ كىتابىنىڭ «تۈركلەرنىڭ كۆچۈش
 دەۋرى ۋە بۇ دەۋردىن كېيىنكى شەرقىي تۈركىستان» دېگەن
 پاراگرافىدا، تۈركلەر بۇنىڭدىن 9000 يىل بۇرۇن كۆچۈش
 دەۋرىنى باشتىن كەچۈرگەن، دەيدۇ، ناۋادا مۇشۇنداق بولسا،
 تۈركلەر بۇنىڭدىن 9000 يىل بۇرۇنلا يېزىق ئىجاد قىلغان بولىدۇ.
 ئىككىنچىدىن، مۇھىمەت ئىمىن تۈرك دۆلىتىنىڭ دائىرىسىنى
 غەربىي ھالدا كېڭەيتكەن، ئۇ كىتابىنىڭ «تۈركلەرنىڭ ۋەتىنى»
 دېگەن پاراگرافىدا مۇنداق دېگەن: «بۇ تارىخىي خاتىرىلەر
 تۈركلەر ۋەتىنىنىڭ چېگرىسىنى ئىسپاتلاپ بەردى. يەنى تۈركلەر
 ۋەتىنىنىڭ چېگرىسى غەربتە شىمالىي دېڭىزغىچە، شىمالدا
 ئاتاسقىچە، شەرقتە ياپون دېڭىزغىچە، جەنۇبتا خۇاڭخې دەرياسى
 ھەمدە قاراقۇل چۆلىگىچە بارىدۇ، يۇقىرىدا ئېيتىلغان كەڭ رايونلار
 تۈركلەرنىڭ زېمىنىدۇر، تارىخىي خاتىرىلەردە بۇ زېمىندا
 تۈركلەردىن باشقا مىللەتلەرنىڭ ياشىغانلىقى توغرىسىدىكى
 مەلۇمات چېلىقمايدۇ، يېقىنقى زامان ئەسەرلىرىگە ئاساسلانغاندا،
 تۈركلەرنىڭ ۋەتىنى ئاسىيا قىتئەسىدۇر، ئۇ غەربتە شىمالىي دېڭىز،
 قىزىل دېڭىز، قارا دېڭىز ۋە ياۋروپاغا، شىمالدا شىمالىي مۇز
 ئوكيانغا، شەرقتە تىنچ ئوكيانغا، جەنۇبتا ھىندى ئوكيانغا تۇتاشقان.
 ياۋروپا - ئاسىيا چوڭ قۇرۇقلۇقىنى تۈركلەرنىڭ ۋەتىنى، ئۇ يەردە
 تۈركلەردىن باشقا مىللەتلەر بولمىغان دېيىش - ئاغزىغا
 كەلگەنچە بىلىنمىغانلىق، مۇھىمەت ئىمىن ئاممىنى ئالداش
 ئۈچۈن ھەتتا ئەڭ ئەقەللى تارىخىي بىلىم ۋە جۇغراپىيىلىك
 ئوقۇمىنىمۇ تىلغا ئالمىغان!

قىسقىسى، مۇھەممەت ئىمىن بۇرۇن قولغا قورال ئېلىپ ئاناكىغا ئۆتۈپ، شەرقىي تۈركىستان ئىسلام جۇمھۇرىيىتىنى «بەرپا قىلىپ»، مىللەتلەرنىڭ ئىتتىپاقلىقىغا بۇزغۇنچىلىق قىلىش، ۋە تەننىڭ بىرلىكىنى پارچىلاش ئۈچۈن شاپاشلىغان بولسا، قورالنى تاشلاشقا مەجبۇر بولغاندىن كېيىنمۇ، قولغا قەلەم ئېلىپ ئاتالمىش «شەرقىي تۈركىستان تارىخى» نى يېزىپ، يەنە مىللەتلەرنىڭ ئىتتىپاقلىقىنى بۇزۇش، ۋە تەننىڭ بىرلىكىنى پارچىلاش ئۈچۈن خىزمەت قىلغان. گەرچە شەكلى ئوخشاش بولمىسىمۇ، ماھىيىتى تامامەن بىردەك.

3. «پانتۈركىزم» تەرغىپ قىلىنغان

«شەرقىي تۈركىستان تارىخى» دېگەن كىتابتا مۇھەممەت ئىمىن «پانتۈركىزم» نۇقتىئىنەزەرىنى كۆچەپ تەرغىپ قىلغان. بىرىنچىدىن، مۇھەممەت ئىمىن تۈركىي تىللىق مىللەتلەرنىڭ تارىخىي ئورنىنى غەرەزلىك ھالدا يۇقىرى كۆتۈرگەن، ئۇ كىتابنىڭ «كىرىش سۆزى» دە مۇنداق دېگەن: «ھازىرقى زامان ئەسەرلىرىدە ئېتىراپ قىلىنغان شەرقىي تۈركىستاندىن ئىبارەت بۇ زېمىن ئەزەلدىن تارتىپ ئوتتۇرا ئاسىيا تۈركلىرىنىڭ ماكانى... تۈركلەرنىڭ رايونى ۋە يۇرتى ھەمدە دۇنيا بويىچە ئىنسانىيەت مەدەنىيىتىنىڭ بۆشۈكى.» شۇ پاراگرافتا ئۇ يەنە: «تۈركىستاندىكى تۈرك مىللىتى دۇنيا بويىچە ئەڭ قەدىمىي، يۈكسەك مەدەنىيەتكە ئىگە، دۇنيادا ئەڭ ئورنى بار، ئىنسانىيەت جەمئىيىتىگە ئەڭ كۆپ تۆھپە قوشقان مىللەت» دېگەن. باشقىلارنى ئۆزىنىڭ سەپسەتسىگە ئىشەندۈرۈش ئۈچۈن، ئۇ تارىخ ئويدۇرۇپ چىقىپ، «مىسىرنىڭ يېزىق شەكلى بىلەن قالدۇرغان مەلۇماتلىرىنى تەكشۈرۈش، تەتقىق قىلىش ئارقىلىق، مىسىرنىڭ تارىخىنى مىلادىدىن ئىلگىرىكى ۋاقىتقا سۈرۈشكە بولىدىغانلىقى ئىسپاتلاندى. ھالبۇكى، مىسىرنىڭ يازما مەلۇماتلىرىدا بايان قىلىنغان تۈركلەرنىڭ يىراق قەدىم زاماندىكى تارىخى مىسىرلىقلارنىڭكىدىن 5000 يىل بۇرۇن» دەپ

دۇنيانى زىلزىلىگە سالغان ئىش - ئىزلىرىنى ۋە ئۆتمۈشنىكى
دۆلىتىنىڭ ئۇلۇغ ئىكەنلىكىنى بىلىمگە چىكە، بەزىلەرنىڭ
ئەسەرلىرىگە ئاساسلا ئىشىنىپ قېلىپ، تۈركىستاننىڭ تارىختا
مۇستەقىل دۆلەت ئىكەنلىكىدىن گۇمانلىنىدۇ. دېمەك تۇ بۇ
كىتابىدا تۈركىستان (شىنجاڭنى كۆرسىتىدۇ) قەدىمدىن تارتىپ
«مۇستەقىل» دۆلەت ئىدى، دەپ داۋراڭ سالغان. ئارقىدىن بەنە:
«شەرقىي تۈركىستاندىكى تۈرك مىللىتى دۇنيا بويىچە ئەڭ
قەدىمىي، يۈكسەك مەدەنىيەتكە ئىگە، دۇنيادا ئەڭ ئورنى بار،
ئىنسانىيەت جەمئىيىتىگە ئەڭ تۆھپە قوشقان مىللەت» دەپ
جارسالغان. ئاندىن مۇھەممەت ئىمىن مۇقامىنى تۈزگەرتىپ، قاينۇرغان
ھالدا مۇنداق دېگەن: «شۇنىڭدىن كېيىن، تۈركىستانلىقلار
ئىقتىسادىي جەھەتتە ئەمەس، سىياسىي جەھەتتە ئاسارەت ۋە
زۇلۇم ئاستىدا قالغان، مۇشۇنداق ئەھۋالدا بۇ مىللەتنى يوقىتىۋېتىش
غەرىزى پەيدا بولۇپ، تۈركىستاننىڭ تارىخى يوق قىلىنىپ
ئۆچۈرۈۋېتىلدى. ئىنسانىيەت ئۈچۈن ئۇلۇغ ئەھمىيەتكە ئىگە تارىخىي
ئەسەرلەر مەيدانغا كەلگەن رايون قارانسىيەتلەر تەرىپىدىن
بېسىۋېلىندى.»

دېمەك، تۇ بۇ كىتابىدا يات مىللەتلەر (ئاساسەن خەنزۇلارنى كۆزدە
تۇتىدۇ) نىڭ تۈركلەرگە قىلغان «ئىقتىسادىي ئېكسپىلاتاتىيىسى
ۋە سىياسىي زۇلۇمى» نى پاش قىلىپ، يات دۆلەت (جۇڭگونى
دېمەكچى) نىڭ شىنجاڭغا «تاجاۋۇز» قىلغانلىقى ئۈستىدە شىكايەت
قىلماقچى بولغان. ئاخىرىدا تۇ ئېنىق قىلىپ: «بۇنىڭدىن كېيىن
بۇ كىتاب ۋە تەننى سۆيۈش ئېڭىنى تۈستۈرۈش، مىللىتىمىزنىڭ
ئەركىنلىكىنى قوغداپ قېلىشتا بىر ئۆلۈش كۈچ بولالسا. بۇ مەن
ئۈچۈن ئېيتىخارلىق ئىش بولاتتى.» دېگەن. دېمەك تۇ بۇ بەردە
ئۆزىنىڭ بۇ كىتابىنى يېزىشتىكى غەرىزى - ئۆز مىللىتىنىڭ
ۋە تەننى (بۆلۈنگەن ۋە مۇستەقىل بولغان شىنجاڭنى دېمەكچى)
سۆيۈش، مىللەتنىڭ ھاياتىنى قوغداش (شىنجاڭدىكى تۈركىي
تىللىق مىللەتلەرنىڭ «ئازادلىقى» نى قولغا كەلتۈرۈش) «ئاڭلىقلىقى» ۋە
«ئاكتىپلىقى» نى تۈستۈرۈش ئىكەنلىكىنى بايان قىلغان.

ھالبۇكى، شىنجاڭدىكى مىللىي بۆلگۈنچىلەرنىڭ شىرىن چۈشىم تۇزاققا بارماي، ئىش تۇلارنىڭ ئويلىغان يېرىدىن چىقىمىدى. 1934 - يىلىنىڭ باشلىرىدا خۇيزۇ مىللىتارىست ماجۇڭيىڭ خەنزۇ مىللىتارىست شېڭ شىسەي بىلەن بولغان كۈرەشنى يېڭىلىپ، تۇنىڭ قوشۇنى جەنۇبىي شىنجاڭغا چېكىنگەندە، 2 - ئاينىڭ 6 - كۈنى قەشقەر كۈنشىھەرنى ئىشغال قىلدى. شەرقىي تۈركىستان ئىسلام جۇمھۇرىيىتى يىمىرىلدى، مۇھەممەت ئىمىن ئالدىراپ - تېنەپ خوتەنگە قېچىپ بېرىپ، تۇز ئالدىغا يەنە بىر «خوتەن ئىسلام جۇمھۇرىيىتى» نى تىكلەپ، بۆلگۈنچىلىك، بۇزغۇنچىلىق ھەرىكەتلىرى بىلەن داۋاملىق شۇغۇللاندى. تۇزاق تۇتمەي، ماجۇڭيىڭنىڭ قالدۇق قىسمى خوتەننى ئىشغال قىلدى، شۇنىڭ بىلەن بۇ كىچىككىنە مىللىي بۆلگۈنچى ھاكىمىيەتتىكىمۇ كۈنى كۆككە سورۇلدى. مۇھەممەت ئىمىن ئالدىراپ تېنەپ ئەنگىلىيە جاھانگىرلىكىنىڭ مۇستەملىكىسى - ھىندىستانغا قېچىپ، ئۇزۇن مۇددەت چەت ئەللىك خوجايىتنىڭ خەيرى - ساخاۋىتىگە تايىنىپ كۈن تۆتكۈزدى، ئۇ سەرگەردان بولۇپ تۇرغان مەزگىلىدە بارلىق زېھنىنى سەرپ قىلىپ، ئاتالمىش «شەرقىي تۈركىستان تارىخى» ناملىق كىتابنى يېزىپ چىقىپ، شىنجاڭنىڭ ھەر قايسى جايلىرىغا تارقىتىپ، مىللىي بۆلگۈنچىلىك ئۈچۈن داۋاملىق جامائەت پىكىرى تەييارلاماقچى بولدى.

2. «شەرقىي تۈركىستان تارىخى» نى

يېزىشتىكى جىنايىتى مەقسىتى

مۇھەممەت ئىمىن بۇ كىتابنى شۇنچە ئىشتىياق بىلەن يېزىپ چىقىشتا ئۇ مەشھۇر ئالىم بولۇشنى ئەمەس، بەلكى پۈتۈنلەي سىياسىي مەقسەتنى كۆزلىگەن. ئۇ بۇ كىتابنىڭ «كىرىش سۆزى» نىڭ بېشىدىلا ئېنىق قىلىپ مۇنداق دېگەن: «بەختكە قارشى، شەرقىي تۈركىستانلىقلار تۇز ئەجدادلىرىنىڭ تۇرغۇن شەرەپلىك تارىخىنى، تىللاردا داستان قىلغۇدەك قەھرىمانلىق جاسارىتىنى،

مىللىتارىست جىن شۇرېننىڭ زۇلمەتلىك ھۆكۈمرانلىقى پۈتۈن شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ قارشىلىقىنى قوزغىدى، ئەنگلىيە جاھانگىرلىكى پۇرسەت كەلدى، دەپ ھېسابلاپ، مۇھەممەت ئىمىنى بۆلگۈنچىلىك، بۇزغۇنچىلىق ھەرىكەتلىرى بىلەن شۇغۇللىنىشقا كۆشكۈرتتى. مۇھەممەت ئىمىن ئەتراپىغا شېرىك توپلاپ، ئەنگلىيە جاسۇسلىرىنىڭ مەخپىي كۆرسەتمىسى بويىچە، جىن شۇرېن ھىندىستاندىن سېتىۋالغان بىر قىسىم ھەربىي قوراللارنى توشۇپ ماڭغانلارنى توسۇپ ۋە بۇ قوراللارنى بۇلاپ، قارا قاشتاغ غەلىبان كۆتۈردى، ئارقىدىن خوتەنگە ھوجۇم قىلىپ، ئۆزىنى «خوتەن خانى» دەپ ئاتىدى. بەنمۇ ئىلگىرىلەپ گۇما، قاغىلىق، پوسكام، يەكەن، قەشقەر كۈنئە ھەر قاتارلىق جايلارنى ئىشغال قىلدى. 1933 - يىلى 11 - ئاينىڭ 12 - كۈنى مۇھەممەت ئىمىننىڭ قۇراشتۇرۇشى بىلەن شەرقىي تۈركىستان ئىسلام جۇمھۇرىيىتىنىڭ قۇرۇلغانلىقى جاكارلاندى. قورچاق ھۆكۈمەت مۇھەممەت ئىمىننىڭ رىياسەتچىلىكىدە تۈزۈلگەن ھۆكۈمەتنىڭ تەشكىلىي پروگراممىسى، سىياسىي ئىشلارنى يولغا قويۇش پروگراممىسى ۋە ئاساسىي قانۇننى ئېلان قىلدى. ۋەتەننىڭ بىرلىكىنى پارچىلايدىغان بۇ رەزىل كومېدىيەدە مۇھەممەت ئىمىن بارلىق ھۈنەرنى ئىشقا سېلىپ «چوڭ تۆھپە» ياراتتى.

شەرقىي تۈركىستان ئىسلام جۇمھۇرىيىتىنىڭ ئىجرا قىلغان ئاكتىپى ۋە سىياسەتلىرىدىن قارىغاندا، ئۇ ئىنتايىن ئارمىيە ھەكىمىيەتچى، ئەكسىيەتچى ۋە ئەشەددىي مىللىي بۆلگۈنچى ھاكىمىيەتتۇر. ئۇ تۈزگەن ھۆكۈمەتنىڭ تەشكىلىي پروگراممىسىدا، «شەرقىي تۈركىستان ئىسلام جۇمھۇرىيىتى» «مەڭگۈ مۇستەقىل، دۆلەت دەپ بەلگىلىدى، «تۈركىي مىللەتلەردىن باشقا بارلىق مىللەتلەرگە قارشى تۇرۇش لازىم» دەپ جاھالدى. بۇ قورچاق ھاكىمىيەتنىڭ ھۆكۈمرانلىقى ئاستىدىكى رايونلاردا نۇرغۇن بىگۇنا خەنزۇلار، خۇيزۇلار ۋە باشقا مىللەت ئاھالىلىرى نېفىز زىيانكەشلىككە ۋە رەھىمسىزلەرچە قىرغىنچىلىققا ئۇچرىدى.

تەھرىرىنىڭ ئىلاھىيىسى: - تۇۋەندىكى ماقالە ھەققىدە ژورنىلىمىزنىڭ ئالدىنقى سانىدا قىسقىچە خەۋەر بەرگەن ئىدۇك. مەزكۇر ساندا ئۇنىڭ تولۇق تىكىستىنى باستۇق. ئوقۇيۇچىلىرىمىزنىڭ وقۇپ تەھلىل قىلىپ چىقىشىنى ئۈمىد قىلىمىز. (تەھرىرىدىن .)

شىنجاڭ گېزىتى 1991 - يىلى 8 - ئاينىڭ 23 - كۈنى (جۈمە) 5 - بەت

« شەرقىي تۈركىستان تارىخى »

غا رەددىيە

چىيەن بوچۇەن

شىنجاڭدىكى مىللىي بۆلگۈنچىلىك ھەرگىز بۈگۈنكى كۈننىڭ مەھسۇلى ئەمەس، بۇنىڭدىن يېرىم ئەسىر بۇرۇن، مىللىي بۆلگۈنچىلەر بىر مەھەل ئەسەبلەشكەن، ھەتتا ئەدەپ كەتكەندى. 30 - يىللاردا قۇرۇلغان شەرقىي تۈركىستان ئىسلام جۇمھۇرىيىتى، شىنجاڭدىكى مىللىي بۆلگۈنچىلەر تۈرەلدۈرگەن ۋە بالا تاشلىۋەتكەن غەلتە تۈرەلمە ئىدى. بۇ قورچاق ھاكىمىيەتنىڭ قۇرغۇچىسى - مۇھەممەت ئىمىن (بۇغرا) سېيى ئۆزىدىن ئوچىغا چىققان مىللىي بۆلگۈنچى ئىدى.

1. مۇھەممەت ئىمىننىڭ ئەكسىيەتچىلىكى

تەرجىمىھالى

مۇھەممەت ئىمىن شىنجاڭنىڭ خوتەن رايونىدىن، باش ۋاقتىدا پانتۈركىزىملىق ۋە پانىسلازمىلىق تەربىيە ئالغان، كېيىن يەنە ئەنگىلىيە جامائەتچىلىكىنىڭ ئىشپىيونلۇق ئورگانلىرىغا سېلىنغان ۋە ئۇنى شۇلار باققان.

كونا چاررۇسىيە ، دىكتا تۇرستتا لىن ۋە يىڭى چاررۇسىيىنىڭ
شەرقىي تۈركىستاننى پىچارچىلاپ - بۇلەپ ئىدارە فىلىتى» سىيا -
سىتتىنىڭ مەھسۇلى ، خالاس .

ئەزىز ۋە تەنداشلىرىمىزنىڭ دىققىتىنى ، ۱۹۹۱ يىلى ۵ - ئايدا -
ئالما ئانا دا قۇرۇلغان « ئۇيغۇرستان ئازاتلىق تەشكىلاتى »
يېقىندا تارقاتقان « ئۇيغۇرستان ئازاتلىق تەشكىلاتىنىڭ -
سىياسى پروگراممىسى » نىڭ ۴ - بۆلۈمىگە قارىتىمەن . بۇنىڭدا
مۇنداق دىيىلگەن : « ئۇيغۇرستان مۇستەقىل بۇلغاندىن كىيىنمۇ
خىتاينىڭ تاجاۋۇز ئىپتىھالى موۋجۇت . شۇنىڭ ئۈچۈن سوۋىتلار -
دىكى ئىتتىپاقداش جۇمھۇرىيەتلەر بىلەن يېقىن ئىتتىپاقتا بۇلۇ -
شى لازىم . » مانا بۇ ئۇيغۇرستان « شۇ ئازادلىق پەردە ئاز -
قىسىدىكى ھەقىقىي كۇرئۇشى .

سىنىڭ شىنجاڭ رايۇنى دېشكە باشلىدى.

گورباچىۋنىڭ رېفورم سىياسىتىنىڭ بىر قەدەر بازار -
تېپىشى ۋە يىلتىزنىڭ موسكۋادا چار روسىيە بايرىقىنى
ئېسىپ «بۇ يۈك روسىيە چۈشلىرىنى كۆرۈشكە باشلىغان بۇ كۈنلەر
دەسۋەيتلەر دىكى بىر قىسىم رىيالىستلارنىڭ يانا بۇ مۇقام
نى كۆتۈرۈپ چىققانلىقىنى كۆرۈۋاتىمىز. بۇلارنىڭ كۆپچىلىكى
نىڭ ھەقىقىي مىللەت پەرۋەر ئىكەنلىكى چوقۇم لېكىن، بۇنىڭ
شەرقىي تۈركىستاندا بىز بىلەن بىر تەقدىردەش باشقا دېرىندا -
شلىرىمىزنى رەتتە قىلىپ ئېتىپا قىلىشنى پارچىلاپ شەرقىي
تۈركىستان مىللىتىنىڭ ئىزىغا ئېغىر رىيان يەتكۈزۈش
- مۇستەملىكىچىلەرنى خۇشھال قىلىدىغان بىر ئىشنىڭ نىلگىتىمىز
ھەرگىز ئېسىمىزدىن چىقارما سىلىقىمىز لازىم.

شەرقىي تۈركىستان ئاۋازى ژورنىلىنىڭ 20-سانىدا ھاشىر
ۋاھىدى ئىمزا سى بىلەن «ئانا زۇتنىڭ نامى بار» دېگەن
مافالە چىقتى. بۇنىڭدا ئاتالمىش «ئۇيغۇرىستان» سەپىتە
سىگە تارىختىن دەستەك تېپىشقا بەۋدە ئاۋاز بولۇپ ئانا
زۇتۇمنىڭ نامى ئۇيغۇرىستان دەپ يازغان. ھاشىر ۋاھىدە
شۇنى بىلىۋېلىشى لازىمكى، ۋە تىمىمىزنىڭ نامى تارىختا
ھېچقاچان «ئۇيغۇرىستان» بولغان ئەمەس، شەرقىي تۈركىستان
تۈركلەر ماكانىدە بىلەن شەرقىي تۈركىستان ئىسمى
دۇنيا بۇ يۈزىدە قۇبۇل قىلىنغان (خىتاي ۋە رۇس مۇستەملىكىچى
لەردىن باشقا) نام. نوقۇل ئۇيغۇرلارنىڭ ماكانى دېگەن
بۇ نام ھېچ قوللانمىغان. «ئۇيغۇرىستان» شۇئارى بولسا -

رۇس قىزىل ئىمپىراتور لىفىنىڭ فورچاق «سىستان» جۇمھۇرىيەتلىرى-
 گە «ئۇيغۇرىستان» نى قوشۇۋېتىشتىن ئىبارەت ئىدى. لېكىن ماۋ
 نىڭ پۈتۈن چىن دىكى غەلبىسى نەتىجىسىدە سىستان لىن بىر دىنلا
 بۇ «ئۇيغۇرىستان» دېگىنىدىن يۈز ئورۇب شەرقىي تۈركىستان-
 دىكى گۇماشتىلىرىغا دەرھال ماۋغا بوي سۇنۇپ «ئۇيغۇر-
 مىستان» دېگەننى ئىككىنچى ئېغىزغا ئالماستىن قىلىۋەتتى.
 سىتانلىق بۇ بۇيرۇقىغا بويۇن ئەگەنلەر «ئۇيغۇر كا مۇستە
 رەھبىرى كادىرلىرى» بۇلۇپ ھازىرغىچە سۇرتۇلۇشۇپ كەلدى.
 ئەمما، ئەخەتجان قاسىمىغا ئوخشاش بۇ ئىككىنچى بىر ئا-
 يان قارىغۇلار بولسا بۇنى ئۆز ھاياتلىرى بىلەن ئۆتەشتى.
 بۇ ھادىسە بىز شەرقىي تۈركىستان خەلقىنىڭ كۆز ئالدىدا
 تېخى تۇنۇكۇنكى ئىشتەك نامايان بۇلۇپ تۇرماقتا.

خىتاي - رۇس دۇستلىقى بۇزۇلۇپ بىر-بىرلىرىنى بىر-بىرىدىن
 دەرەجىلىك دۇشمەن دەپ ئىلان قىلىشقا دەۋرىگە كەلگەندە شەرقىي
 تۈركىستاندىكى رۇس تەرەپدارلىرى بىردىنلا «ئۇيغۇرىستان» -
 بىر يىرىغىنى كۆتۈرۈپ چىقىشتى. بۇ ھەرگىز مۇتەسەددىپ بولماستىن
 مەللى رۇسلارنىڭ ئالما ئالتادىن نەشىر قىلىشقا باشلىغان
 «ۋەتەن قۇتقۇزۇش رادىئو ئىستانسىسى» تەشۋىقاتلىرىنىڭ
 نەتىجىسى ئىدى.

ماۋنىڭ ئۇلۇمىدىن كېيىن ۋە غەرب بىلەن شەرق ئوتتۇرا
 سىدىكى يۇمشاشلار بىلەن خىتاي رۇس مۇناسىۋەتلىرىنىڭ ياخشى
 لىنىشىغا ئەگىشىپ بۇ رادىئو نەشىرىياتى بىردىنلا جىمىقىپ
 قالدى. ئالما ئالتادىن چىقىدىغان «بىزنىڭ ۋەتەن» دېگەن
 ئۇيغۇرچە گېزىتى ئۇيغۇرىستان سۆزىنى تاشلاپ خىتاي رەسپوبلىكا-

ئانا ئايۇر تىسىمىزنىڭ ئانا مىمۇ يىغۇر ئىستان

ئىسە مەسەس شەرقىي تۈركىستان « دورا !

م . قۇتلۇق

تارىختىن بۇيان مۇستەملىكىچىلارنىڭ مىللى ئانا زاتلىق كۆرەشكە ئاتلانغان مىللەتلەرنى مەغلۇپ قىلىشتىكى ئەڭ ئۆتكۈر قورال «پارچىلا ۋە ھۆكمرانلىق قىل!» (Divide and Rule) دېگەن ھىلە - تەيرەڭدىن ئىبارەت. ئەسەرلەرچە داۋام قىلىپ - كەلگەن شەرقىي تۈركىستان خەلقىنىڭ مىللى ئانا زاتلىق كۆرەشلىرى ۋە بۇ كۆرەشلەرنىڭ مۇھىملىرى بولغان شەرقىي تۈركىستاننىڭ ئەركىن ۋە مۇستەقىل دۆلەتلىرى خىتاي ۋە رۇس مۇستەملىكىچىلىرىنىڭ بۇ ھىلە - مەكەرلىرى بىلەن مەغلۇبىيەتكە دۇچار بولدى. تارىخىمىزنىڭ قاتلىق مەھپىلىرى بۇنداق مىساللەر بىلەن تولۇپ تاشىدۇ. تازا ئاشكارە بولغىنى چار رۇسىيە بىلەن مانجۇ ئىمپېرىيالىستلىرى تەرىپىدىن ئەھلىدە بىر بولغان تۈركىستاننى بۈگۈنكى ئىككى پارچىگە ئايرىپ شەرقىي ۋە - غەربىي تۈركىستان دەپ بۆلۈپ بېرىشتە كۆرۈلگەن. يېقىنقى تارىخىمىزغا قاراپ يىغىن بولساق مىللى ئانا ئىككى تۈركىستاندىكى گۇماشتىلىرى ئىككىنچى دۇنيا ئورۇشىنىڭ ئاخىرلىرىگە كەلگەندە «ئۇ يىغۇر ئىستان» مەپسەتسىنى كۆتۈرۈپ چىقىشتى. بۇ شەرقىي تۈركىستاندا بىرلىكتە ياشاپ كېلىۋاتقان ئۇ يىغۇر قازاق، قىرغىز، مۇڭغۇلغا ئوخشاش تۈرك ئانا قىلىرى ئىككى تىرىشىغا بۆلگۈنچىلىك سېلىپ ئۇلارنىڭ بىرلىكىنى بۇزۇپ پارچىلاپ

قىلغان ۋە كىللىرىمىزنى ئە ۋە تىپ تە ھىسس قورولتىيىغا قاتناشتورايلى .
قورولتاي ئارقىلىق تە شكىلاتىمىزنى تە ھىسس قىلىپ، ئونىڭ مە رگىزى
كومىتتىنى (كىڭىشىنى) رە ھىبرى ئاپراتىنى ھە م ئىش باشقارمىلىرىنى
بارلىققا كە لتورە يىلى!

تە شكىلاتىڭ ئىشىغائاكتىۋ قاتنىشىش ئارقىلىق، موقە ددە س ئازاتلىق
كونلىرىنى يىقنلاشتورايلى !

بودونىادا مىللە تنىڭ مە نپە تلىرىدىن ئارتوق مە نپە ت يوق !

ۋە تە ننىڭ موستە قىللىغىدىن ئارتوق بە خت - سائادە ت يوق!

ياشىسون : ۋە تىنىمىز ئويغورستاننىڭ موستە قىللىغى !

«ئويغورستان ئازاتلىق تە شكىلاتى» تە ھىسس قورولتىيىنىڭ تە ييارلىق

ھە يىتى . 1991- ژىلى . ماي . ئالموتا .

ئويغورستاندا ياشاپ كىلىۋاتقان باشقا قىرىنداش مىللەتلەرگە كەلسەك،
ئۇلارمۇ كىيىنكى ئەسىرلەردە بىز بىلەن ماكانداش، تەغدىرداش بولۇپ
ياشاپ كىلىۋاتىدۇ. ئۆتمۈشتىكى ئىنقىلابلاردا ئۇلارمۇ ناسىپ ھەسسىنى
قوشقان. ئەگەر ئوخشاش لىقلەرنى ئىنقىلابقا يەنە قاتنىشىپ، بىز
بىلەن بىللە كۈرەش قىلىشنى خالىسا، بىز ئۇلارنى سەمىي قارشى ئالىمىز
شۇنىڭ ئۈچۈن بىز ئۇلارنى قىرىنداش خەلىقلەر بىلەن بىرلىشىپ
تاتايىمىز!

بىزنىڭ سەياسى مودىنىمىز، خىتاي باسقۇنچىلىرىنى قوغلاپ چىقىرىپ،
مۇستەقىل ئويغورستان دولىتىنى بەرپا قىلىش. ۋە تەننىڭ ئەسلى
ئىگىسى بولغان ئويغور خەلقىنىڭ مىللى دولەت تۇتۇش ھوقۇقىنى ئەسلىگە
كەلتۈرۈش. بىز بۇ مەخسەدنى پۈتۈن دۇنياغا ئۇچۇق جاكالايىمىز!
قىنى ۋە تەنداشلار!

«ئويغورستان ئازاتلىق تەشكىلاتى» مىز خەلقىنىڭ ئىنقىلابى ئىرادىسىگە ۋە
كىلىك قىلىپ، ۋە تەننى مۇستەقىل، خەلقى ئازات قىلىشتەك ئۇلۇق تەننى
رىخى ۋە زىپىنى زىممىسىگە ئېلىپ، كۈرەش مەيدانىغا چىقتى. بىزنىڭ ئىش-
لىرىمىز ھەقىقەتتە، بىز ئادالەت ۋە ھەقىقەت ئۈچۈن كۈرۈشۈۋاتىمىز.
بىز، ئالدى بىلەن ئۆز خەلقىمىزنىڭ ۋە تەننىڭ رولىنى ئىنقىلابىي رولىغا
تايىنىمىز، ئاندىن قالسا پۈتۈن دۇنيادىكى ئىلغار ئىنسانىيەتنىڭ، ئادالەتنى
ياقلايدىغان تەرىقىي پەرىھەنلەرگە ئالدى بىلەن ياردەمگە تايىنىمىز
ئاخىرىدا، ئۆز ئەزالىرىمىزنىڭ ئاڭلىقلىغىغا، ئىتىقادلىغىغا، پىداكارلىقلىغىغا،
غەيرەت - شىجائىتىگە تايىنىمىز!

قىنى يولداشلار!

ھەممىمىز ئۆز ئىچىمىزنىڭ ئەمىرى بىلەن، قىزغىن ھالدا تەشكىلاتقا ئە-
زا بولايلى، ئۇنىڭ ئىشىغا ئاكتىۋ ياردەم قىلايلى، تاپشۇرۇقلىرىنى بىجاندەل
ئورۇنلايلى! ئويغور ئاھالىسى زىچ ئولتۇراقلاشقان جايلاردا ئۇنىڭ يەرىك تە
شكىلاتلىرىنى قۇرۇپ چىقايلى، يەرىك تەشكىلاتلار، ئۆزىمىز ئىشەنچ

تەشكىلاتقا يالغۇز ئۇيغۇر مىللىتىنىڭ ۋە كىلىرىلا ئەمەس، بىز بىلەن كۆرەش قىلىشنى خالايدىغان، قىرىنداش مىللەتلەرنىڭ ۋە كىلىرىمۇ ئەزا بولالايدۇ. تەشكىلات ئەزالىرى ئۆزىغىنىلىغى بىلەن، ئىختىيارى ھالدا ئەزا بولىدۇ. تەشكىلات تەرىپىدىن ئۆزىگە نىڭ ۋە زىپىلەرنى ئاڭلىق ھالدا قوبۇل قىلىپ، ئەستايىدىل ھالدا ئىجرا قىلىدۇ. كىرىش بەدىلى ۋە ئەزالىق بەدىلى تولىش ئارقىلىق. تەشكىلاتنىڭ ئىختىسادى پوندىغا بىر كىشىلىك ھەسسە قوشۇدۇ. بىزنىڭ خەلقىمىز 70-ئىلدىن بىرى، سوۋىت ئىتىپاقىدا ستالىن رېپىرسىيەسىنىڭ، خىتاي دىموكراتىك رېپىرسىيەسىنىڭ تەقىپلىرىگە ئۇچراپ ئۆزىگە ئالدى بولۇپ كەتكەن خەلق، شۇ ۋە پىدىن بەزى ئاق كۆڭۈل كىشىلەر تەشكىلاتىمىزغا خەيرى خاھلىق بىلدۈرۈپ، ياردەم قىلىشنى خالىسا، ئۇ، تەشكىلاتقا ئەزا بولىشىمۇ مۇناسىبەت باغلايمىز. ياردەمنى قارشى ئالىمىز.

بىز شۇنى تەنتەنبە بىلەن جاكارلايمىزكى: ئۇيغۇر خەلقىنىڭ بىشىغا چۈشكەن كۆپ تەرىھ رەگىز روس خەلقى ياكى خىتاي خەلقىنىڭ سەۋىدىن كەلگەن ئەمەس. روس ۋە خىتاي ئەمگەكچىلىرى ھەرقاچان بىزنىڭ ئىنقىلاۋى كۆرەشلىرىمىزگە ھىدايەتلىق قىلىپ، خەيرى خاھلىق پوزىتسىيە توتۇپ كەلگەن. بىز مۇنداق سەمىمى پوزىتسىيەنى چۈشىنىمىز ۋە قەدىرلەيمىز. بىزنىڭ قارشى تۇرۇۋاتقىنىمىز پەقەت، جاھانگىرلىك سىياسىتى يورگۈزۈپ، خەلقىمىزنى ئىزىپ كەلگەن خىتاي ھۆكۈمرانلىرى ۋە ئۇلارغا قول چوماق بولغان ستالىننىڭ دورى. بىزنىڭ پۈتۈن پاجىئەمىز ئەنە شۇلارنىڭ بىرلىشىپ زىيانكەشلىك قىلغان دىكتاتورلۇقنىڭ نەتىجىسىدۇر. ئاندىن قالسا ئۆزىمىز ئۆزىمۇ خاتالىق، ئوخسانلىقلار يوق ئەمەس. 30-40-ئىللەردىكى ئىنقىلاۋى ھەرىكەت جەريانىدا ئىنقىلاۋى كۆرەشكە ھەربىيلىك قىلغان شەخسلەر مۇستەقىل ھەرىكەت قىلماي، ھەممە ئىشتا ستالىننىڭ ئاغزىغا قارىدى. مۇشۇ مۇستەقىل پىكىر قىلماسلىق، ياتلارغا ئەگىشىش، جور-ئەتسىزلىك، ئىنقىلاپنىمۇ، رەھبەرلىرىنىڭ ئۆزىنىمۇ ھالاك قىلدى.

لىق يول. ھەتتا بىزنى چوڭ قوربانلار بىرىشكە مەجبۇر قىلىشى مۇمكىن!

بىراق بىز موشو تەشكىلاتىمىز ئارقىلىق، ئىنقىلاپقا سادىق، كۈرەش قىلىشقا ماھىر ئىنقىلاپچىلارنى ئىتتىپاقلاشتۇرۇپ، خەلقىمىزنى ئويغۇتۇپ، خەلقنىڭ كۈچىگە تايىنىپ، قەتئىي كۈرەش قىلىدىغان بولساق، جانجان ۋە تىنىمىزنى چوقۇم موستەقىللىككە ئىرىشتۈرەلەيمىز!

بىز شۇنى ئىنىق بىلىشىمىز كىكى: ئويغۇرستاننى ئازات قىلىش ئەتىلى ھەل بولىدىغان تاكتىكىلىق مەخسەت ئەمەس، ژىراقنى كۈزلىگەن، ستى-راتىگىيەلىك مەخسەتدۇر. بۇ مەخسەتكە يېتىش ئۈچۈن خىلى ئوزون جەريان كىرەك. شوڭا بونالى مەخسەت يولىدا ئالدىراقسانلىق قىلماسلىق، سالماقلىق قەدەملەر بىلەن پوختا ئىلگىرلەش كىرەك.

ئامما، مىنىمۇم پروگراممىنى ئەمەلگە ئاشۇرغاندا، كۈنكىرت ئىشلارنى ئىشلىگەندە قەتئىي، تەۋرەنمەي، ئىزچىل كۈرەش قىلىشىمىز كىرەك.

يەنە شۇنى ئىنىق بىلىشىمىز كىرەككى: بىزنىڭ ھازىرقى باسقۇچتىكى كۈرەش ئوسولمىز: ئەلەم كۈرىشى ئەمەس، قەلەم كۈرىشىدۇر. بىز قەلەمىمىزنى ئىشقا سېلىپ، مەتبۇئات ئارقىلىق، تىل ئارقىلىق، خىتاي باسقۇنچىلىرىنىڭ جاھانگىرلىك سىياسىتىنى پاش قىلىمىز. شوئارقىلىق ئاممىنى تەربىيەلەيمىز. ۋە تەن داۋاسىنى خەلىق ئارا مەيدانغا ئېلىپ چىقىپ، خەلىق ئاراجامائەتچىلىكىنىڭ ھىسداشلىغىنى، قوللاپ - قوۋەتلىشىنى قولغا كەلتۈرىمىز.

«ئويغۇرستان ئازاتلىق تەشكىلاتى» ئوزىنىڭ نامىدىن مەلۇم بولغىنىدەك جانجان ۋە تىنىمىزنى خىتاي باسقۇنچىلىرىدىن ئوزۇل - كىسىل ئازات قىلىشنى مەخسەت قىلىدۇ. موشومەخسەتكە يېتىش ئۈچۈن كۈرەش قىلىشنى خالايدىغان ۋە تەنپەرۋەرلەرنى ئوز سېپىگە بىرلەشتۈرىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن، ۋە تىنىمىز ئويغۇرستاننىڭ ئازاتلىغى ئۈچۈن كۈرەش قىلىشنى خالايدىغان، ئەركىنلىكنى موقەددەس بىلگەن، بارلىق ۋە تەنپەرۋەرلەرنى موشو تەشكىلاتقا ئەزا بولۇش چاقىرىغى بىلەن مۇراجىئەت قىلىمىز!

موشونداق بىر تەشكىلاتنى قورۇپ، ئۇيغۇرىستاننىڭ موستە قىللىغى ئۈچۈن كۈرەش ئېلىپ بېرىش - زە رور بولۇپلا قالماستىن تامامەن مومكىندۇر. دېمەك ئۇيغۇرىستاننىڭ موستە قىللىق مەسلىسى قورۇق غايە ئەمەس، تىرىشىپ كۈرەش قىلسا يەتكىلى بولىدىغان ئىنىق نىشانىدۇر. ئىنقىلاۋى قوشۇن - چەكسىز دىڭىزدا دولقۇن يىرىپ ئوزۇۋاتقان كىمە بولسا، موستە قىللىق - شو كىمىنىڭ ئالدىدا روشەن كۈرۈنۈپ تۇرغان قىرغاقدۇر! بۇ - بىزنىڭ ئالدىمىزدا ھېچ بىر قىيىنچىلىقلار يوق، ئىنقىلاپ ئوڭايلا غەلبە قىلىدۇ - دېگەنلىك ئەمەس، ئەلبەتتە. بىزنىڭ دۈشمىمىز - خىتاي جاھانگىرلىكى ھىلىمۇ كۈچلۈك ۋە ناھايىتى جاھىلدۇر. ئۇنىڭ ئۈستىگە خەلق ئارا مەيداندا خىتاي باسقۇنچىلىرىنىڭ توڭمىنىگە سۈيۈپ، بىزنىڭ ئىنقىلاۋى كۈرىشىمىزنى بوغدىغان يالغان دوسلارمۇ بار. بىزىقنى زامان تارىخىمىزغا نەزەر تاشلىساق، ھەرقىتىم بىزنىڭ ئىنقىلاۋىمىز غەلبە قىلغان چاغدا، موشونداق «دوسلار» ئارىلىشىۋېلىپ، بىزنىڭ تەغدىرىمىزنى خىتاي باسقۇنچىلىرىنىڭ پايدىسىغا يېشىپ كەلگەنلىگىنى كۆرىمىز. ئاندىن قالسا، خەلقىمىزنىڭ ئىچىدە، ئوزىنىڭ نادانلىغىدىن دۇنيانىڭ بوگونكى تەرەقىياتىنى چۈشەنمەيدىغان، ئۇيغۇرىستان ئىنقىلاۋىنىڭ غەلبە قىلىشىغا ئىشەنمەيدىغان، شۇسە - ۋە پەيدىن، خەلقنىڭ ئىنقىلاۋى قىزغىنلىغىغا سوغۇق سۈيىدىغان ئىككى يۈزلىمىلىك تەسلىمچىلارنىڭ چىقىشى مومكىن. ئاخىرىدا، تەشكىلاتىمىزنىڭ ئىچكى قىسمىدا، ئوزىنىڭ شەخسى مەن - پىئىتىنى دەپ، ئومومى ئىشقا زىيان يەتكۈزىدىغان، بولگۈنچىلىك قىلىپ، ئىتتىپاقىنى بوزىدىغان، سەخسىيە تېپىلەرنىڭ چىقىشى مومكىن. ھەتتا ئاڭلىق ھالدا تەشكىلاتقا زىيان سالىدىغان قارائىيەت خائىنلارنىڭ چىقىشى ئىھتىمال. ماناموشۇ سەلبىي ئامىللارنىڭ ھەممىسى - بىزنىڭ يولىمىزغا توسالغۇ بولۇپ، ئىنقىلاۋى كۈرىشىمىزنى قىيىنلاشتۇرىدۇ. بىز بىلىمىزكى، ئىنقىلاپ يولى - ھەر - گىز تۈپ - تۈز داغدام يول ئەمەس. ئۇ ئەگر - توقاي، ئىگىز - پەس چاپا -

دە خىلىسىز دورا! « دەپ تەن ئىلىندى. خەلىق ئارا قانۇن ۋە جامائەت -
چىلىك ئونى ھىمايە قىلىدۇ. بىرلەشكەن مىللەتلەر تەشكىلاتىنىڭ «ئىنسان
ھوقۇقلىرى دىكلاراتسىيەسى» ياپۇرۇپا دولەتلىرىنىڭ «ئىنسان ھوقۇقلىرى
بويىچە خىلىسىز كىلىشىمى» ۋە باشقا خەلىق - ئارا ھۆججەتلەر ئەنە شۇنىڭ
ئۈچۈن دەلىللىدۇر.

5- خەلىق - ئاراجامائەتچىلىكىنىڭ مىللى ئازاتلىق ھەرىكەتلەر رىئايىسىنى قوللاش
ئىختىدارى بارغانسېرى ئۆسمەكتە. ئىنسانى ۋە مىللى ھوقۇقلار خەلىق - ئارادا
تەن ئىلىندى ئۇ خەلىق ئارادا قانۇن بىلەن ھىمايە قىلىنماقتا. ئىنسانى ۋە
مىللى ھوقۇقلار ئۆز قەدىرىنى تاپماقتا. مۇشۇنداق بىر دەۋردە ئۆزىنىڭ
مىللى ئازاتلىقى ئۈچۈن كۈرەش ئېلىپ بېرىۋاتقان مىللەت - ئەگەر ئۇ
توغرا يولونوشتە چىك تۈرۈپ، ئەستايىدىل كۈرەش ئېلىپ بارىدىغان بولسا،
ھەرگىز ۋەتەن ھالدا قالمايدۇ. ئەكسىچە خەلىق ئاراجامائەتچىلىكىنىڭ كۈچ -
كۈك قۇلاپ - قۇۋۋەتلىشىگە ئىگە بولالايدۇ.

بىز ئۇيغۇر خەلقىنىڭ مىللى ئازاتلىق ھەرىكىتىنى قوللاش ئىلتىماسى بىلەن
بىرلەشكەن مىللەتلەر تەشكىلاتىغا مۇراجىئەت قىلغان ئىدۇق. ب، م، ت،
نىڭ جەنۇبىدىكى شۈببىسى بىزنى قوللايدىغانلىقىنى بىلدۈرۈپ مەكتۇپ ئە -
ۋەتتى. سەئۇدىيە ئەرەبىستانىنىڭ «ئەلىسلاھ» گىزىتى بولسا، مۇراجى -
ئەتنىڭ مەزمۇنى ئەرەپ ئوقۇغۇچىلىرىغا تونۇشتۇردى.

تۈركىيە ھۆكۈمىتىنىڭ باشلىقى: «خىتاي تۈركىستاندىكى قىرىنداشلىرىمىز -
نىڭ مىللى ھاياجانى پۈتكۈل تۈرك دۇنياسىنى ئويلونۇشقا مەجبۇر قىلماقتا.
بىز بۇ قىرىنداشلىرىمىزغا بىر زامانلاردا بولغانغا ئوخشاش دىققەت ئىتىبارسىز
قالمايمىز!» - دېدى.

ۋەتەن بىلەن بايان قىلىنغان، خەلىق ئاراۋەزىيەتتىكى ئىجابى ئۆزگۈرۈشلەر،
بىزنىڭ ئىنقىلاۋى كۈرەش ئېلىپ بېرىشىمىز ئۈچۈن قولايلىق شارائىتى يارى
تىپ بەردى. ئىنقىلاۋى جاسارىتىمىزنى ئۆستۈرۈپ، غەلبە قازىنىش ئىشەن
چىمىزنى ئاشۇردى، ھازىر بىز ئىشەنچلىك ئىتتالايىمىزكى: بۈگۈنكى شارائىتتا

ھەتتا ئىتتىپاققا قوشۇلمايدىغانلىغىنى ئىلان قىلغان جۇمھۇرىيەتلەر بار.

3- دىموكراتىك ۋە مىللى ئازاتلىق ھەرىكەتلىرىنىڭ قۇددىرىتىنى تىلەپ تۇرۇش ۋە رەئىس ئاستىدا، كونا- يىڭى موستەملىكىچىلىك تۈزۈمى پارچىلىنىپ، غولاپ چۈشمەكتە. ياكى زاۋاللىققا يۈز تۇتماقتا. بىز كىيىنكى ۵۰ يىل ئىچىدە يۈزلىگەن مىللەتلەر ئىچىدە رەئىس ئاستىدا، كونا- يىڭى موستەملىكىچىلىك ئاسارىتىدىن قۇتۇلۇپ، ئۆزلىرىنىڭ مىللى دولەت ھوقۇقىغا ئىگە بولغانلىغىنىنىڭ گۇۋاچىلىرى بولدۇق.

بۈگۈنكى دۇنيادا موستەملىكىچىلىك تۈزۈمى- يالغۇز خىتاي دولىتىدىلا ساخلىنىپ قالدى. ئۇ ئۇيغۇرىستاننى، تىبەتنى، ئىچكى موڭغۇلىنى ۋە باشقىلارنى تىخىچىلا موستەملىكە قىلىپ، ئىزىپ كىلىۋاتىدۇ. خىتاي باسقۇنچىلىرىنىڭ بۇ ئۆلكىلەرگە «مىللى ئاۋتونومىيە ھوقۇقىنى بەردۆق» دىگەن مىللى ئالدامچىلىقتىن ئىبارەت، خالاس ئەمەس، تەبىئەتتە يەرىلىك خەلق ھىچ قانداق ھاكىمىيەتكە ئىگە ئەمەس.

شۇنىڭ ئۈچۈن ھازىرقى «شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاۋتونوم رايونى» ۋە ئۇنىڭ ھۆكۈمىتى - ئۇيغۇر خەلقىگە ۋە كىلىك قىلالايدۇ. بىز ئۇنى قانۇنى ھۆكۈمەت دەپ ئىتىراپ قىلمايمىز!

4- «ئىنسان ھوقۇقىنى ھىمايە قىلىش ھەرىكىتى» - بۈگۈنكى دەۋردە ئۇلۇق ھەرىكەتكە ئايلانماقتا. بۇمۇ بىر ئالاھىدىلىكتۇر.

- ئىنسانلار، ئىرقى، مىللىتى، دىنى، ئىتقادى ۋە ياشىغان جايىدىن قەتئىي نەزەردە: ياشاش ھوقۇقى، سىياسىي ئەركىنلىك ھوقۇقى، ئىزتىمائى باراۋەرلىك ھوقۇقى، مەدەنىي رىۋاچلىنىش ھوقۇقى، ئىختىسادى تەمىنلىنىش ھوقۇقى، ئەمگەك قىلىش ھوقۇقى قاتارلىق تۈپ ئاساسىي ھوقۇقلارغا ئىگە بولۇشقا قانۇن بىلەن ھىمايە قىلىنىشى كېرەك.

بۈگۈنكى ۋاقىتلاردا، فاشىستىك، دىكتاتورلۇق، موستەملىكىچىلىك تۈزۈمىنىڭ كاساپىتىدىن نورغونلىغان كىشىلەر ئىچىدە رەئىس ئاستىدا، كونا- يىڭى موستەملىكىچىلىك ھوقۇقى ئاياق ئاستى قىلىنىپ كەتكەن ئىدى. بۈگۈنكى كۈندە «ئىنسان ھوقۇقى» مۇقەددەس ۋە

مۇستەقىللىقى، مىللەتنىڭ ئازاتلىقى ئۈچۈن كۈرەش ئېلىپ بارىدىغان پەيت يېتىپ كەلدى. بۇنىڭ ئۈچۈن زورۇر بولغان ئوبىيكتىۋ ۋە سوبىيكتىۋ شەرت شارائىتىلار ھازىرلاندى. بۇنىڭ ئاساسلىرى مۇنۇلاردۇر:

1- پۈتۈن دۇنيادا دېموكراتىك ھەرىكەت رەجىم ئۈرۈپ راۋاجلانماقتا. دېموكراتىيە - بۈگۈنكى دۇنيانىڭ ئاساسىي ئىسمى، ئۇ تۈسۈۋالغىلى بولمايدىغان كۈچ - قۇددىرەت، تاغنى تالقان قىلىدىغان ھەيۋەت بىلەن ئىلگىرلەپ، مۇستەبىت - دىكتاتورلۇق تۈزۈمگە زەربە بەرمەكتە. ئايرىم مەملىكەت - لەرنىڭ ۋە ئىنسانىيەت جەمئىيىتىنىڭ قىياپىتىنى يىڭىلماقتا. يېقىنقى ۋەزىن رەتتە سوۋېت ئىتتىپاقىدا ۋە شەرقىي ياۋروپا ئۆلكىلىرىدە يۈز بەرگەن دېموكراتىك ئۆزگۈرۈشلەر، خىتاي ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ پايتەخت بىجىندە قوزغالغان دېموكراتىك ھەرىكەتلىرى ۋە باشقىلار دېموكراتىيە دەۋرىنىڭ يېتىپ كەلگەنلىكىنى كۆرسۈتۈدىغان روشەن دەلىللەردۇر.

2- پۈتۈن دۇنيا مىقياسىدا مىللى ئازاتلىق ھەرىكەت رەجىم ئۈرۈپ راۋاجلانماقتا. ھازىرقى دەۋر مىللى ئويغۇنۇش ۋە تىرىلىش دەۋرىدۇر. پۈتۈن دۇنيادا مىللى ئازاتلىق ھەرىكىتىنىڭ باھار شامىلى ئەسمەكتە. بورون باشقاردولەتنىڭ بىقىندىسى بولۇپ كەلگەن مىللەتلەر مىللى مۇستەقىللىققا ئىنتىلمەكتە. بورون چوڭ دولەتنىڭ تەركىبىدە ياشاپ كەلگەن مىللەتلەر، مىللى دولەت ھوقۇقىنى ئىلىشقا ئىنتىلمەكتە، تىخى مۇستەقىللىققا ئىگە بولمىغان مىللەتلەر بولسا، ئۆزلىرىنىڭ مىللى مۇستەقىللىقىنى قولغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن بىرلىشىپ، كۈرەش مەيدانىغا چىقماقتا. مۇستەقىللىققا ئىنتىلگۈچى مىللەتلەرنىڭ 1991-ژىلى گاناگاشە ھەرىدە تەسىس قىلىنغان خەلقئارا تەشكىلاتى - ئالتىرناتىۋ بىرلەشكەن مىللەتلەر تەشكىلاتىنىڭ قۇرۇلۇشى ئەنە شۇنىڭ دەلىلىدۇر.

سوۋېت ئىتتىپاقىغا ئوخشاش كۆپ مىللەتلىك چوڭ دولەتنىڭ قىياپىتىمۇ ئۆزگەرمەكتە. بورونقى ئىتتىپاقداش ۋە ئاپتونوم جۇمھۇرىيەتلەر ئارقا-ئارقىدىن ئۆزلىرىنىڭ سوۋېرېن جۇمھۇرىيەتلەر ئىكەنلىكىنى ئىلان قىلىشماقتا.

(«يىڭى تە ۋە لىك») دىگەن ئاقارە تلىك نامنى تاڭدى، بىراق بىز بۇ ئاقارە

تلىك نامنى ھېچ قاچان تەن ئالمىدۇق ۋە ئالمايمىز!

ئۇيغۇرستان مىللىي مۇستەقىللىغىدىن ئايرىلىپ، قوللوققا چۈشۈپ قالغان

2 نە سەردىن بىرى، بۇ ئەلدە ئازاتلىق كۈرىشىنىڭ ئوتلىرى ئوچكىنى يوق.

بىرىنىڭ ئارقىسىدىن بىرى داۋاملىشىپ كەلدى، ئەپسۇسكى، بۈگۈرەش -

لەرنىڭ ھېچ بىرى بىزگە نە تىجىلە رەگە ئېلىپ كەلمىدى. ھەممىسى مەغ

لۇبىيە تىپىدە نى ئاياقلاشتى. مۇنداق بولۇشنىڭ ئىچكى ۋە تاشقى سەۋەپلىرى

بار. ئەنە شۇ سەۋەپلەرنىڭ بىرى: ئىنقىلاۋىي كۈرەشكە توغرى رەھبەر -

لىك قىلىپ، ئونى غەلبە تەك باشلاپ مۇشۇ يەردە، جىپىسلاشقان، كۈچلۈك

بىر سەياسىي تەشكىلاتنىڭ بولغانلىغىدۇر.

ئۇيغۇرستان ئىنقىلاۋىي بۈگۈنمۇ قىيىن ئەھۋالدا تۇرماقتا، مۇشۇ قىيىن ئەھۋال

ئىنقىلابىي ئاخىرقى غەلبەگە ئېلىپ بارالغۇدەك كۈچلۈك بىر ئىنقىلاۋىي،

سىياسىي تەشكىلاتنىڭ بولۇشى تەزىماتقا.

بىز سۈرۈش قازاقىستاندا ياشاۋاتقان بىر گۇرۇھ ۋە تەنپەرۋەرلەر،

مۇشۇ تارىخىي ۋە زىيەتتىكى چوڭقۇر ھىس قىلغان ھالدا، خەلقىمىزنىڭ مىللى

ئارزۇسىغا ۋە كەلگۈچى قىلىپ، ئۇيغۇرستاننى ئازات قىلىشتە كۈچكە مەسئۇل -

لىيەتتىكى ئۆز ئۈستىگە ئالالايدىغان بىر ئىنقىلاۋىي سىياسىي تەشكىلاتنى قۇرۇپ

چىقىش زۆرۈردەك ھېسابلىدۇق. مۇشۇ مەخسەتتە، ئالمۇتا شەھىرىدە، تەنپەرۋەر

يارلىق ھەيئىتى قۇرۇپ رەسمىي ئىشقا كىرىشتۈرۈلۈپ، بىز قۇرۇلغۇسى تەشكىلات -

لىك تەشكىلات نامىنى «ئۇيغۇرستان ئازاتلىق تەشكىلاتى» دەپ ئاتاپ، ئىنىڭ

ھەرىكەت پىرىنسىپلىرىنى، تەشكىلىي نىزامنامىسىنى ھەم قوللىنىش ئىشلىرىنى

مۇشۇ خىتاپنامىسىنى تۈزۈپ چىقتۇق. بىز تەشكىلات قۇرۇش مەخسەتلىرىمىزنى

ھەم ئۇنىڭ ۋە زىيەتلىرىنى قازاقىستان جۇمھۇرىيەت ھۆكۈمىتىنىڭ يۈست -

تىيە مەنستىرلىكىگە مەلۇم قىلىپ، 1991 - 3 - ئاپرېل كۈنى تىزىمدا

ئالدىرىدۇق.

بىزنىڭ قارىشىمىزچە، مۇشۇنداق بىر تەشكىلاتنى قۇرۇپ، ۋە تەشكىلاتنىڭ

ئىبارەت بەش دولەتنىڭ تىرتورىيەسىگە تەكشۈرۈلگەن بىزنىڭ ۋە تىنمىز ئۇيغۇر ئىستانىدا ناچايىپ گۈزەل ۋە سۈيۈملۈك بىر ئەل، ئونىڭ تەبىئىي گۈزەل، توپرىقى مۇنبەت، ئايى ھاۋاسى يىقىملىق، ياشاشقا قولايلىق بولۇپلا قالماستىن، يەنە رىئەستى ۋە يەنە رىئەستى بايلىقلىرى ئىنتايىن مول ئەكەن مۇھىم قىزىلما بايلىقلاردىن: بىرىللى، لىبىتى، كۆلىم، ئوران، ۋولفرام، برال، سىمپ، ئالتون، كۆمۈر، قاش تىشى قاتارلىق ھازىرقى زامان تىخنىكىسى ئۈچۈن ئەكەن قىممەتلىك ۋە ئاز ئۇچرايدىغان مىتاللار چىقىدۇ.

نەفىت، كۆمۈر ۋە مەدەن رۇدىسىنىڭ زاپاسلىرى جەھەتتە دۇنيا بويىنچە 1- ئورۇندا تۇرىدۇ. قىسقىسى، بىزنىڭ ۋە تىنمىز ئۇيغۇر ئىستانىدا دۇنيانىڭ ئىچىلىمىغان غەزىنىسى، ئۇ غايەت زور تەرەققىيات ئىستىقبالىغا ئىگە بىزنىڭ ئەزەتلەرىمىز - ئۇيغۇرلار قىدىمقى زاماندىن بىرى مۇشۇ دىياردا ياشاپ كەلگەن. ئۇلار جاسارەتلىك ئەمگىكى بىلەن ئۆز ۋە تىنمىز گۈللەندۈرۈپ، ئەقىل پاراستى بىلەن ناچايىپ مەدەنىيەت دوردانلىرىنى ياراتقان خەلىق، ئىنسانىيەتنىڭ مەدەنىيەت تەرەققىياتىغا مۇناسىپ تۆھپەلەر قوشقان خەلىق، خىتاي باسقۇنچىلىرى ئۇيغۇر ئىستانىدىكى ئۇيغۇر ۋە باشقا قىرىنداش خەلىقلەرنىڭ نۇپۇس سانىنى قەستەن كىمەيتىپ، ئۇيغۇرلەرنىڭ سانىنى 7مىليون 650 مىڭ دەپ، باشقاغەيرى خىتاي - يەرىلىك مىللەتلەرنى 1مىليون 600 مىڭ ئىلان قىلغان بولسىمۇ، ئەمىلىيەتتە ھازىر ئۇيغۇر ئىستانىدا 12مىليون ئۇيغۇرلەر 3مىليون غەيرى خىتاي - باشقا خەلىقلەر ياشايدۇ.

مەلۇمكى، ۋە تىنمىز ئۇيغۇر ئىستانى مانجۇ - خىتاي باسقۇنچىلىرى 1759- يىلى زورلۇق كۆچۈرۈپ بىلەن بىسۋالغان ئىدى. شۇندىن بىرى ۋە تىنمىز ئىستانى ئازاتلىق كۈرىشىنىڭ ئوتلىرى ئۈچكىنى يوق. ئەركىن سۈيەرخەلىقىمىزنىڭ قەھرىمانلىق كۈرىشى نەتىجىسىدە، 19- نچى ئەسىرنىڭ ئىككىنچى يىرىمىدا قىسمەن ئازاتلىققا ئىرىشكەن بولسىمۇ، زوزۇك تاڭ ئونى قايتا بىسۋىلىپ، مۇستەملىكىگە ئايلاندۇردى. باسقۇنچىلەر ۋە تىنمىزنىڭ «ئۇيغۇر ئىستانى» دىگەن قانۇنلۇق، تارىخى نامىنى ئۇچرىتۇپ، «شۇجىياڭ»

— ئاھالى ئارىسىدىكى پائالىيەت، تەشۋىق تەرىقىيات ئىشلىرى ئۈچۈن
— چەت ئەللەردىكى پائالىيەت ئۈچۈن.
— شىتات ئۈچۈن.
— ياشلارنى ئوقۇتۇش، كادىرلەرنى تەييارلاش، مولوك ستىپېندىيە ئۈچۈن.

تەييارلىق ھەققىدىكى

ئالۇتا 1991-ژىلى

«ئۇيغۇرستان ئازاتلىق تەشكىلاتى» نىڭ

خىتاپنامىسى

ئەزىز ۋە ئەنداشلار!

ھازىر سوۋېت ئىتتىپاقى تەرتىبىدە سىدە ۱۷مىلىيونغا يېقىن ئۇيغۇر ئاھال -

سى ياشايمىز. بىز ئاساسەن قازاقىستان ۋە ئورتائاسىيا جۇمھۇرىيەتلىرىدە

ئىستىقامەت قىلىمىز. بىز ئىككىنچى مەملىكەتتە ياشاۋاتقان بولساقمۇ،

ئۇيغۇرستاندىكى (شەرقىي تۈركىستاندىكى) ئۇيغۇرلار بىلەن بىزنىڭ

قىنىمىز، جىنىمىز ۋە تارىخىمىز بىر

شەرقىي تۈركىستاندىكى (ئۇيغۇرستاندىكى) ئۇيغۇرلار ۋە باشقا تۈركىي تىللىق

خەلىقلەرنىڭ مىللى دولەت ھوقۇقىغا ئىگە ئەمەس. ئۇلار خىتاي

باشقۇنچىلىرىنىڭ مۇستەملىكىسى بولۇپ ياشاپ كەلمەكتە. ئۇلارنىڭ پاجىئە

لىك تەغدىرى بىزنى ئىچىندۈرۈدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن تۈرۈۋاتقان ئورۇنلىرىمىز

ۋە قىلىۋاتقان كەسىپلىرىمىزدىن قەتئىي نەزەردە، بىزنىڭ ھەممىمىزنى

ئورتاق تەغدىر ۋە ئۇيغۇرستاننى (شەرقىي تۈركىستاننى) ئازات قىلىشىدىن

ئىبارەت ئۇلۇق غايە بىرلەشتۈرۈپ تۇرۇدۇ.

بىزنىڭ ۋە تىنىمىز ئۇيغۇرستان (شەرقىي تۈركىستان) ئاسىيا قىتئەسى -

نىڭ مەزگىلىگە جايلاشقان، يەر مەيدانى 1.711.000 مۇرەببە كىلومەتىر، ھا -

زىرقىي خىتاي دولەت زىمىنىنىڭ ئالتە دەن بىر قىسمىدىن كۆپرەك گىنى تەش

كىل قىلىدۇ. ياكى ئەنگىلىيە، فىرانسىيە، ئىسپانىيە، ئىتالىيە، ياپونىيە دىن

دەرىجىلىك كونفىرېنسىيە لەرنىڭ ۋە كىلىللىرى توۋەندىن يوقۇرىغا لىقچىلىق ئاساستا سايلىنىدۇ. قورولتاي بىلەن يىغىنلارنىڭ قارارلىرى، تەكلىپ -

لىرى كۆپچۈلۈك ئاۋازغا ئىگە بولغان شارئىتتا قوبۇل قىلىنىدۇ.

11. ھەيئەت رىياسەتچە مەھكىمە تىنىڭ قورولتايلرىدا قوبۇل قىلىنغان

قارارلىرىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشقا رەھبەرلىك قىلىدۇ.

ھەيئەت رىياسەت ئىجرائى ھەيئەت تىنىڭ ئاپراتىنى قورۇپ چىقىدۇ، ئونىڭ

ئىش پىلانلىرىنى تەستىقلايدۇ، كادىرلىرىنى بىكىتىدۇ.

12. ئىجرائى ھەيئەت (ئىجرائى كومىتېت) چەمبەرلىك تىنىڭ ئىش ئورۇن -

لاشتىكى ۋاكالەتلىك ئورنى. ئۇ ھەيئەت رىياسەت قارارلىرىنى ئورۇنلاش

چەمبەرلىك تىنىڭ ئىش پىلانلىرىنى تۈزىدۇ، كادىرلەرنى جاي - جايغا

قويىدۇ. قورولتاينغا، ۋىغىنلارغا تەييارلىق ئىشلىرىنى بىجىرىدۇ.

13. چەمبەرلىك تىنىڭ رىياسەتچىسىنى قورولتاي سايلايدۇ.

رەئىس، مۇئاۋىن رەئىس، رېپرېزېنتانتىۋە نىزامنامە دائىرىسىدە پائالىيەت

ئىشلىرىنى بىجىرىدۇ. بۇلارغا خىلاپ ھەرىكىتى سىزىلسە، ئونى چەمبەرلىك تىنىڭ

قورولتايدا ھەيئەت رىياسەتچە ۋىغىنلىدا بولىدۇ. رەئىس ۋە مۇئاۋىنلار

قورولتايدا ھەيئەت رىياسەتچە ۋىغىنلىدا ھەمىشە بولىدۇ.

چەمبەرلىك تىنىڭ ئىختىسادى مەنبەلىرى

1. چەمبەرلىك تىنىڭ ئۆزى مەبلەخ بىلەن تەمىنلەيدۇ. ئۇلار توۋەندىكىلەر بىلەن

— ئەزالىق ئۆتۈش بەدىلى ۋە ئەزالىق بەدەللىرى.

— سودا - تىجارەت ۋە ئايرىم ئىشلەپچىقىرىش كارخانىلىرىدىن كىرىدى -

غان تاپاۋەت.

— ئىختىيارى ماددى ياردەم

— ئەزالىق ئۆتۈش بەدىلى ئىختىيارى، ۋىللىق ئەزالىق بەدىلى 20 سوم،

پىنسىيەدىكى رەئىس ئۈچۈن 10 سوم، ئوقۇغۇچىلار ئۈچۈن 5 سوم.

2. مەبلەغنى سەرپ قىلىش:

- — جەمىيەت ئورگانلىرىغا سايلاش، سايلىنىش
- — جەمىيەت پائالىيەتلىرىگە قاتنىشىش، ھەرخىل مەسلىھەت بويىچە
- پىكىر تەكلىپلىرىنى، پىلاتفورمىسىنى ئوتتۇرغا قويۇش،
- — جەمىيەت پائالىيەتلىرىنى نازارەت قىلىش، شىكايەت قىلىش، ھىساۋات
- ئىلىش.
4. جەمىيەت ئەزالىرىنىڭ ۋەزىپىلىرى:
- نزامنامىغا ئەمەل قىلىش، قورولتايىنىڭ ۋە جەمىيەتنىڭ توراغلىق
- ئىجرائى ھەيئىتىنىڭ قارارلىرىغا بىقىنىش،
- — جەمىيەتنىڭ رولى ۋە ئەھمىيىتى پائالىيىتى توغرىلىق تەربىيات
- ئىشلىرىنى ئىلىپ بېرىش.
5. جەمىيەتنىڭ رەھبىرى ئورگانلىرى پەقەت دېموكراتىك يول بىلەن
- ئالترىناتىۋ ئاساستا سايلىنىدۇ.
6. رەھبىرى ئورگانلار ئەزالىرىدا ھىساۋات بېرىدۇ. (ھەرىئەت ئايدا)
7. جەمىيەتنىڭ ئاساسىنى باشلانغۇچ تەشكىلاتلار تەشكىل قىلىدۇ.
- باشلانغۇچ تەشكىلاتلار ناھىيىلىك، شەھەرلىك ۋە ۋىلايەتلىك تەشكىلاتلارغا
- بىرلىشىدۇ. ئۇلار ئۆز پائالىيىتىدە مۇشۇ نزامنامىغا ۋە جەمىيەتنىڭ ژوقورى
- ئورگانلىرىنىڭ قارارلىرىغا ئەمەل قىلىدۇ.
8. جەمىيەتنىڭ ئالى ئورگانى قورولتاي بولۇپ، ئۈچ يىلدا بىر قېتىم
- ئىچىلىدۇ. زورۇرىيەت تېپىلغاندا نوۋەتتىكى تاشقىرى — پەقۇت ئاددە
- قورولتاي ئىچىلىدۇ. ئۇ، جەمىيەتنىڭ پىرىگراممىسىنى، نزامنامىسىنى
- قوبۇل قىلىدۇ. جەمىيەت ھەيئەت رىياسىتىنى، ئىجرائى ھەيئىتىنى
- سايلايدۇ.
9. دىلىگاتلارنىڭ ئۈچدىن ئىككى قىسمى قاتناشقان قورولتاي ھوقوقلۇق
- بولۇپ ھىساپلىنىدۇ. قارار كۆپچۈلۈكنىڭ ئاۋازى بىلەن قوبۇل قىلىنىدۇ.
10. قورولتايلار ئارىلىقىدىكى ۋاقىتتا، جەمىيەتنىڭ پائالىيىتىگە قورولتاي
- سايلىغان جۇمھۇرىيەت رەئىسلىكى تەرىپىدىن رىياسەت رەھبەرلىك قىلىدۇ. ھە

ھورمەتلىك ۋە تەنداشلار! بىزىڭ قايىنىڭ قايىسى يىرىدە، قايىسى
دولەتتە ياشىمايلى، ئانا ۋە تىنىمىزدىكى خەلقىمىزنىڭ بىشىغا كىلىۋاتقان
ئىغىر كۆلپەت، غەم-قايغۇ ۋە پاجىئەلەرگە ئورتاقمىز. چۈنكى بىز ئەشۇ
ئانا ۋە تەنىڭ توپىسىدىن يارالغان. بىزنىڭ يورۇڭمىزدىمۇ ئانا ۋە تەنىڭ
بىر پارچىسى ساخلاغلىق. شۇنىڭ ئۈچۈن ۋە تەنگە بولغان پەزىلەتلىك
بۇرچىمىزنى چوڭقۇر چۈشەنگەن ھالدا شەرقىي تۈركىستان ۋە تەنداشلارچە
مىيىتىڭىزغا زىيان بولايلى! ئونىڭ پۈتۈن ئىش پائالىيەتلىرىگە پائال قاتنىشايلى!
دۇنيادامىللەت ئازاتلىغىدىن، ۋە تەن مۇستەقىللىقىدىن ئارتۇق بەخت

يوق

تەييارلىق ھەيئىتى

ئالمۇتا شەھىرى 1991-ژۇلى

شەرقىي تۈركىستان ۋە تەنداشلارچە مىيىتىڭىزنىڭ نىزامنامىسى

(لاھىيەسى)

1. جەمىيەت پائالىيىتىنى ئۆز نىزامنامىسىغا موۋاپىق ئۆزى مەۋجۇت
بولۇپ تۇرغان جۇمھۇرىيەتنىڭ كۈنىستوتتۇسىيە سىڭىرىنى قىلغان ھالدا ئە
مەلگە ئاشۇرۇدۇ.
2. جەمىيەت ئىجتىمائىي، سىياسىي، دىنىي، پارتىيەۋى، مىللى تەئەل
لۇقىدىن، تەۋەلىكىدىن، جىنىسىدىن قەتئىي نەزەردە شەرقىي تۈركىستان خە
لقىمىزنىڭ ئىنسانىي ۋە مىللى ھوقۇقلىرىنى قوغداش ئۈچۈن كۈرەش قىلىشنى
خالايدىغان ھەممە كىشىلەر بىرلەشتۈرىدۇ. ئۇنىڭغا جەمىيەت
پىروگراممىسى بىلەن نىزامنامىسىنى ئىتىراپ قىلىدىغان ۋە ئونىڭ ۋەزىپە
تاپشۇرۇقلىرىنى سۆزسىز ئورۇنلايدىغان، ئەزالىق بەدىلىنى ئۆز ئاھىتىدا
(ژۇلدا بىر قىتىم) تۈلەپ تۇرىدىغان، ئۆز ئىختىيارى بىلەن كىرىش
ئىلتىماسىنى بەرگەن كىشىلەر ئەزا بولالايدۇ. ھەم ئەزالىقتىن
چىقالايدۇ. ئۇلار مەلۇم باشلانغۇچ تەشكىلاتقا تىزىمغا ئىلىنىشى لازىم.
3. جەمىيەت ئەزاسى تۈۋەندىكى ھوقۇقلارغا ئىگە

باللىرىنىڭ ۋەجودىدا توغولۇش بىلەن بىللە يارىلىدىغان قانۇنىيە تەدۈر.

ھازىر ھۆرمەتلىك ۋە تەنداشلار، كومىنىزىمچى خىتاي ھاكىمىيىتى شەرقىي تۈركىستان خەلقلىرىنى ۋە ھىشلەشچە ئەزىمەتتە، ھەرخىل ھىلە-ئەي-رەڭلەربىلەن سىياسىي تەقىپنى كۈچەيتىپ، ئۈنمىگۈلگەن ۋە تەن پەروەردىلىرىمىزنى تۈرمىلەردە، ئەمگەك لاگېرلىرىدا ئازاپلىماقتا.

خىتاينىڭ ئىچكى ئۆلكىلىرىدىن، ئۈزلۈكسىز ھالدا، خىتاي ئاھالىسىنى شەرقىي تۈركىستان زىمىنىگە كۆچۈرۈپ چىقىپ خەلقىمىزنى ئاسمىلاتسىيە قىلىش سەيئىستىنى ئالغاسۇر مەكتەپ، ئۇلارنى (شەرقىي تۈركىستانلىقلارنى) ئۈزۈپ تەننىدەكە كۆشادە بالا چاقىلىق بولۇش ھوقۇقىدىن ئايرىپ، توغۇتنى چەكلەش ئارقىلىق نەسلىمىزنى مىللەت سۈپىتىدە يوقۇتۇشقا ئوخشاش قەيىسسىياسەت نى ئەمەلگە ئاشۇرماقتا. ئاتوم-ئۆدۈرۈت قوراللىرىنى شەرقىي تۈركىستان زىمىنىدا سىناق دىن ئۆتكۈزۈش ۋە ئۇنى ساخلاش تۈپەيلىدىن خەلقىمىزنىڭ ھاياتىغا ئىكىلوگىيە جەھەتتىن مۇدەھىش خۇپ تۇغدۇرماقتا. يەنى ئاستى بايلىقلىرىمىزنى داۋاملىق ھالدا خىتاينىڭ ئىچكى ئۆلكىلىرىگە توشۇپ كەت-مەكتە.....

شۇنىڭ ئۈچۈن قەدىرلىك ۋە تەنداشلار، ۋە تەن ۋە مىللەتنىڭ تەغدى-رىنى ھەل قىلىشتە كەم مۇقەددەس بۇ ئىشنى قوللاپ-قۇۋەتلەپ ئۈنىڭغا ھەسسە قوشۇش ئۈچۈن، شەرقىي تۈركىستان ۋە تەنداشلار جەمئىيىتىنىڭ تەراپىغا زىچ ئويۇشايلى.

ئاتا بۇلىرىمىز ئىتقاندا كەيىزنىڭ كۈچىمىز بىرلىك - ئىتپاقلىقتا. ئەگەر بىز ئۆز كۈچىمىزنى بىرلەشتۈرۈپ، ئىتپاقىمىزنى مۇستەھكەملەپ ھەرىكەت قىلىدىغان بولساق، خەلقىمىزنىڭ ئازاتلىغى ئۈچۈن قۇددىرەتلىك كۈچكە ئايلىنىمىز.

ھەرقانداق خەلقنىڭ ئازاتلىغى بىلەن مۇستەقىللىغى ھېچقاچان غايىدىن كەلگەن ئەمەس ۋە باشقىلار تەرىپىدىنمۇ ھەل قىلىنمايدۇ. ئۇنى پەقەت شۇ خەلقنىڭ ئۆزىلا ھەل قىلىدۇ.

شەرقىي تۈركىستان ۋە تەنداشلارچە مېتىنىك موراچىئىتى

ھۈرمەتلىك ۋە تەنداشلار!

كىڭەش ئىلىداۋورگوزىلىۋاتقان قاتتا قوروش دەۋرى - ھەممە مىللەتلەرگە ئوخشاش بىزنىڭمۇ ئوغۇنۇش دەۋرىمىزدور، نەچچە يىللەردىن بېرى ھۆكۈم - ران بولغان يالغان سەياسەتلەر سىزدىن مىللى روھىمىزنى تونجۇقتۇرۇپ، مىللى ھىسسىياتىمىزنى بوغۇپ كەلگەن سىنىپىزە نىجىرلەردىن قوتۇلۇش دەۋرىمىزدور. بىز مۇشۇ پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ، خەلقىمىزنىڭ مىللى ئوغۇنۇش مەپكۇرىسىنى كۈچەيتىشىمىز، مىللى مەنپەئەتلىرىمىزنى ھىمايە قىلىشىمىز، خەلقىمىزنىڭ ئازاتلىقى، ۋە تىنىمىزنىڭ مۇستەقىللىقى ئۈچۈن قان تۆكۈپ، جان بەرگەن ئەۋلادلىرىمىزنىڭ روھىنى خوش قىلىپ، ئۈمىد ئارزۇلىرىنى ئىشقا ئاشۇرىشىمىز كىرەك.

بىزنىڭ بۇ مىللى مەنپەئەتلىرىمىز ئانا ۋە تىنىمىز شەرقىي تۈركىستاندا ۋە ئونىڭ تاشقىرىسىدا ياشاۋاتقان مىڭلىغان - مىليونلىغان ۋە تەنداشلىرىمىزنىڭ تەغدېرى بىلەن مۇناسىبەتلىكتۇر. شۇنىڭدەك بىزنىڭ بۇ مىللى مەنپەئەتلىرىمىزنىڭ شەرقىي تۈركىستاندا ۋە باشقا جۇمھۇرىيەتلەردىكى مىللەتلەرنىڭ مەنپەئەتلىرىگە مۇتلەق دەخلى قىلمايدۇ، ئەكسىچە ئۇلار بىلەن ھەمكارلاشقان ھالدا پائالىيەت قىلىشنى تەقەززا قىلىدۇ.

بىز، ئەينە شۇ مەخسەت بىلەن ۋە تەنداشلارچە مېتىنىنى قوردۇق ۋە بۇ جەمئىيەتنىڭ پروگراممىسى (لاھىيەسى) بىلەن نىزامنامىسىنى ئىشلەپ چىقتۇق.

ئويلايمىزكى، بىزنىڭ بۇ ئىشلىرىمىز قازاقىستان بىلەن ئورتاق ئاسىيا جۇمھۇرىيەتلىرىدە، شۇنىڭدەك چەت مەملىكەتلەردە ئىستىقامەت قىلىۋاتقان ۋە ئۆز مىللىتىنىڭ ئىستىقبالى ئۈچۈن قايغۇرىدىغان پۈتۈن ۋە تەنداشلارنىڭ ئەينى مودىئاسىدور. چۈنكى ئۇزخەلقىمىزنىڭ تەغدېرى ئۈچۈن كۈيۈنۈش، ئۆز ۋە تىنىمىزنىڭ مۇستەقىللىقىگە ھەسسە قوشۇش - ئىنسان

دونيادا بولسۇاتقان يىڭى ئوزگوروشلە روۋە تە رە ققىيات لارغا ئە گىشىپ
شەرقىي تۈركىستانلىقلار ياشاۋاتقان ھەر قايسى مەملىكەتلەردە قايسى
مەملىكەتلەردە شەرقىي تۈركىستان (ئويغورستان) داۋاسى ئوچون كورەش
قىلىدىغان يىڭى سىياسى، ئاممىۋى تەشكىلاتلارۋە مەدەنىيەت جەمئىيەتلىرى
ئارقا ئارقىدىن مەيدانغا كەلگەن. ۋەختىيە مۇستەملىكىچىلىكنىڭ شەرقىي
تۈركىستاندا يورگۈزۈۋاتقان مۇستەملىكىچىلىك، زولۇم سىياسىتىنى پاش قىلماقتا.
ژورنىلىمىزنىڭ بوساندا يىڭىدىن مۇستەملىكىچىلىكلىرىغا ئىشەنچسىزلىك نى ئورتاق ئاسىيە
موسولمان تۈرك جۇمھۇرىيەتلىرىدىن قازاقىستاندا قورولغان ۋە شوبىلىرى
قىرغىزىستان، ئوزبېكىستان جۇمھۇرىيەتلىرىدە تەسىس قىلىنغان «ئويغورستان
ئازاتلىق تەشكىلاتى» نىڭ خىتاپنامىسى بىلەن
«شەرقىي تۈركىستان ۋە تەنداشلار جەمئىيىتى» نىڭ مۇراجىتىنى ۋە پىرىگراممىسىنى
ئەينەن ئىلان قىلدۇق.

شەرقىي تۈركىستان ئاۋازى ژورنىلى تەھرىر ھەيئىتى

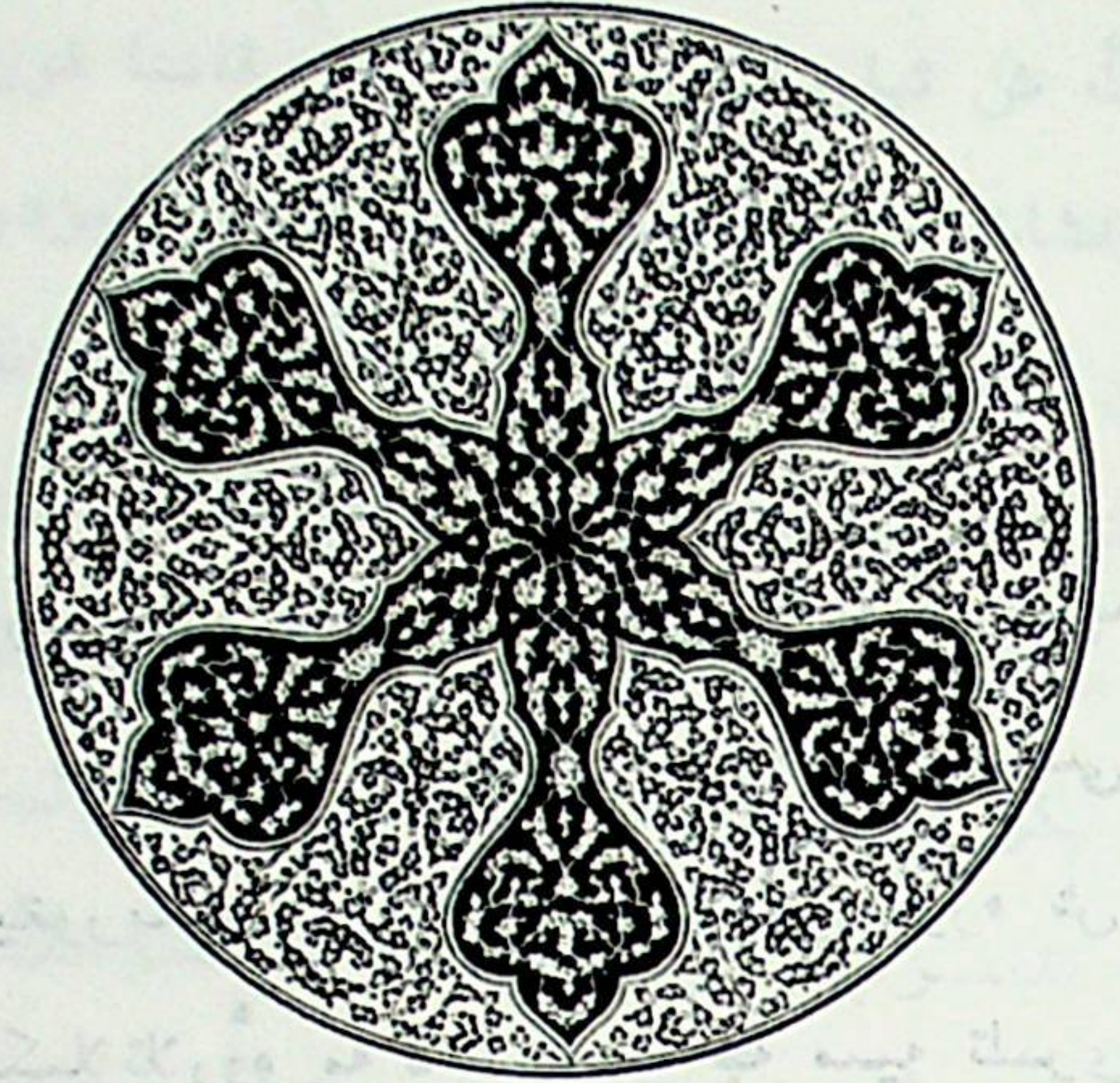
صوت ترکستان الشرقية
تصلر مرة كل ثلاثة
شہ رقی تورکستان ناوازی
ئوچ ئایلیق

العدد: (۲۲) ۱۴۱۲ المجلد: ۴
سان: (32) نوم: 8: 1991

المؤسس / قورغو چیسی
عیسی یوسف الپتیکین
صاحب الامتیاز
رئیس الهيئة الادارية لوقف ترکستان الشرقية
محمد رضا بکین
ئیمتیاز ئیگیسی
شہ رقی تورکستان وه خپی ئیداره
هه یئیتی رهئیس
مه هه ممت ریزا بیکیں
رئیسى التحرير / مسئول مودیرى
عبد القادر رجب آهان
الادارة / ئیشخا ئیس
Millet Caddesi No. 26/3
Istanbul
Tel. 534 80 67

ئمن / بهاسی
النسخة الواحدة / بیر نوسخیسی
حارجترکیا / چه ت ه لگ 5 دولار
الاشترک السنوی / ییللیق ئابونھسی
حارجترکیا / چه ت ه لگ 20 دولار
***

أوالواقف. یسمح بالاقْتباس من هذه المجلة
الضروري ان تعبرالقتالات المنشورة عن رأیالمجلة
لیس من بذكر المصدر.

"Türk Petrolcülüğünün Yükselişi"

TURKPETROL VE MADENİ YAĞLAR T.A.Ş.

TURCAS PETROLÇÜLÜK A.Ş.

MARMARA PETROL VE RAFİNERİ İŞLERİ A.Ş.

ALEVGAZ LİKİT PETROL GAZLARI SANAYİ VE TİCARET A.Ş.

MARMARA TRANSPORT A.Ş.

TURTEL TURİSTİK TESİSLERİ A.Ş.

KIRLANGIÇ ZEYTİNYAĞ SANAYİ VE TİCARET A.Ş.

TURNA AĞAÇ SANAYİ A.Ş.

TUDAS PETROL DATA ANALİZ SERVİSLERİ A.Ş.

Türkp petrol

ve bağlı şirketler grubu
50 yılı aşkın bir süredir
Türk ekonomisine
katkıda bulunmanın
kivancını yaşıyor.

Muallim Naci Cad. No:100 80840 Ortaköy - İSTANBUL

Tel: 159 00 00 (20 hat) Fax: 161 56 90 Telex: 26 064 qaz tr - 26 822 marp tr

Tarihi şehir Kaşgar'dan bir görüntü...
Arka planda IX. asırda inşa edilmiş meşhur İdigâh Camii görülüyor...

Ezan vaktinde çocuğu ile birlikte namaza hazırlanan Türkistanlı bize milli aşkın ve imanın sönmediğini müjdeliyor...